



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Floremundi Raemundi V. Cl. Olim Consiliarii Regis
Galliarvm Ex Calviniano Catholici Synopsis Omnium hujus
temporis Controversiarum tam inter Lutheranos,
Calvinistas quam alios plurimos. Sive Historia ...**

**Raemond, Florimond de
Coloniae Agrippinae, 1655**

Liber VII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10880

*Funeris insoliti, nullisque exercita sacris
Vidimus in nostro pœnarum inventa teatro.
Vidimus exanimis se vire in viscera trunci,
Et rabiem cineri non indulgere sepulto,
Sanguineisque truncem manibus scœdare cruorem.
Sancta profanatis mysteria vidimus aris.
Quid superest? coramne tuos attollere vultus*

*Hæresis audebis? causamque animumque nocendi
Aut aliquo poteris prætexere nomine culpam?
Sed hæc fatis sunt. Nos jam in Gallias trajiciemus,
quosnam ibi fructus hæresis pepererit, visuri.*

Finis libri Sexti.

FLORIMVNDI RAEMVNDI
DE ORTV, PROGRESSV ET RVINA
HÆRESEON SVPERIORIS SÆCVLI
HISTORIÆ
LIBER VII.

ARGVMENTVM SEPTIMI LIBRI.

Sequenti libro Septimo demonstratur, quomodo Lutherana hæresis in Gallias irrepserit, quibusque artibus à Lutheranis sit propagata; sed pietate Francisci I. regis, ne pedem in regno figeret aut latius proferperet prohibita: Margarita interim Navarræ regina schismati favente; & quibus modis. Ioannis Calvinii novæ hæreseos auctoris thema geneethiacum explicatur: quibus ille artibus prima sectæ suæ fundamenta jecerit ac Genevam tandem profugerit: ubi multa à nemine antea scripta recensentur, ac simul causæ quæ Galliæ populos ad novarum rerum studium impulerunt.

INDEX ET SVMMARIA CAPITVM
sequentis Libri Septimi.

CAPVT I.

- I. **L**UTHERANÆ hæreseos contagio in Gallia gliscit.
II. Ecclesia hostium in concinnanda ecclesia sua historia vafrities & doli.
III. Scommata eorum & calumnia à Catholicis contemnuntur & ridentur.
IV. Quanta turba & confusiones è nova religione nata sint.

- V. Status religionis & reipublica eodem tam in bonis quam in malis vinculo est colligatus.
VI. Gallia post introductam hæresin, nullum non malorum genus experta est.

CAPVT II.

- I. **F**RANCISCI I. Galliarum regis bonarum literarum restaurator, & summus fautor ac patronus.
II. Homines scientia præstantes undique ad se vocat & accersit.
III. Eum Lutherus ad partes suas traducere conatur.
IV. Quibus artibus ad id sit usus.

Dd 2

CAPVT

CAPUT III.

- I. **L**UTHERANISMI prima semina in oppido Meldensi publice sparsa.
- II. Et à quibus.
- III. Lutherani ad promovendos conatus suos mulieres operas ambiunt.
- IV. Margarita Navarra regina doctorum quorundam virorum patrocinium suscipit, nondum recte eorum explorata integritate.
- V. Gerardus Basi historia, qui Beneamni Principatum haeresi infecit: & qua tum Navarrenna fuerit aule facies.
- VI. Rufus Abbas Cleriacensis, Temporisator vulgo appellatus, Catholicum se simulat.

CAPUT IV.

- I. **R**EGIS Francisci animus ab haeticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.
- II. Guilielmus Bellaius Langaus ab eodem in Germaniam mittitur: & Missa quadam forma septem punctis sive articulis comprehensa proponitur.
- III. Rex Philippum Melanchthonem sub fide publica in Galliam evocare statuit.
- IV. Sed sapientis Turnonii Cardinalis consilio sententiam mutat.
- V. Navarra regina ad Catholicam Ecclesiam redit.
- VI. Regis ad Melanchthonem Epistola, cum huius ad illam responso.

CAPUT V.

- I. **L**UTHERANORUM machinationes.
- II. Eorum audacia Rex offenditur.
- III. Regis oratio.
- IV. Sex Lutherani combusti.
- V. Catholica Ecclesia Francisco I. Galliarum regi, & Carolo V. Imperatori salutem suam & incolumitatem debet in suis terris.
- VI. Franciscus I. Rex insigni à Theodoro Beza injuria affectus.

CAPUT VI.

- I. **Q**UANTO inculpatus in speciem vivunt haetici, tanto magis nocent.
- II. Haeresis ex pseudomartyrum suorum pervicacia magna cepit incrementa.
- III. Haeticorum supplicia Catholica Ecclesia magis nocuerunt, quam pro fuerunt.
- IV. Potest haeticus pro Iesu Christo mortem obire, nec tamen propterea martyris nomen mereatur.

- V. De vera & fida constantia.
- VI. Etiam diabolus suos habet martyres.

CAPUT VII.

- I. **P**RFIMI in Galliis Lutherani homines ex vulgè face plerique omnes fuere.
- II. Primus novi Evangelii in Galliis Minister lana carminator.
- III. S. Scriptura libri ab haeticis vulgo ad legendum dati.
- IV. Vulgus à sacrarum literarum tractatione abstinere debet.
- V. Apud haeticos etiam feminae Ministeriis Ecclesiasticis fungendis se ingerunt.
- VI. Quam indignum sit, libros sacros in vulgi officinis & passim profanari.

CAPUT VIII.

- I. **H**OMINES de schola primi Lutheranismum in Gallia seminarunt.
- II. In varias sectas & factiones misere distrahuntur.
- III. Ioannes Calvinus Gallia Lutherus.
- IV. Eius narrivitas & horoscopus.
- V. Genethliacorum conjectura seu prae-dictiones.
- VI. Calvino supremi Pontificatus dignitas in Nativitate promissa.

CAPUT IX.

- I. **C**ALVINUS apud Bituricenses literis operam dans, de Melioris Volmari consilio ad Theologiae studium animum applicat.
- II. Volmarus primus Calvinum animum haeresi corrupit.
- III. Calvinus Lutetiam profectus, mox inde Engolismam se confert.
- IV. Calvinus Gracus Claisensis agnominatus, & cur.

CAPUT X.

- I. **C**ALVINUS melius aliquanto moratus quam Lutherus.
- II. Sed in concionando parum facundus.
- III. Lutherana haeresis dicitur crassa; Calviniana subtilis & quomodo id sit verum.
- IV. Calvinum ambitio perdidit.
- V. Eius mordax & superba natura à Volmaro notata.
- VI. Tilletus Calvinum in Germaniam abducit.

CAPUT

CAPUT XI.

- I. CALVINUS apud Pictavos merces suas exponere incipit.
- II. Prima eius dogmata sive propositiones.
- III. Primum Calvinisticum Concilium Pictavii in in horto quodam celebratum.
- IV. Calvinus Primi Apostoli.
- V. Inventus scholastica à Calvinistis seducta.
- VI. Mos omnium hereticorum in sacerdotum vitia invehendi.

CAPUT XII.

- I. IMAGINUM seu statuarum usus in Ecclesia Calvinistis precipuus rebellionis praeceps.
- II. Vox Imago male pro Idolo sumitur.
- III. Dei praeceptum de Idolis quomodo intelligendum.
- IV. In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.
- V. Imagines apud Christianos in honorem Dei erectae.
- VI. Ad quid conducant.
- VII. Calvinista Dei contracta imagine, diaboli integram relinquunt.
- VIII. Quomodo Catholici, Sanctorum imaginibus utantur.

CAPUT XIII.

- I. GALLY in eo Troianis similes, quod nimis facile crediderunt.
- II. Libertas haereseos janua.
- III. Cur dies festi à Calvinistis explosi.
- IV. Ecclesiasticorum quorundam mala vita & ignorantia pleraque mala nobis pepererunt.
- V. Qua haeretici suis conatibus artificiose prae texerunt.
- VI. Religio suis ipsis stat inconcussa viribus.

CAPUT XIV.

- I. MISSAE sacrificium à diabolo semper oppugnatum.
- II. Eius institutio quo ad substantiam.
- III. Forma Ecclesia, arbitrio & dispositioni à Iesu Christo permessa exceptis paucissimis ab ipso Christo ordinatis.
- IV. Missae nomen unde.
- V. Ceremonia substantiam non mutant.
- VI. Non de vocabulo, sed de re ipsa disputandum est.

CAPUT XV.

- I. CALVINISTICA Ecclesia diu nullam certam formam Ecclesia habuit, sed neque adhuc habet.

- II. De clandestinis Calvinistarum coetibus.
- III. Forma coena Calvinistica, qua Manducatio tum appellabatur.
- IV. Narratio casus cuiusdam, qui dum ea celebratur evenit.
- V. Complures Calvinista Catholicos se simulant.
- VI. De rebus aliquot dubiis Protestantium in Germania & Genevatium theologorum sententias exquirunt.

CAPUT XVI.

- I. CALVINI Evangelio percrebescente multi utriusque sexus Religiosi monasticum habitum abiciunt.
- II. De quodam Monacho Dominicano, à Calvinistis ut religionem desereret tentato.
- III. De quibusdam qui Catholica religione ad seducendos alios abusi sunt.
- IV. In primis ut populum ad idololatriam perducerent.
- V. An illa vera fuerit idololatria.
- VI. Quae Idololatria sit materialis, qua formalis.

CAPUT XVII.

- I. CALVINUS relicto Pictavio, in Aquitaniam ad Rufum & Ferrum proficiscitur.
- II. Gulielmus Farellus primus apud Genevates rebellionis auctor.
- III. Calvinus diu hinc inde vagatus, Genevam concedit.
- IV. Tres itidem Apostoli eodem ad Calvinum proficiscuntur.
- V. Calvinus rebus novis studens, Geneva eiectus.
- VI. Ratiobonam abit ad comitia Imperii.

CAPUT XVIII.

- I. CALVINUS & Farellus Geneva eiecti, socio-rum quibus cum absentes etiam colludebant, opera revocantur.
- II. Petrus Viretum Sabaudum unà adducunt.
- III. Calvinus propria auctoritate Genevensis Ecclesiae munus usurpat.
- IV. Calviniani Ministri missionem seu vocationem suam probare non possunt.
- V. Claudius Espencaus cum Calvino Geneva colloquitur.
- VI. Calviniani Ministri suam ipsi vocationem in dubium vocant.

CAPUT XIX.

- I. CALVINUS Geneva pro Episcopo se gerit, & Ministros à se ordinatos huc illuc ablegat.
- II. Primis novi Evangelii Ministris nomina sua mutare usitatum.
- III. Calvinii auctoritas Geneva formidabilis.
- IV. Multi ad videndum & audiendum Calvinum Genevam se conferunt.
- V. Scholares quidam studio relictis, ad Calvinum proficiuntur.
- VI. Qui è quovis ligno Ministros, tamquam Mercenarios, format.

CAPUT XX.

- I. GENEVA prima & præcipua hæreseos sedes, vel sentina.
- II. Ad quam tamquam asyllum omnis generis homines confluerunt.
- III. Geneva per intestina Gallorum bella crevit.
- IV. Eadem Gallia viribus ad sui defensionem usa.
- V. Gallia post Turcas in auxilium vocatos multum pristini splendoris & virium amisit.
- VI. Plerique Principes magis de statu suo conservando quam Dei propugnando honore sunt solliciti.

QUOMODO LUTHERANISMO PRIMUS
in Galliam aditus sit patefactus.

CAPUT PRIMUM.
A R G U M E N T U M.

- I. Lutherana hæreseos contagio in Gallia gliscit.
- II. Ecclesia hostium in concinnanda Ecclesia sua historia vafrities & impostura.
- III. Scemmata eorum & calumnia à Catholicis contemnuntur & ridentur.
- IV. Quanta turba & confusiones è Nova religione nata sint.
- V. Scatus religionis & reipublica eodem tam in bonis quam in malis vinculo est colligatus.
- VI. Gallia post introductam hæresin, nullum non malorum genus experta est.

I. Q UEMADMODUM morbi contagiosi, qui sunt velut divinæ iræ flagella, primo de domo in domum, deinde ex uno oppido in aliud proserpunt, ac tandem totas pervadunt ac depopulan-

tur regiones, sic ut quæcumque oculos quis flectat, nihil aliud occurrat quam

Luctus ubique, pavor, & plurima mortis imago: sic pestilens quoque Hæreseos virus, quo non minus, quam illis, Deus populi sui peccata punire solet, postquam in Saxonia gliscere semel cœpit, mox paullatim non totam tantum fere Germaniam infecit, verum etiam ulera Rhenum in mediam nostram Galliam sese effudit, secumque infinitas miseras & calamitates invexit. O Rhene, verus Galliarum limitum arbiter, idemque fidelis Romani Imperii contra barbaras à septentrionibus nationes quondam propugnator! [a] sic cine munus tibi creditum deseruisti, ut septentrionali illi hosti aditum præberis, qui non Galliam solum devastavit, verum etiam sacrum Romanæ Ecclesiæ imperium convellere est aggressus? Tu, qui quondam legitimi thori quasi arbiter, spurios undis hauriebas, legitime vero natos sanos & incolumes ad ripam transmittebas; qui, quæso, factum est, ut tantum ab illa naturæ tuæ rara & mirabili dote mutatus, tam multos spurios perferre potueris, qui ad vexandos, adeoque interneccione delendos veros Jesu Christi & Ecclesiæ filios, egressi, & ultra citraque grassati sunt? Cur non Nilii Ægyptum fecundantis naturam potius imitatus es, quem nullum umquam pestilentem vaporem exhalare ajunt? Sic cine par fuit, illas delicias, illam Europæ paradisum à te infici & contaminari? Argentina illa tua, Argentina fuit, illa heu nimium vicina Franciæ, ubi multiceps illud Hæreseos monstrum primum stabularum fuit, viresque suas ad Galliam asiliendam collegit. Hoc asyllum fuit Lutheristarum & Zvinglianorum, sub Martini Buceri infestissimi Catholicæ Ecclesiæ adversarii, ductu. Hoc receptaculum fuit eorum qui è Galliis proscripti fuerant; & hospitem eorum qui Calvinismo favebant. In hac urbe novella hæreseos Thalmud. præcipuum ruinæ nostrum instrumentum, proculus fuit & abfolutus, illæ scilicet famose Calvinii institutiones. In hac denique urbe prima novorum Evangelicorum Gallicana Ecclesia instituta, ad quam tamquam ad prototypum, ceteræ deinde per Franciam passim sunt conformatæ. Sed operæ precium est rem à primis velut principiis arcessere; sic tamen ut operis nostri ordo à seopo nihil discedat.

II. Principio satis non est ut in genere sciamus, quomodo hæresis è Septentrionali angulo Austrum

[a] Scriptores Romani & Cluverius in Antiqua Germania.

versus progressa, omnium quæ Sol aspiciat regno-
rum florentissimum pervaserit; neque mala quæ
inde existerunt, quæque ad eum statum miseram
Galliam redegerunt, ut de pristino splendore nihil
ferme præter nomen retinuerit, sub uno tantum as-
pectu proponenda nobis & indicanda sunt: sed ex-
pedit omnino, ut omnia minutatim ac particulari-
ter enarrètur, quo posteritas nostro exemplo sapi-
entior facta, tanto melius hoc omne hominum ge-
nus pernoscere & ab iis cavere sibi discat. Quo lo-
co consideranda veniunt, primo ipsa hæreseos eu-
nabula, è quorū complexibus nata à quibus susce-
pta & educata, paulatim adolevit, atque id roboris
assequuta sit, ut ex eo, quem occupavit loco non fa-
cile deturbari possit, antiquam illam si dem ab Apo-
stolis eorumque successoribus per manus nobis tra-
ditam, qua tot jam seculis regnum hoc stetit, omni
bonorum genere affluens, & fama usque ad sidera
notū, sub non minus falso quam superbo Reforma-
tionis prætextu, non mutare tantum, sed etiā plane
evertere molita. Hoc specioso Reformationis velo
fatalis illa Helena deformitatem & turpitudinem
suam tegere conata est. Et sicut Sleidanus novam
hanc meretriciam sponfam centumculis quibusdā
non inconcinne confutis exornare studuit, dū toto
suo libro id agit, ut Lutherus magnus & mirificus
vir videatur: sic auctor libri cui titulus est, *Historia
Ecclesiastica Reformatarū in Gallia Ecclesiariū, &c.*
[a] multus est in Calvini laudibus, ut hoc veluti
fucō & ipse suæ Helenæ procos quærat & inveniat.
Ut enim qui à Catholica defecerunt Ecclesia, pes-
sima quæque de iis quos reliquerunt, præsumunt, &
explendo odio, aliis etiam persuadere nituntur: ira
libri quoque istius auctor, qui ex aliorū suggestis hi-
storiam suā confarcinavit, quiq; in Præfatione ipse
Novæ religionis sociū se proficitur, id potissimum
agit, ut eorū nomina & honorem qui hæreticis sese
opposuerunt, læcet & infamet: quos homo impu-
dentissimus passim, ut capitales Jesu Christi hostes
vixisse, ac tandem ut furiosos & desperatos Antichri-
sti satellites mortuos esse, fingit. Nihil ibi frequen-
tius occurrit, quam modò: *hunc divinitus percussis;*
modo, *illum cælestis ira numinis consagraste,* atque
adeo omnia elementa in nova sua Ecclesia hostes, di-
vino jussu & ultione, conspirasse. Non Regibus, non su-
mi Principibus, quorū tamen inter homines auctoritas
semper sacrosancta fuit, non ceteris in summa dignitate
constitutis, parcitur: interim vero abjectissimi &, ut
ille ait, omniū hominum postremissimi, tamquam
Evangelii & regni Jesu Christi restauratores, lau-
dantur, & Orci mancipia ad cælum efferuntur. Vide

hic effrontem hominum istorū audaciam, sua ipso-
rum elogia scribentium! Notum enim est, Cōmen-
tarios ab illis ipsis scriptos, quorū laudes omnibus
fere pagellis ad nauseam decantantur: nō aliter quā
si pictor aliquis suum ipsius vultum non qualis est,
sed qualē esse velit, falsis coloribus depingat, & tū
sibi quam aliis spectandum atque admirandū pro-
ponat. Eidem suæ quoque farinae homines & pseudo-
martyres, quantis laudibus ornant! ac veluti muli
mutuū scabunt! Ex his certe, quāvis falsissimis &
ab omni ratione alienis, ingens illud Martyrologiū
hæreticorum volumen confectum est & confarci-
natum. Et quemadmodum hæresis impletisque vera
fama est Ecclesia; sic in eo quoque eam imitatur, quod
novi Evangelici suas quoque Synodos provinciales
& nationales celebrant, ad quos Ministri (sic enim
appellantur) certis mandatis à sua quisque com-
munitate instructi, undique accurrunt, & variis de
rebus tam ad omnes quam ad singulos & priuatos
spectantibus, consultant, sententiasque de iis quæ ad
suam promovendam Ecclesiam pertinent, dicunt.
Istis in libris capitalibus litteris scripta videas eo-
rum nomina qui Geneva egressi, primā Calvinianā
Evangelii sementem fecerunt. Videas ibi frontispicio
præfixum nomen ejus, qui velut pedaneus sen-
nator emendicatas ab aliis historias tamquam sen-
tentias, unum in fasciculum constrinxit; aut tam-
quam cæmentarius è variis ruderibus hinc inde
collectis, magnificam hanc, si diis placet, Ecclesia-
sticæ historiarum arcem extruxit. Videas ibidem no-
mina eorū qui istis hæreticorū conatibus sese op-
posuerunt, atro notata calculo, ut qui tyranni, car-
nifices, & hostes filiorum Dei (ita enim hæretici se
impudenter vocant) traducuntur. Ex his porro
omnibus unus aliquis postea electus est, qui ab al-
liis particulatim congesta, ac plerumque conficta,
vel aliter quam se habent reconstituta, in ordinem di-
gereret, atque ita Scriptoris Historia Ecclesiasticæ
nomē & dignitatem deinceps obtineret. Hic addit
demit quæ vult, destruit, adificat, mutat quadrata ro-
tundis: non suos tantū, verum etiā aliorum affectus
& fidem sequutus. Hinc tot tamque ridicula in-
eptia, hinc tam atroces calumniae & injuriæ; pro-
brosi invidiae & odii, quo obcæcati miseri illi sunt,
partus. Hinc tot gloriofa multorū, qui igneis curri-
bus triumphantes cælum (scilicet) ingressi sunt, mar-
tyria libris illis descripta leguntur; quæ cum non
sunt aliud quam reorum & rebellium supplicia, ap-
prehenduntur ut martyria sacra, & sine lachrymis
à simplice

[a] *Historia Præsidis de la Place.*

à simplice & credulo vulgo legi non possunt, innocentes illos agnos rabioforum luporum dentibus (ita enim singulari numerosa orationis artificio repræsentantur) tam miseris modis disceptos lugente ac fremente, qua ratione ego diaboli ipsius pœnas describere possim, dummodo Angeli boni nomen, pro cacodæmone substituero.

III. Porro scriptorum ejusmodi fraudes & mendacia facile me impulerunt, ut ab injuria & odio vindicandos mihi statuerim eos, qui hæresi undique grassanti fortiter sese opposuerunt: digni profecto ob id ipsum æterna laude & memoria, quam sanè ego, quantum in me erit, & quantum præsentis instituti ratio patietur, nequaquam eos defraudabo. Nec tamen malum illis pro malo reddam, aut injuriam injuria rependam. Quid enim facias? Nempe hominibus istis innatum est, ut assidue nobis in faciem exspuant, & conviciorum ac maledictionem nimbo in nos effundant. Utantur ergo suis, si volunt, moribus, & tertio quoque verbo mendax aliquod convicium aspergant, per melicet: Ecclesia interim omnia ista ex alto despicit, adeoque hominum istorum probra & convicia honori sibi ducit; & instar cumini, per maledicta & execrationes olim sexti, tanto felicius provenit ac crescit. Medicos hæc in re imitemur; & sicut illi vitulino felle cordis doloribus medentur; sic nos venenato istorum hominum felle & maledictorum bile, errores ipsorum atque animi vitia emendare, & quantum in nobis erit, ab interitu eos vindicare studeamus.

IV. Interim vos, O Reformati (hoc enim nomen & calamis & gladiis & hastis vobis hæcenus acquirere voluistis) oculos aperite, & miseræ vestræ patriæ statum in hac veluti tabula depictum, diligenter perlustrate. Quamvis enim, ut Euripides monet, antiquæ ac jam præteritæ calamitates novis lachrymis deplorandæ non sint; scio tamen, nisi cor vobis ferreum & Marpesia caute durius sit, ubi tam luctuosa furoris vestri passim videritis vestigia, à veris lachrymis vobis non temperaturos. *O quanto facilius est destruere omnia & vastare quam ædificare ac restaurare! Hoc opus hic labor est, ubi nulli estis: alterum vero illud ò boni Reformatores, nimis quam bene didicistis; ad erigendam fidem inter gentiles & Mahometanos plane estis rudes, plane ac plusquam pueri estis (quod itidem sui temporis hæreticis Christianorum Jurisconsultus Tertullianus exprobravit) at in demolien-*

Sed plane Mirabiles architecti qui paucis annis omnia fere sexcætorum & mille retro annorum opera dejecistis; ac plura bella, quam Romani olim pro acquirendo universi terrarum orbis dominio gesserunt, accendistis pro vestri cerebri phantasia vanis homini inculcandis. Ut enim de sola Gallia nostra dicam, in ea novies omnibus copiis & viribus pugnatum, nempe ad Veram, Druydas, S. Dionysii fanum, Jarnacum, Monecontorium, Coutraum, Saulsiacum, & Jurium: plusquam ducenta prælia commissa sunt, quæ (ut de minutis quotidianis conflictibus nihil dicam) infinita hominum strage etiam cruentissimis quæ umquam commissa scribuntur, præliis æquiparari possunt. Quid de urbibus, oppidis & arcibus dicam? An ullus toto fere regno locus fuit, qui non captus, mox receptus, inde iterum receptus, & omni belli clade vexatus fuerit? Quid? Annon ultra decies centena civium vestrorum & popularium millia, partim gladio partim incendiis misere absumpsistis? Quas vero urbes, arces & oppida non diripuistis? Tanta longa scilicet civilis hujus belli calamitatum fuit scies, tam proluxa malorum nostrorum Ilias, ut facilius fuerit in hoc regno locum aliquem aere vacuum (quamquam id per Naturam fieri non potest) quàm a belli miseris immunem reperire. Illud tam gloriosum & superbum ædificium, quod majorum nostrorum pietas & religio tam feliciter exædificavit, vos momento fere temporis ita destruxistis atque exinanivistis, ut extremum casum jam jam minaretur, nisi Deus interim fulcrum aliquod supposuisset, & in præceps euntem publicæ felicitatis curram velut sufflaminasset.

V. Non sine magno quidem nostro damno tum experti sumus, Religionem & Rempublicam ita inter se colligatas esse, ut vere de illis dici possit, quod Jurisconsultus de navi dixit: *Si dividas, perdis*, & de Christi Domini veste S. Bernardus *Destruitur si scindas*. Ut enim altera alterius tam in bonis quam in malis fortunam & statum sequitur, & religio præcipuum omnis imperii sive reipublicæ est fundamentum (siquidem ut vere Poëta noster Gallicis versibus canit,

*Prosperitas omnis regionis vincita tenetur
Religione, parique gradu plerumque feruntur
Religio & regio, seu pax sit rebus optima,
Seu bellum cum civis aut quocumque hoste geratur.
Religione status, nam sola innititur omni:
Hæc animos hominum connectit sola catena.
sic nihil est quo cujuscunque imperii status magis
periculu*

periculosus labefactetur, quam religionis diffidiis. Et quemadmodum in Musicis si quis vel levissimo etiam vocis flexu ab artis præceptis discedat, statim omnis illa concentus suavitas perit, neque jam delectantur aures, sed offenduntur; ita in Republica quamprimum vinculum hoc dissolvitur, & in varias partes distrahitur, quid aliud quam confusionem & turbas expectabis, quæ ipsum tandem imperium, nisi mature componantur, sint everfura? Religionis incolumitate patria salutem contineri Socrates ethnicus dixit: cuius etymon quidam inde derivatum volunt, quod animos & corda hominum religet, & sacro quodam nodo constringat. [a] Hic cardo est, in quo præcipua publicæ felicitatis pars vertitur. Hac una Romanos omnes gentes ac nationes superasse, M. Tullius gloriatur. At Tertullianus in Apologetico, *Romani Imperii magnitudinem & diuturnitatem, Religionis potissimum curæ, & omnis in ea novationis odio tribuendum esse, non invitum fatetur.* Recte enim ab Sapiantibus semper iudicatum fuit, quæ tot sæculorum usu & duratione confirmata sunt, sine scelere atque impietate, novitatis tantum studio, mutari atque aboleri non posse: quum res humanæ, ut Hippodamus Pythagoræus dixit, nullam in divinis mutationem admittant, quæ non cum ipsarum ruina sit conjuncta. Recte Ennius:

Moribus antiquis res stat Romana virisque.

Et quemadmodum partes vitales in homine sine summo vitæ periculo lædi nõ possunt: sic in religione etiam, ut quæ velut anima est Respublica, & firmissimum omnium legum fundamentum, ne minimum quidem mutari potest, quin multa statim inde mala & pericula ad Rempublicam redundent. Hanc unam tamquam primam & firmissimam basin, quotquot in optimè conformanda hominum societate elaborarunt, Respublicæ à se descriptæ subjecerunt. Huic divinus ille Plato primum in sua, cogitatione magis quam opere effingenda, Republica locum tribuit: qui etiam ejus rectoribus primum hoc tradit præceptum, ne quidquam in religione mutari aut novari patiantur, quam certissimum sit, ex religionis mutatione, imperii quoque sequi mutationem.

VI. Id si ulla alia sub sole regio, Gallia certe nostra experta est: quæ quamprimum novæ religioni & hæresi aditum præbuit, pristinae suæ felicitati longum, atque utinam non æternum, Vale dixit.

Ex illo retro ruere, ac sublapsa, referri Omnia.

Misera Gallia! quæ veluti cõmunis omnibus Chri-

stianis ara hæctenus fuisti, & post Henricum illum Aurelianensem apostatam, nullum hæreticum produxisti [b] eadem posthac instar theatri eris, in quo non varia tantum hæresion monstra, verum etiam gravissimæ ex eis natæ calamitates repræsententur. O te miseram Galliam.

Quam quum non posset vis illa aliena domare, Viribus ipsa suis sese confecit, & agram

Ducit nunc animam, letho exitioque propinqua.

O inconstantem Gallorum nationem! quantum à pristina majorum constantia degenerasti, qua illi in recepta semel, integre atque inviolabiliter conservanda semper religione usi sunt! Sed quid queror? Nimirum ad præcipitium hoc consueta temeritas te deduxit. Tu quidem omnibus qui posthac futuri sunt, exemplo eris & documento, quam perniciosum sit à Fide Catholica deficere atque apostatate. Contemplare, sodes, in hoc libro tantarum tragædiarum auctores; aspice furiosos illos Orestes in scenam sanguine undantem hic à nobis productos: aspice, inquam, eos, qui divinitus ut pœnæ à te fumerent, conducti videntur; qui ea incendia excitarunt, quibus universum pæne regnum conflavit, quæ etiam non nisi ruina videntur extinguï posse. O iterum miseram Galliam! quæ ex calamitatibus tuis & miseris tamquam novus mûdus denuo creata quodammodo prodisti! Heu infelicem ac fatalem ruinam, qua boni ac mali pariter sæpe sunt oppressi! O felix quondam regnû! O melior Orbis terrarum pars! quas ego faces à divina ira accensas; quas in religionis negotio diffusiones, quam funestas tibi contentiones præparatas video, à quibus tandem in præsentissimum exitium præcipiteris? Sed quoniam abripior? Quia hoc potius ago; & primam nostrorum malorum telam explicare aggredior.

[a] *Macrob. Saturn. lib. 2. cap. 6. Laër. l. 4. August. de ver. relig. in fin. D. Tho. 2. 2. q. 81. art. 1. Placius lib. 1. de bono Religiosi &c.* [b] *Vixit an. 1230.*

DE FRANCISCO I. GALLIARUM REGE.
ejusque in litteras & litteratos, quos undique ad se accersivit, amore.

CAPUT SEGUNDUM.

ARGUMENTUM.

I. *Franciscus I. Galliarum rex bonarum litterarum
Ec restaura.*

- restaurator, & summus fautor ac patronus. Vti
& Margareta Navarra Regina, Soror eius.
- II. Homines scientia undique accersuntur.
- III. Eum Lutherus ad partes suas traducere conatur,
& per eum Galliam totam.
- IV. Quibus artibus ad id sit usus.

I. Quo tempore novi Evægeli præcones in varias sectas distracti, Germaniã & ipsam non minus in varias factiones divisam tumultu & turbis implebant (ut superioribus libris vidimus) ac Lutherus in primis, licet excucullatus tantum Monachus, universum mundum territabat, hominum conscientias tranquillitas hæctenus, irreligiosam religionem objiciendo, vel potius impietates suas instillando: Galliæ res is Rex moderabatur, quo jamdiu vix quisquã tanto honore, uti etiã Christianifini, & Primogeniti Ecclesiæ filii titulo dignior fuit habitus. Is Franciscus Primus fuit, non nomine tantum, sed multis quoque aliis maximo rege dignis virtutibus Primus; in quo tamen vix quidquã magis commendatur, quam quod incredibili amore, studio & benevolentia tam litteras quam literatos omnes profecturus fuit. Quod quidem in eo tanto rarius fuit ac mirabilius, quod numquam maior in Galliis litterarum ac bonarum artium ignorantia ac barbaries fuerit, adeo ut litteras scire, probri pene loco haberetur. Neque enim tum universa Galliæ Nobilitas quidquam aliud in oculis atque animo habebat, quam armorum tractationem. Hoc Julianus ille apud Balthasarem Castellionem in Aulico, Gallis exprobrat, *Francisco scilicet nondum regni habentis admoto; simulque sub eiusdem imperio meliorem & Gallis mentem & litteris fortunam spondet ac prælagit. Sic enim ibidem loquitur. Vitium hoc, inquit, Gallis omnibus jam familiaris est, ut litteras negligant aut etiam contemnant. Quod si tamen aliquando futurum est, ut Princeps Engulimensis (sic tum Franciscus vocabatur) regnum adificetur; magna me spes tenet, quem admodum armirum in modum jam floret Gallia, sic non minus pristina litterarum ornamenta facile recuperaturam. Memini enim qui nuper in aula essem, audivisse me eundem, Gallorum hac in re negligentiam ac sinisteritatem vehementer detestantem; ipsas vero litteras, solo natura instinctu, contra totius gentis mores, summis laudibus efferentem. Vaticinium hoc non vanum fuisse, eventus docuit. Illud vero singulari quoque Dei providentia factum videtur, quod illo tempore vir omnium quos unquam Gallia produxit, eruditif-*

simus exstitit, *Gulielmus Budæus, is cuius opera potissimum Franciscus deinde in restaurandis literis est usus. Facile enim intelligebat rex prudentissimus, non minus ad conservandum imperii decus litterarum quam armorum præsidia esse necessaria: quorum utrumque ita curabat, ut integra, armorum laude manente, litterarum studia veluti de sepulcro excitaret; ut merito inde Parens & Restaurator litterarum dictus sit; frequenter illud in ore habens quod Comes quidam Andegavensis ad Ludovicum Caroli Simplicis filium scripsisse fertur, Regem litterarum similem esse asino coronato.*

II. Porro Franciscus rex, incredibili, ut dicere cœpimus, restaurandarum litterarum desiderio ardens, viros doctos ex Italia & Germania nõ paucos evocavit, inter quos etiã fuit ille sui sæculi miraculum, Erasmus, qui humaniorum litterarum faciem pæne extinctam antea & in barbarici cineribus sepultam, in Francia rursus accendit. Quin etiam ultro magna doctorum hominum multitudo tanti regis fama excitata, in Franciam undique confluit; inter quos etiam Lutherani quidam fuerunt; Luthero & Melancthone eos quos maxime ad profectandam novam in tam fertili solo religionẽ idoneos judicabant, summittentibus. Ex omnibus vero Galliæ pestibus nemo magis idoneus visus est quam Bucerus, Argentinae degens: ubi prima de Galliã novis dogmatibus inficienda cõsilia procussa sunt & collata, mirifice id propositum impiorum adjuvit, quod Eodem quo frater affectu Margarita Navarrae regina ardens, multos & ipsa doctissima præstantes viros ad se allexit, ac liberaliter sustentavit: in quorum numero vix fuit possibile cavere quin unus & alter Lutheranus sese ingereret, à quibus deinde reliqui etiam depravati & eadẽ lepra infecti sunt. Ex his unus fuit is, qui, ut VII. ostendam capite, primus ei qui funesto deinde patiam incedio involuit, titionem subministravit. Principum exemplo, ut fieri solet, moti proceres, plerique doctorum hominum amicitias & familiaritates sibi adungebant: ex quo factum est, ut sylvestet illud & rude sæculum, momento temporis mirabiliter omni scientiarum & artium genere, præstigata barbarie, fuerit expolitum. Sed ut olim apud Romanos sic apud nos quoque bonorum & proborum hominum genus tum defecit, quum Philosophi & Oratores frimã prodierunt, postquam scilicet vetus illa & simplex majorum virtus in loquacem quandam & abstrusam scientiam degeneravit, sic ut ars bene dicendi, bene vivendi artem sustulisse videatur, Sorbona quidem

quidem primaria non Galliae tantum, sed universae etiam orbis sacrarum litterarum schola, pluribus regi ac senatui regio demonstravit, quam perniciosè in eo eretur, quod ad litterarum professionem sine delectu passim quicumque admitterentur. Neque enim periculo carere, quod Grammatici etiam faecè in alienam messem mitterent, & Theologicarum rerum susceperent tractationem. Sic enim fore, ut quisque hic Græcam, ille Latinam, alius aliam versionem exagitandam sibi sumerent, aut propriam comminiscerentur, sicque hæresos virus doctrinæ suæ inspergent. O bonum & salutare consilium, si modo ei fuisset obtemperatum! Beda quidem & Quercæus, uterque magni nominis Theologus (quos Genueusis Ecclesiæ Historia duas magnas bestias appellat) hac de re ipsi regem monuerunt: quem tamen immoderatus erga litteratos amor sic transversum rapuit, ut neminem doctrinæ commendatione insignem repudiari vellet: quin etiam aliunde venientibus plerisque luculenta stipendia assignavit, disputationibus eorum ipse interfuit (Latinæ enim linguæ usum aliquem habebat, quamvis Historia Genevensis Ecclesiastica maternam tantum calluisse prodatur) & eorum sermonibus quum alias, tum inter prandendum & cenandum mirifice delectabatur, adeoque quoties Scholares filios suos appellabat. Quid tu, aiebat aliquando ad magnatem quendam, qui Scholam aliam inflixerat, An tu filiis meis manum afferre audes? Sane eum in animo habuisse constat, antequam moreretur, Professorum à se institutorum numerum augere, gymnasiumque amplissimum regia magnificentia edificare, in quo omne genus bonarum artium & linguarum doceretur, & ipsi Professores cum sexcentis scholaribus publico sumtu alerentur: quam in rem quinquaginta aureorum millia annuo erogaturus esset.

III. Ut vero olim Syracusanus ille Archimedes admirabilium machinarum inventor, ad earum usum nihil aliud posebat quam pedem unum & alterum solidæ terræ, in quo eas statueret, facile deinde earum ope & artificio ad quæcumque pertinere ea possent, omnia ad se & quocumque vellet attracturus: sic Lutherus primarius schismatis & hæresos architectus, non sine causa sibi persuaserat si magnum hunc Principem suum fecisset, de cetero plana & expedita sibi fore omnia ad universam Franciam suis partibus adiungendam. In hoc uno omnem victoriæ sibi spem positam, facile intelli-

gebat. Quare nihil æque cupiebat, quam liberum sibi ad hunc regem sive per litteras, sive per subornatorum à se hominum sermones & colloquia, aditum parare solitus, Magnos ante omnia captandos esse, reliquam turbam facile sequituram. Sperabat enim quemadmodum Constantio Imperatore in Arrianismum lapsa, & Christiana religione à Juliano deserta, pestis eadem totum fere Imperium pervasit, sic rege hoc suæ factioni adjuncto, universam Galliam Lutheranizaturam. Et sane ita est. Quemadmodum inferiores orbis cœlestes primi mobilis ductum sequuntur; & tota horologii machina admirabiliter inter se connexa, unius rotæ pondere circumagitur: sic Principes moribus & actionibus reliquos facile quamcumque in partem flectunt, adeo ut virtutes modo, sed etiam vitia eorum exprimere conentur, nec tam quid ab illis fieri debeat quam quid fiat, pensi habeant. Non ignorabat Lutherus, si apud ullam nationem illud verum sit quod Poëta dixit,

Mobile mutatur semper cum Principe vulgus;

illud apud Gallos longe esse verissimum, ut qui reges suos paullo minus quam ipsum Deum colant, omnesque eorum actiones, tamquam simiæ, imitentur. Neque enim Gallorum rex subditorum personas tantum, verum etiam ipsos animos & corda sibi habet obnoxia. Hinc etiam non Franciæ modo, sed & Francorum Rex idem nominatur: quod non facile de alio quocumque inter Christianos rege dixeris. Sed, pro dolor! hunc devoti animi Gallorum erga reges suos affectum hæresis in multis novarum rerum studio captis non labefactavit modo, verum etiam pæne exstinxit, ut historia nostræ series docebit.

Porro Lutherus, qui S. illam Apostolicam Sedem evertere penitus constituerat, ut firmissimam hanc ejus columnam & fulcrum convelleret, nihil omnino diligentia prætermisit: commoda ad eam rem occasione usus, quod plerique qui doctrinam suam vanalè exposuerunt, in Franciam concesserant, Lutherana essent factionis, & ab ipso quid agendum esset bene instructi. Quin etiam ipse ad Regem scribere, & unà cum commendatitiis Saxoniarum Ducis litteris, libros suos ad eum mittere ausus est, quod intellexisset Principem illum librorum lectione vehementer delectari: protestans interim, ut tanto facilius fidem sibi faceret, nihil se aliud spectare quam ut mundum se nen à zizaniis mundetur, & Ecclesia tamquam

Augiæ stabulam, ab se tamquam Novo Hercule repurgetur; ac simul rogans, ut se inaudito, nihil statueret. Eundem regem Zvinglius etiam ad suas partes traducere conatus est, dedicato ipsi libro *De vera & falsa religione*: ut etiam Antichristianæ suæ (Christianæ voluit dicere) doctrinæ *Institutiones* ad eundem misit is, qui duobus illis Hæresiar- chis exclusis, præcipuum postea inter sectarios in regno locum sibi vindicavit. Quid multa? Nemo fere erat ex omnibus illis Novitiis Evangelistis, qui non fores has pulsandas, aditumque tentan- dum sibi existimaret, interim inter spem ac despe- rationem boni successus fluctuantes. At tandem frustra omnis eorum fuit conatus. Rex enim ab omni Novitatis quod eo tempore singulare Dei donum fuit, studio alienissimus, nullis precibus, nullis obsecrationibus adduci potuit, ut cum Ec- clesia faceret divortium. Et ut erat admodum eu- riosus, controversiarum quidem fontes ac schisma- tis causas cognoscere non abnuebat, emendandis erroribus, si qui deprehenderentur, omnem opem pollicitus: sed quum malitiam eorum qui ruinam Ecclesiæ sub hoc prætextu moliebantur, quo erat acerrimo iudicio ac profunda prudentia, subolfe- cisset, quamplurimas statim alienæ ab omni hoc hominum genere, qui jam suum esse sibi persuase- rant, voluntatis significationes dedit, ut in sequen- tibus ostendam. Jam enim tempus est ut primum Lutheranæ in Galliis Ecclesiæ fundamentum in- spiciamus.

QUOMODO MARGARITA FRANCISCI I. soror, Navarra regina, Lutheranis apud se receptum dederit.

CAPUT TERTIUM.
A R G U M E N T U M.

- I. Lutheranismi prima semina in oppido Meldensi publice sparsa.
- II. Et à quibus.
- III. Lutherani ad promovendos conatus suos mulie- bres operas ambiunt.
- IV. Margarita Navarra regina doctorum quorun- dam virorum patrocinium suscipit, nondum recte eorum explorata integritate.
- V. Gerardi Ruffi historia, qui Benearni Principatum hæresi infecit: & quantum Navarrensis fuerit aula facies.

VI. Rufus Abbas Cleriacensis, Temporisator vulgo appellatus, Catholicum se simulat.

PAVONEM ajunt, volucrum superbissimam, ubi diversicolore illo plurimarum ornatu, (quod singulis annis ei non minus quam arboribus acci- dit) quem antea ad solis radios tanto cum fastu ex- plicare solebat, orbatus fuerit, intra cortem suam præ pudore se continere, nec prodire inde, donec cauda ipsius variis coloribus picta, pristinum illud lumen, ac splendorem recuperarit. Eodem modo Hæresis, ferum & horrendum monstrum, deformitatis suæ (quam tamen sanctitatis prætextu quantum fieri poterat, velabat) sibi conscia, in publico apparere ac conspiciendam se prius dare aulam non est, quam plumarum aliquot pulcrarum in speciem adsciti- tum ornatum sibi acquisivisset, quibus & turpitu- dinem suam tegetet, & hominibus novitatis cetero- qui avidis, tanto facilius sese venditaret. Vidimus certe initio in diversis Gallia locis eandem passim jam nascentem, mox rursus denascentem, jam desi- cientem, instar Lunæ jam augescientem, sic ut mo- mento temporis tamquam pestilens anguis modo è cubili suo proferperet, mox rursus eodem se abde- ret atque occultaret; aut velut nocturnum fulgur su- bito erumperet, nec minus subito evanesceret. Tã- dem vero paullatim in Meldorum civitate, à Lute- tia non ita procul distante, an. m. d. xxiii. è laribus suis prodit, & in aperto quasi ambulare cepit. Hæc illa fuit civitas, quæ primum Lutheranæ hæresi hos- pitiū aperte præbuit, cū perpetua nominis sui in- famia: unde postea LUTHERANI MEEDENSES in proverbium abierunt. Ajunt novellæ ecclesiæ histo- ricæ, in hac urbe Evangelium (Lutheranismum in- tellige) fideliter fuisse annunciatum, alacriter rece- ptū, auctum brevi tempore admirabiliter, & cōstan- ter propugnatum. Erat tū ejus loci Episcopus Gu- lielmus Brissonetus, qui licet circa gregis fidei suæ cōmissi custodiã non esset indiligens, primus tamē Lutheranis ibi portā aperuisse existimatur, curiosi- tate quadã ductus, cetero qui laudabili, si cū prudē- tia fuisset conjuncta. Is enim cōtracta cū novis lit- terarum professoribus, qui Lutetiam tunc undiq; convolarent, & multorum aures atque animos Græ- cificationibus & Hebraizationibus suis titillabant, notitia & familiaritate, aliquot ex iis [b] Lutheranos Zvinglianos ad se evocavit; inter quod quatuor- fere præcipui, Gulielmus Fatellus Delphinus, Ja- cobus

[a] Lutherani Meldenses. [b] Quatuor primi apud Gallos nostri temporis hæretici.

obus Faber, Arnoldus & Gerardus Rufi, Picardi, homines facundi admodum, & in bonarum litterarum ac linguarum studiis, quæ Lutetiæ professi fuerant, bene versati. Et horum quidem manibus prima hæreseos semina in Galliis jacta, paulatim adoleverunt, nimiam facilitatis Episcopo ad conatus eorum connivente. Neque enim quis solus sibi errat, ut ait Sapiens; sed alios quoque in devia mittit: ac fere fit, ut stulti stultitiam suam & deliria aliis, quibus eum sunt, tamquam scabiem affricent.

(a) II. Hi ergo Meldas profecti, sub Catholico habitu semel Lutheranorum (sic enim erant) personam occultantes, mox in civium familiaritatem sese insinuarunt, præcæ interim majorum pietati, à qua plane discessisse videri non volebant, novum aliquod dogma aspergentes, ac præcipue D. Virginis Deiparæ & sanctis cælitibus exhibitum hæcenus honorem, quasi is Deo soli deberetur, calumniantes: qua arte olim quoque Arriani usi sunt, Deitatem filio, quod illa soli Patri competeret, detrahentes; interim vero modo hunc modo illum Fidei articulum partim cuniculis partim aperto Marte, per S. scripturam male detortam, impugnant & convellentes. Et facile quidem illis fuit, ut est gens hominum novitatis avida, eorum animos qui aures ipsis præbebant, novis dogmatis imbuere, quum plerique indocti lesent & simplices, manuaris artibus vitam sustentantes, sartores, sutores, textores, & id genus. Vbi vero diutius se latere non posse animadverterunt (jam enim ubique fama de hæresi Meldis glifcente percrebuerat) mature collectis velis antequam tempestas ingrueret, naviculam in tutum aliquem portum subducendam sibi statuerunt; Episcopo non minus benigne tutum illis exitum quam ingressum antea procurante, & illis vel solo Martyrii nomine alas ad fugam addente. Episcopus præventus & hæreseos accusatus, ad primam statim correptionem, ignorantiam suam falsus est, ac tandem ad saniorum mentem rediens, errorem agnovit, ac resipuit, & ad extremum usque spiritum deinceps in Catholica Ecclesia perseveravit; ut & unus ex quatuor illis, Arnoldus Rufus. (b) Hinc Beza illud, dicentis in suis Iconibus, Brissonetum præ aliis hanc laudem assequutum, quod primus Evangelium in Galliis præstiterit, qua tamen seipsum deinde privavit, ab iis quibus nimium tribuebat, ita fascinat, ut veritatem abnegavit & condemnarit. (c) Farellus, relicta Gallia, in Helvetiam abiit, Zvinglium de dubiis quibusdam, quæ animo conceperat, consulturus. Inde Genevam profectus,

quæ non multo post ibi facta est, mutationis auctor fuit, ut suo loco dicitur. (d) Faber in Aquitania profugiens Neraci latibulum sibi quaesivit, sub Henrici Albretani, Navarrae regis, qui Francisci sororem Margaritam in matrimonio habebat, favore & patrocinio delitescens, & nescio quam novæ religionis formam commentus, quam ita amplectebatur, ut tamen à veteris Ecclesiæ corpore segregatus videri noller: tanto faciliorem aditum apud reges jam dictos reperiens, quod uterque, & rex & regina, jam ante gustu aliquo Protestantium religionis essent imbuti. (e) Gerardus Rufus, quem Kousselium Galli appellant, in Germaniam abiit, ut magnum hominem, qui fama sui & stupore totum orbem impleverat, oculis videret. Ut vero tres isti diversas semitas ingressi sunt, ita iidem diversas quoque religionum formas, suo sibi quisque modulo, exstruxerunt. Faber cognomento Stapulensis (vicius est ignobilis, unde homo iste obscuro loco natus, prodiit) sub Navarrae regis patrocinio diu vixit; & quamvis Catholicum se ferret, eorum tamen animis quibuscum conversabatur, multos de fide scrupulos injiciebat, & novas opiniones instillabat. Memini me in templo Neracensi Epitaphium ipsius legisse, his verbis conceptum:

(f) *Corpus humo, mæremq; Deo bonu cuncta relinquo
Pauperibus: Faber hæc dum moreretur, ait.*

Quamvis autem Rex & regina è Meldensium illorum fugitivorum sermonibus, in Catholica religione multo facti essent tepidiores, nihil tamen in divino cultu eiusque ritibus mutatum fuit.

(g) IV. Inter hæc dum Franciscus rex in regno suo contra pestilentem illam Rheni inundationem muniendo satagit, Margarita eius soror, Navarrae regina, diverso studio in aggeribus perumpendis & hæreseos rivis in regnum deducendis elaborabat, fucata quadam pietatis & publicæ salutis specie decepta: quem suum errorem ipsa tandem quoque agnovit. Et ut olim Arriani Imperatorem captantes, ut fidem sibi facerent, in sororis ipsius gratiam sese insinuarunt; sic Lutherani tam clanculari quam notorii, quum Francisci regis aures sibi obstructas animadverterent, ad sororem eius Navarrae reginam, recursum habuerunt, miseris sibi inimicorum fraude oppressis, auxiliū tam voce quā

E c 3 libellus

(a) Primi hæreseos præcones. (b) Beza in Iconibus. (c) Gulielmus Farellus. (d) Iacobus Faber Stapulensis. (e) Gerardus Rufus. (f) Mortuus Anno 1532. (g) Lutherani seminarum operarii, & quarum.

libellis petentes; velut proxenetis aut productricibus ad hoc usi feminis quibusdam è gynæceo, jam ante à se irretitis. Inter hæc præcipua fuerunt Stamparum Ducissa, regis gratia florens, nec non domina de Cani, & Peissleu, quarum hæc Ducissa erat soror: à quibus deinde alia atque alia in eandem nassam fuere pertractæ. Nec sane multo sanguine hæc victoria constitit: plerisque Ecclesiasticarum legum, earum præsertim quæ de peccatorum exomologesi faciendâ latæ sunt, pertaxis, ac manus ultro tendentibus. Meminerat serpens ille astutissimus, quam feliciter hoc telo in terrestri illo paradiso contra primum nostrum omnium patrem usus esset, eoque miserum unâ cum toto humano genere, uno ictu prostravisset: itemque quantum numerum filiorum Dei, muliebribus technis per Balaamum pseudopropheta subvertisset. Nec ignorabat, hæc una machina plusquam ceteris omnibus viros quosdam, expugnari ac vinci posse: atque ideo tam prioribus quam posterioribus his sæculis ea plerumque usus est. Proprium enim feminarum esse S. Hieronymus dicit, ut decipiantur, & deceptæ, alios decipiant. Quod si prima femina diaboli partibus se non ad adjunxisset, nulla illi spes de patre nostro Adamo expugnando fuisset. Tertullianus de prima nostra matre Eva loquens, eam, ait, portam fuisse diaboli, ut quæ prima ad fructum interdicitum manus extendit, & prima à Deo defecerit, & Dei in homine imaginem quam diabolus aggredi ausus non fuerat, momento temporis obliterarit, Apud Origenem Lucifer ille gloriatur, ad viros expugnandos nullis se armis quam pristinis illis, nempe muliebribus technis uti. S. Chrysostomus vero ait, diabolum, extincta omni Iobi familia, solam uxorem voluisse manere superstitem, ut per eam invictæ illum pietatis & patientiæ militem, qui in sterquilino sedens, & testa ulcerum saniem detergens, multo majorem quam aureæ aliorum statuæ, claritatem ac splendorem de se fundit, oppugnaret. Et sane Evam tum ille alteram repererat, sed non veterem illum Adamum. Easdem machinas deinceps magistri illius discipuli ut plurimum adhibuerunt. Simon Magnus, primogenitus Sathanæ (ut à S. Ignatio appellatur) ad propagandam suam hæresin, Helenæ cuiusdam operatus est; Apelles, Philumenæ, Tertullianus testatur. Marcion vero per feminam aditum sibi Romæ patefecit. Montanus Priscillam & Maximillam quasi cooperarias habuit. Paulus Samosatenus sub Zenobiæ alis latuit. Arriani in primis adjun-

ctis ad suas partes Imperatorum uxoribus, acerrime sæpe Catholicos oppugnarunt. Eorum dux Arrius per Constantiam magni illius Imperatoris Constantini conjugem effecit ut ab exilio revocaretur. Priscillianus feminis ad se miro verborum lenocinio alliciendis ante omnia studebat. Nicolaus eadem arte integros feminarum greges sibi adjunxit: quibus mox juvenes nõ minori numero sese adjunxerunt. Cur vero hæretici feminas præcipue caprent, S. Chrysostomus hanc rationem reddit, quod illis sexus vitio & temeris & nimis credulis, facile error etiam quicumq; persuaderi possit. Sed ad viduas iudè potissimè sese applicare solent, quod maritata non tam facile circumvenire possunt, ut quæ viros suos in consilium adhibere solent, nec de bonis, quæ in maritorum sunt potestate, quidquam fere cõmunicare possunt. Ergo vnde certior victoria ac lucris spes se ostēdit, aut juvenuti, aut feminino sexui insidiantur. Hunc hæreticorum morē esse idē Tertullianus ait, ut quibus nullæ alias vires sint quam quas ex aliorum infirmitate sumunt: eoque non facile alios aggredi quam ætatem illam improvidâ, & sexum imbecillem. Nec mulieribus tantum, sed & aliis per mulieres diabolus retia sua tendit. Illas ubi ceperit, eis deinde tamquam decipulis ad alios capiendos utitur. Habet omnino sexus ille molle quid, sed occulta magis vi quam aperta violentum, quo virorum animi ita domantur ac subjugantur, ut etiam quum possunt, jugum hoc excutere nolint. Non sine causa nescio quis, feminas vel margaritis preciosiores, vel aspidibus magis venenatas esse dixit. In bellis quidem ob religionem gestis mulierum fusa & colus plus mali neverunt ac texerunt, quam præpilata virorum hastæ & gladii acutissimi damni dederunt.

III. Navarræ regina, bona, sed nimia facilitatis Principissa, postquâ semel hæreticis aures præbere cœpit, libros eorumdē per gynæceum sibi oblatos, non modo non repudiavit, sed cupide etiâ recepit, ac legit; dato etiâ Sylvanæ tenfi Episcopo, qui regi à sacris erat Confessionibus, negotio, ut consuetas Precationū Ecclesiæ formulas è Latino in vulgare sermonem cõverteret, multisq; cum ea habitis sermonibus, quibus ut de nova religione melius sentiret, homini persuaderi posse sperabat. Domus ipsius omnibus ob religionē proseripis lac profugis in star asyli erat. Illud sane utriusq; partis historiographi testatur, huic uni feminæ, nihil mali cogitati, Lutheranos in Gallia salutē suâ debere; & ret hæc unam stetisse quominus Reformata, ut postea

dici voluit, ecclesiam seges in ipsa herba & primis quasi incunabulis fuerit extincta. Præterquam enim quod precibus eorum & verbis speciosis initio & ad misericordiam compositis, nequaquam verò tantam quantam postea vidimus, confidentiam plenis aures libenter accommodabat; etiam suis ipsa sumibus quum in Gallia tum in Germania complures in scholis & Academiis alebat, adeoque omnibus qui religionis causa periclitabantur, benignissimam patronam se præstabat, iis præsertim qui Argentorati & Genevæ delitescerent. Constat certe eodem una vice quatuor aut eorum millia inter doctos distribuenda ab ipsa missa esse. Quod quidem omne regiam ipsius magnificentiam ac liberalitatem adscribendum est, uti vitæ exitu testatum fecit. In secretioribus Curie nostræ tabulis scriptum invenio, eam absente marito, qui provinciam pro rege administrabat, Senatum ingressam, magno studio pro Andrea quodam Melanchthone captivo & hæreseos accusato intercessisse, id Philippum Melanchthonem Saxonie Ducis Consiliarium, per litteras à se flagitasse dicēs. Andreas hic ad literarum in scholis professionem à Germania evocatus, in oppido Tonningo Aginnatum novam cognati sui doctrinam, Augustinæ Confessioni conformem, disseminavit, quæ quidem brevi tempore ita succrevit & adolevit, ut hætenus nullo modo potuerit extirpari. Ut paucis dicam, bona hæc regina toto illo decennio nihil magis curæ habuit, quam ut eos quos rex ob perversa dogmata Iustitiæ tradere constituerat, liberaret, & ceteros quacumque posset ratione juvaret. Quam ob causam sæpius regem adiit, multosque cum ipso sermones habuit, id præcipue agens, ut commiseratione quadam erga Lutheranos animum leniter ac mitigaret, velut succidanea ad idem Stamparum Ducis opera abutens.

Gerardum Rufum à Germania reversum eadem regina non modo benigne excepit verum etiam familiarium suorum numero adscripsit, eius de religione sermonibus vehementer delectata. Ex huius consilio Bibliorum, quæ tum nuper in Gallicam linguam conversa, & crassis characteribus impressa erant, lectioni totam se dedit, & quidem ita, ut plerisque Novi Testamenti historias scenicis rhythmis illigatas, evocatis ex Italia præstantissimis Comædis & histrionibus, coram marito representari curaret. Ut vero hominum illud genus id sibi præcipue negotii datum existimant, ut quæ dicunt quæque faciunt dominis unice placeant: sic histriones illi, perspectis reginæ sensibus, in omni fere loco Eccle-

siasticum ordinem falso aliquo dicto aut convicio incessabant. Nulla Comædia peragebatur, in qua non Monachus aliquis aut Ecclesiastici ordinis homo introduceretur, qui pro mimo esset: adeo ut nulla oblectatio capi posse videretur, quin Deus e jusque ministri offenderentur. At risus hic postea in fœrum fuit conversus. Rex non minus facilis quàm Regina, has Tragicocomædias non lubens tantum spectavit, verum etiam Conciones hæreticorum, quas Exhortationes vocant, in conclavi suo haberi passus est, verba faciente eo quem diximus Rufus, aut interdum excucullato Tarboni monacho, cui Soloni nomen, & acrior quam illi dicendi vis erat. In his pleno ore tam contra Papam quam universum sacerdotum ordinem convicia profundebantur, tanta cum licentia, ut plerumque ipsos etiam auditores suppuderet. Ostreum & quantivis pretii monachum! qui antequam moreretur, quintam duxerat uxorem. In ritibus quos usurpabant, speciem aliquam licet exiguam pietatis & devotionis præ se ferebant; interim vero nulla re magis quam verò & genuino S. scripturæ intellectu gloriabantur. Foxius vero & Grammontanus Cardinales, ægre ferentes regem à majorum instituto desistere, ac Catholicis ritibus ac sacris tantum velut dicis causa ac perfunctorie interesse, ex aula discesserunt. Ut vero ante à ludis & Comædiis ad Exhortationes; sic postea ab his ad Manducationem (sic enim tum Cœnam suam appellabant) est descensum, quæ in loco quodam secreto officinæ monetariæ, quæ Podii est erat apparatus. Franciscus Rex quæ Podii fuerat edoctus, simulque à Sorbona, quæ libellum nuper sub reginæ nomine, & titulo *Speculi anime* peccatricis, æditum damnaverat, monitus, vehementi concepta indignatione, sororem ad se accessit. Venit illa, unâ cum Burio Aquitanæ Præsidente, Rufum illum secum ducens; & obstructas veritati aures animumque; pervicacem afferens. Venientem rex, licet tenerime eam amaret, ac delicias suas appellare solet, acriter corripuit; sed illa ita respondit ut Catholicam se esse simularet. In omni vero sermone nescio quam novam Missæ formam, septem punctis constantem, inculcavit: quin etiam eidem persuasit, ut Rufi & duorum aliorum apostatarum Conradi & Bertholdi sermones audire non sit dedignatus. Sed vix illi os aperuerant, quum statim ex ipso halitu pestilens quod in animis ipsorum latebat, ulcus fuit deprehensum: Ex his ob hæresin in vincula conjectus Bertholdus, revocato errore, ad Ecclesiæ gremium se recepit, & in eo ad finem usque vitæ constant-

ter

ter permansit, sicque animæ & corporis libertati simul consuluit. Conradus vero, abjecto religioso habitu, & assumpta juvenula comite, in Helvetiam profugit; ac tandem Genevam profectus, & ut animæ, ita corporis quoque oculis orbat, in magnis miseris vitâ exegit. (a) Rufus itidē comprehensus sed reginæ intercessione mox liberatus, Neracum se abdedit; eiusdem favore Abbas Cleriacensis, mox etiam Oloronensis factus Episcopus. Sic quidem miseræ oves lupi custodiæ erant commissæ, eam habitu quam ceteris rebus Catholica Romanæ Ecclesiæ filium se simulantis. Etsi vero Calvinus Rufum hunc tamquam unum ex Antecessoribus suis, à quibus doctrinam suam hauserit, laudat; ipse tamen tam voce quam scriptis sæpe sæpius protestatus est, se nec Zuinglianum nec Lutheristam esse, sed Rufistam. Hoc certe elogium in Ecclesiastica illa historia ei tribuitur, quod aliquantum quidem profuerit, numquam tamen roformatis ecclesiis plane se consociarit. Vidi apud hominem quendam doctissimum, Aquitanix nostræ civem, scripta quædam Rufi de S. Eucharistia, in quibus nescio quod corpus Christi spirituale & glorificatum, & carnis & ossium expers, sibi imaginatur; quem errorem is de quo dixi homo ita imberbat, ut nulla ratione ex animo eius evelli posset. Et in hanc quidem sententiam differentem ipsum non semel audivi: quam eandem libellus quidam ipsius super eadem materia scriptus, sed nondum impressus, præfererat. In moribus sane ac vita nihil erat quod magnopere reprehenderes, nisi falsa doctrina cetera omnia corrupisset ac dehonestasset. Nam & in numero suo obeundo ita erat assiduus, ut sæpe uno die ter concionaretur: multum eius virtutes illustrante Lascarniensis Episcopi ignavia, qui nobilissima Albretanorum ortus familia, voluptates unice sectabatur, ac reginæ gratiam in omnibus aucupari studebat. Quid boni putas miser hic populus talibus pastoribus commendatus sperare poterat? Quid aliud, inquam, quam ut hæreticis ac lupo infernali præda tandem fieret?

(b) Contra Rufum hunc in primis Calvinus librum *Adversus Nicodemitas* scripsit: Beza vero quod Navarræ regina tandem ab ipsis defecerit, huic præcipuè imputandum censet, ut quia Catholica Ecclesiæ dogmatis & ceremoniis non ita longe abiret. Missam celebrans, communionem cum aliqua populi parte sumebat: prius vero, altari tergum obvertens, sermonem ad populum de Sacramenti illius mysterio habebat. Hic primus contra

Ecclesiæ omniumq; tot sæculorum consensu confirmatorum Conciliorum auctoritatem Catholico indurus habitu, communicantibus Eucharistiam sub utraque specie publice porrexit. Ut vero simplicem populum ad se attraheret, vulgarisermone in orationibus plerumque utebatur. Vicarium habebat Benedictini ordinis Monachum Aimericum nomine, sibi plane geminum, qui etsi religiosum habitum gestaret, nihil minus tamen quam Catholicam religionem prædicabat. Idem Ruso mortuo, abjecto cucullo, ductaque vxore apud Cleriacenses novi Evangelii Minister factus, infortunatam vitam duxit, quod, ut ipse dicere solebat morosam vetulam arripuisset.

(c) Porro quia Rufus ille singularis alicujus sanctitatis speciem in moribus & vita externa præ se ferebat, ut qui loco canum & vertagorum pauperum catervam, & pro equis ac satellitio, multos pueros & destinatos litterarum studiis aleret; facile fiebat ut multorum animis unâ cum novæ religionis desiderio, (in qua tamen ipse adhuc animi dubius fluctuabat) antiquæ odium paullatim instillaret, O miseros, qui à regia via umquam ad incognitas semitas deflexerunt! Quod si cuique religionem suo pede & modoso fabricari liceat, Deum immortalem, quæ inde confusio nascetur? Id si Ruso licet, cur non & Calvino? Si Calvino, quo minus Serveto? Sic fiet, ut quot capita, tot novarum religionum architecti ac diversarum sectarum auctores futuri sint. Ecquis vero tandem in tanta humanarum opinionum varietate & inconstantia errandi finis est futurus? Quæ enim umquam tam perversa ac tam monstrosa fuit opinio, quæ non colore aliquo pingi potuerit quæque non suos invenerit astipulatores? eos præsertim qui vel levitate vel ambitione quadâ ab Ecclesia jâ discesserunt. Nullum certe dogma tam absurdum est, quod non aliqua S. Scripturæ auctoritate probari quodammodo & palliari possit, si cuique eam suo sibi sensu interpretari, & ad quod vult accommodare liceat. Rufus certe noster ex eorum fuit numero, qui novam constituere ecclesiam satagunt, sed pendentes animi, quam viam insistere, aut quibus modis id efficere debeant, ignorant. Memini senem quendam Cleriacensem mihi narrasse, idque in honorem, uti putabat, prædicti Abbatis, quum in lectulo morti proximus jaceret, ex longo animi deli-

(a) Rufus Abbas Cleriacensis, deinde Oloronæ sit Episcopus. (b) Rufus à Calvino impugnatur. (c) Rufus speciosam agit vitam.

deliquit, ad se reversum circumstantibus, è quorum numero & iste senex erat, dixisse, à diabolo sibi exprobratum, quod tam longo tempore missificando, multiplicem idololatriam commisset. Cui ego, Atrox sane, inquam, hoc est peccatum, contra diaboli scilicet decalogū, & digna tali auctore exprobratio sive obiectio: qua Lutherum idem etiam exagitavit, ut libro primo ostendimus. Porro in oppido hoc Cleriacensi generali quadam conjuratione primū omnia altaria eversa, statux contractæ, ac tota religionis facies mutata fuit, neque ad hoc usque tempus ibi Catholica Ecclesia potuit restaurari. Vah! quam difficile est religionis quam semel cum nutrice lacte quis imbibit, oblivisci! Quod si quis tēporalis alicujus commodi respectu religionē mutet, idem tamen ad vomitum facile redibit, & in pristinos errores relabatur. Et quemadmodum natura difficillime vinci potest, ut quæ etiā furcis, ut Poeta inquit, expulsa, tamē usq; recurrit: sic tā verā quā falsā religionis, in qua quis educatus est, opinioniones vix ac ne vix quidem, nisi singulari interveniente Dei gratia, ex hominū animis evelli queunt. Tāti est à teneris assuescere. Hinc D. Augustinus, Valde difficile esse ait, id cui quis assuevit, relinquere, ac voluntatem tanto acrius obniti quanto magis longa consuetudine sit indurata. Et hæc tamen quidem fontem tibi monstravi earum miseriarum quæ primo Aquitaniam, ac deinde universam Galliam inundarunt. Et ut illa prima Novitates istas ac religionis mutationem accepit; sic, quantum ex humano judicari potest ingenio, prostrata ad Catholicæ Ecclesiæ gremium videtur reversura.

QUOMODO HÆRETICI FRANCISCVM

Regem seducere conati sint; & quomodo Navarra Regina Catholicæ Ecclesiæ fuerit reconciliata.

CAPUT TERTIUM.

ARGUMENTUM.

- I. Regis Francisci animus ab hæreticis & eorum fautoribus multipliciter tentatur.
- II. Gulielmus Bellajus Langaus ab eodem in Germaniam mittitur: & Missæ quædam forma septem punctis sive articulis comprehensa proponitur.
- III. Rex Philippum Melanchthonem sub fide publica in Galliam evocare statuit.
- IV. Sed sapienti Turnonii Cardinalis consilio sententiam mutat.
- V. Navarra regina ad Catholicam Ecclesiam redit.

VI. Regis ad Melanchthonem Epistolâ, cum hujus ad illum responsio.

I. DVm importunis feminarum illarum precibus, dum variis de religione sermonibus ac disputationibus, atq; etiam quorundam imprimis Melanchthonis (qui eodem tempore libellum emisserat de utriusque religionis concordia) & aliorum litteris animus Regis fatigatur; Lutherani id præcipue operam dabant, ut quosdam Ecclesiastici ordinis tam Monachos quam Parochiarum Pastores, ad suas partes traducerent, & non tantum ad exagitanda Ecclesiasticorum vitia, verum etiam ad carpandos, ut videri volebant, in Ecclesia grassantes abusus inflammarent. Nec mora procedunt mox vanales homines, è suggestu tam in personas Ecclesiasticorum quam universum Ecclesiæ statum varia deblaterantes. Quorum sermonibus ad Regē delatis, rex ipse audire eos decrevit. Ut vero olim Gallus D. Petrum Apostolum, cantu suo erroris admonitū ab interitu retraxit; sic alius quidā Gallus optimum nostrum Regem pæne in extremam perniciem traxisset. Erat vero Gallus hic ad D. Eustachii Lutetiæ Pastor, qui parū abfuit, ut diximus, quin gallicinio suo non è somno homines excitavit sed in exitiabilem atq; æternum somnum dederit. Quamquā enim Lutheri schisma nequaquā probaret, ut quo Ecclesiæ rupta erat unitas, in sermonibus tamē, quos præsentē Rege, ac præsertim de Sacramento altaris, habebat, multa valde imprudenter inculcabat, adeo ut aliquādo diceret, species illis nequaquam adhærescendum, sed fidei alis ad cælos evolandū esse, illud subinde repetēs: *Sursum corda, sursum corda.* & ad eū sensū D. Pauli Apostoli verba allegans, quibus ea quæ supra sunt in cælis, non ea quæ infra sunt in terra, quærere nos jubet, postquā Iesus Christus à mortuis resuscitatus, ad dexteram Dei patris cōsedit. Hæc ille verba ad nauseam usq; inculcabat: quasi tanti sacramēti nulla habēda esset ratio vel consideratio, sed cor tantum elevandum, nec Christus alibi quā ad dexterā Dei patris quærendus esset. Quid multis? Bellai Cardinalis opera effectum fuit, ut Gallus hic in secretiorē locū vocatus, explicata sua de Sacramento Altaris sententia regi scrupulos non leves injecerit. Idem de aliis quoque Fidei articulis regi quum varie respondisset, ad Inquisitorem missus est; à quo examinatus & damnatus, mox tamen jussu Regis liberatus fuit, ea conditione, si assertiones suas S. Scripturæ testimoniis probare posset. Interea vero Lotharingus & Turnonius Cardinales Galli hujus cantu excitati, veriti ne

Ff

tex

rex in devia abduceretur, Theologos quosdam cum eo committunt: quibus ille victus, errorē agnovit, ac publice recantavit. Ex antiquis certe illis Patribus, qui ex Apostolica traditione illud, **SURSUM CORDA**, in S. Eucharistiæ sacrificio usurpandum nobis præscripserunt, nemo verba hæc ita interpretanda esse docuit, quasi in altari nihil sit quam panis, aut quasi panis etiã prolatis verbis illis sacramentalibus panis remaneat. At vos quicumq; superbiæ & arrogantia spiritu inflati, vestris tantum, velut supremorum de iis quæ decrevit ac præcepit Ecclesia, iudicium non minus stultis quam ambitiosis opinionibus velificamini; parumper, rogo, antenas demittite, ac vela colligite, ne ad errorum scopulos illisa navi, æternæ salutis naufragium faciatis. Legite sultis, quæ apud S. Dionysium, S. Clementem, & in aliis tam Græcis quam Latinis Liturgiis scripta exstant: invenietis sic ab antiquissimis usq; temporibus in Ecclesia observatum fuisse, ut dum sacerdos ad consecrationem se præparat, illud *Sursum Corda* populo acclamaretur. S. Cyprianus qui vixit anno ducesimo post Christum natum, inquit, Verbis illis, **SURSUM CORDA**, sacerdotem assistentium animos præparare, ac monere, ut omnes suas cogitationes in Deo defixas habeant. Quasi diceret: Agite, fratres! Videtis me jam in eo esse ut grande hoc mysterium & sacrificium à Deo ordinatum perficiam. Corda ergo vestra in cælum sublevate, ut ille, juxta promissum suum, inde ad altare hoc descendat, & virtute verborum quæ proloquutus est, panem & vinum in corpus & sanguinem suum transmutet. Tum vero universus populus unã cum sacerdotibus & diaconis respondere solet: **HABEMUS AD DOMINUM**. Quasi dicerent: Jam nos corda nostra ad Deum elevamus: jam preces nostras cum tuis conjungimus, ut sanctum hoc & tremendum sacrificium perficiatur. Ex quo brutalis ignorantia Ministri cujusdam in Aquitania nostra apparet, qui cum Franciscano Religioso de fide disputans, agebat, magis convenire ut nos in Missæ sacrificio **DEORSUM CORDA** cætamus ut qui credamus, Corpus Christi in altari esse. At qui meminisse ille debuerat, verba illa, *Sursum corda*, usurpari ante verborum Sacramentalium prolationem, quibus panis in corpus Christi transmutatur, per Iesum Christi omnipotentiam, qui hoc ita voluit & ordinavit. Ad Christianam hanc & Catholicam doctrinam confirmandam posse sexcenta à S. Chrysostomi, S. Augustini, & aliorum Patrum scriptis loca afferre: sed quia id propriè ad institutum nostrum non pertinet, supersedeo. Id ergo bona ac sapiens magistra Ecclesia duobus illis verbis docere nos voluit, in Sacramento hoc, non elemento, quod terrestre est, adhæref-

endum: sed rem cœlestem spectandam: vel ut clarius dicam, non tam ad id quod visibile est, quàm quod invisibile animum & cor dirigendum: siquidem duobus his rebus visibili, & invisibili Sacramento hoc constat, ut S. Irenæus docet. Præter Gallum illum alius quidam eiusdem ordinis homo existit, Landrius nomine, qui de Purgatorio quæstione apud Regem movit; homo, ut Reformatorum nostrorum historia loquitur, audacia magis, id est, stultitia, quàm scientia instructus. Sed & hic nihilo constantior fuit quam Gallus ille: siquidem ad Regem adductus, eoque audiente examinatus, & ipse palinodiam cecinit, & in omnibus Ecclesiæ censuræ sententiam suam submisit.

II. Dum ita in Galliis vermiculatur hæresis, ac variis occasionebus ac pretextibus longe lateq; proserpit adeoque ipsius Regis animum ac conscientiam quibus potest modis perturbat; res incidit, quæ Novatorum conatus non parum promotura videbatur. Quum enim is rerum Gallicarum esset status, ut Rex bellum in Italia sibi gerendum statueret; ad eam vero rem Germanorum auxiliis opus haberet: Gulielmum Bellajum Langævum in Germaniam ad Protestantes Principes qui Smalcaldiam tum conventum agebant misit. Bellajus, quum expositis mandatis, infelicis in Ecclesia schismatis incidisset mentio, Regis nomine Protestantibus indicavit, non displiciturum ipsi si inter Galliarum Catholicos & Germaniarum Lutheranos Theologos disputatio sive Colloquium institueretur: adeoque si Germani in Galliam venire abnuant, suos in Germaniam missurum. Sed in hac omni re Legatus operam & oleum perdidit: siquidem consilia hæc bella, quæ mox sequuta sunt, plane disturbaverunt. Fallitur vero ac fallit, qui nuper in libello, cui titulus est, *Discours des justes procédures* scripsit, Legationis illius finem fuisse, ut controversa religionis capita cum Melanchthone, Bucero & Oecolapadio disceptarentur. Verum quid est, Regem tam feminatum, quas diximus, assidue aures ipsius pulsantium, adeoque ipsius matris Regentis importunitate; tum sua ipsius curiositate (ut qui naturæ quodam instinctu doctos omnes amabat ac favebat) victum, ad Melanchthonem scripsisse, Sylvanestris Episcopi Cæsarij sui opera, ut quidam putat, ad id usus. Inprimis vero nescio qua Missa septipunctali, tamquam ariete quodam, animum eius quotidie oppugnabatur, quàm nonnulli introducere satagebant, ita tamen ut eadem quam antea in Catholica Ecclesia formam omnia retineret. Quam, ut qualis fuerit intelligatur, paucis describam. Primum constitutum erat, ut sacerdos iisdem quibus in Catholica Ecclesia ritibus ac caeremoniis Missam celebraret:

braret: sic tamen ut populus quoque S. Eucharistia communicaret. Secundò, ut nulla hostia fieret elevatio. Tertiò, eadem quoque non adoraretur. Quartò, ut Eucharistia tam à populo quam à sacerdote sub utraque specie sumeretur. Quintò, ne in hoc sacrificio D. Virginis Deiparæ aut aliorum Sanctorum fieret commemoratio. Sextò, ut ad communionem panis vulgaris massa, uti apud Græcos, adhiberetur, quam sacerdos in altari frangeret, ac post sumtam sibi particulam, reliquam populo sive communicantibus distribuere. Septimò, ne sacerdotes cœlibatus legi adstringerentur. Ecce tibi formam Missæ septipunctalis, de qua tum multi varie diserebant, unoquoque ad sui pedis, vel ut melius dicam, sui cerebri & iudicii modulum eam aptante. Duabus vero rebus Missa hæc à Lutheranis differbat: quod hæc vulgari lingua peragatur, & hostiæ, ut apud Catholicos adhibeantur.

III. Navarra regina interim, pietatis opinione decepta, Regem urgere non cessabat ut sub fide publica Lutheranos in Galliam evocaret. Inter alia quum die quodam privatim cum Rege tam de vitæ quam doctrinæ Protestantium simplicitate colloqueretur, tandem ad Philippi Melancthonis mentionem sermonem deflexit, in quo præter vitæ integritatem ac doctrinæ præstantiam, animi lenitatem ac pacis studium in primis commendabat, à furioso illo tam Lutheri quam Zuinglii impetu valde alienum. Addens, non vanam spem esse, si cum Sorbonæ Theologis committeretur, ignem qui universale Christiano orbi incendium jam micaretur, dissidium religionis extinctum iri, ac brevi futurum, ut sopitis omnibus contentionibus, omnium animi & iudicia in eandem doctrinam conspirent. Rex sororis & aliorum præcibus victus, quum ultro quoque Melancthonis videndi atque alloquendi desiderio teneretur, missio salvi conductus diplomate, hominem ad se venire iussit. Eius rei fama divulgata, Lutherani jam ante victoriam epinicion canebant. Bellus ille nostras Poeta, qui in quodam suo poemate festivo saltu à gallo ad asinum transiit, quique tum aulam histrionicis suis nugis oblectabat, postea vero Davidis Psalterium in rythmos redegit, ut suam quoque symbolam conferret, ita cecinit.

Je ne dis pas que Melancthon

Ne declare au Roy son avis:

Mais de disputer vis à vis,

Nos maistres n'y veulent entendre.

Id est:

Non equidem id iubeam, Regi ne forte Melancthon

Suam explicet sententiam:

At conferre pedem pede, verbaque reddere verbis,

Nostri magistri ecce abnuunt.

IV. Sed periculū hoc bonus ille Franciæ tutelaris Angelus, & Cardinalis Turnonii, Lugdunensis Archiepiscopi, qui muliebres illas technas subolfecebat; prudentia mature avertit ac discussit; è quo ille præ ceteris immortalē laudē ac gloriā est cōsequutus. Quum enim captata occasione, die quodam ad Regē venisset, librū eleganter ornatū manu ferens; ac Rex, ut erat rerum istarū curiosus, Ecquis lepidus ille liber esset rogasset: Cardinalis, Non lepidus tantū, inquit, ò Rex, sed & salutaris hic liber est, ab uno ex primis vestræ Franciæ Episcopis, Irenæo scilicet in Lugdunensi Ecclesia conscriptus. Eum quū paulò ante evoluerem, forte incidi in locum quendam libri Tertii, ubi indicat, quāto studio Apōstoli eos fugerint ac detestati sint, qui Christianæ doctrinæ sanitatē ac veritatē corrumpere nitebantur, adeo ut non modo colloquio eorum, sed & ædibus ac locis ubi illi essent, abstinerint. Narrat hic vir sanctus, audivisse se è Polycarpo quum S. Ioannes Apostolus balneum aliquando esset ingressus, & ibidē Cerinthū hæreticum vidisset statim retrolato pede, exclamasse: Fugiamus hinc quantum possumus, ne loc⁹ in quo veritatis hic hostis versatur, nos deglutiat, aut ruina opprimat. Hoc tantus Apostolus fecisse legitur: tu vero ò rex, qui licet potentissimus sis terræ Monarcha, homo tamē es erroris periculo expositus (errare enim, labi ac decipi propriū quodammodo est hominis) Tu, inquam, Lutheranorum antesignanum evocasse dixeris, ut cum eo colloquaris? Nescis, ò rex, quam perniciofa sint eiusmodi colloquia. Inde ad alia digressus, multa in eandem sententiam non minus prudenter quam libere diserebat, ut qui Regi perquam familiaris ac charus esset: quibus scilicet periculis regnum esset objecturus, quā justas diffidentia causas S. Sedi esset præbiturus; quāto opere hostiū suorū quū Imperatoris, tū Italiæ Principum res esset promoturus: quibus omnibus tantum effecit, ut Rex solemnī iuramento interposito promiserit, se in Ecclesiæ obedientia permansurum, quoad certi quid, à Concilio generali decerneretur. Verendum sane erat, si Melancthon, homo non minus in disputando acutus quam in dicendo facundus, moribus etiam sedatū quid, ac tota vita simplicitatem quamdam atque integritatem præ se ferens, cū Rege fuisset colloquutus, malū non leve daturū fuisse: ut cujus animus jã ante variis de religionis controversiis, in primis

Ff 2

ver

vero de communione sub utraque specie, disputationibus ita erat implicatus, ut de ea populo concedenda in congressu Nicensi præfens cum Clemente Pontifice egerit. Sed quidquid sit, Lutherani quidem tum aditus fuit obstructus. In ejusmodi quidem hæreticorum colloquiis tamquam sub cineribus ignis latet. Ac velut animalia vel bestiolæ quædam sunt, quarum morsus prius non sentitur, quæ tumor appareat: vel quemadmodum fungi quidam sunt, quorum venenum ita lentum est, ut pedetentim hominẽ absumat: sic hæreseos virus paulatim in animis eorum quos semel afflaverit, magis magisque gliscit. Quæ res tanto periculosior in Rege est, quanto plures ipsius exemplo ad idem faciendũ invitantur: quum verissimum sit quod Poëta dicit:

Componitur orbis

*Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.*

Illo vero privilegio Reges & Magnates gaudent, quod omnes ipsorum actiones, quantumcumque etiam malæ & perniciosæ, probandæ sint. Tanto vero majus in colloquio illo erat periculum, quod initio nec ad defensionem nec ad assultum sufficientibus armis multi ex Catholicis nostris athletis instructi essent.

Verumenimvero ne tam præclaræ feminae ac tanto rege dignæ sororis gloriam obscurare videar; reliqua mihi pertexenda sunt. Certum quidẽ est aliquot ante obitum annis eam errore suo agnito, præcipitium in quo stare videbatur, declinasse, & ad Catholicæ Ecclesiæ gremium reversam esse; protestatam prius, non malitia quadam animi, aut sinistra opinione de majorum religione, sed sola afflictorum hominum commiseratione adductam, quæ hæcenus à se acta essent fecisse. Beza certe ei exprobat, quod gloriam suam multum obscurarit, decipiendam se præbens iis qui facilitate ipsius abutebantur. At illa Reformata Ecclesiæ Historia longe ulterius progreditur, dicens. Eam à Deo derelictam, ad primam suam idololatriam rediisse, sibiq; exitium attraxisse. At ò felix exitium quod salutis fuit initium! O laudabilem & sanctam idololatriam: qua illa jam morti vicina corpus Creatoris sui recipit, animamq; Deo reddidit inter Crucis, quam in lectulo assidue secum habebat, amplexus. Sic enim eam mortuam, Franciscanus quidam Religiosus, Ægidius Calliau nomine, mihi narravit, qui extremam ei unctionem impertivit, & animam exhalantem adstitit. Ex Domina de Riberac, quæ illustri Candaliorum familia orta, in prædictæ reginæ fa-

milia educata fuerat, audisse memini, à Calvinõ eam tam litteris quam internunciis crebro fuisse monitam, ut veritatem omni studio propugnaret; illum vero vicissim ab ipsa rogatum, ut ad se venire non gravaretur, quo melius edocta, errorem agnosceret atque emendaret. Sed ut Mutianus olim de nescio quo dixit. Consilium lubenter eum dare, sed periculum omne averfari, ut tubicen ille in Æsopi fabulis, qui classicum quidem canit aliosque ad prælium excitat, ipse vero statim de tuto loco sibi prospicit: sic Calvinus suos ad martyrii gloriam vehementer accendebat, eamdem vero ipse remis velisque fugiebat. Eodem tempore quo Navarræ regina Novatoribus favebat, Ferrariæ quoq; Ducissa, regio & ipse Franciæ Regum sanguine orta, majori eisdem studio proferebatur. Mirambellus certe Ferrariæ novam illam religionem hausit, quam deinde non Santonibus nostris tantum intulit, sed & posteris suis quasi hæreditariam tradidit. Ibidem Antonius Pontius, unus ex præcipuis Aquitanicæ Nobilitatis, Catholicæ Ecclesiæ repudium misit, cum qua tamen nõ multo post in gratiam rediit; ac deinceps in mediis illis bellorum civilium incendiis majorum religionem ita propugnavit, ut in patriæ cineribus præne fuerit sepultus. Cum hoc ego de Hæreseos ortu & aliis rebus sæpe colloquutus sum, ut qui naturæ quodam instinctu litteras valde amatet, & consiliorum ac factorum etiam seceret à Francisco & Henrico regnantibus susceptorum, gnarus erat: sed quia tum de Historiæ hæc conscribenda ne cogitabam quidem, multa ex ipso audita memoriam meam effugerunt; quædam tamen retinui, inter quæ & hoc est quod paullo ante de Cardinali Turnonio recitavi.

Doctus quidam & ætate profectus Monachus; Dominicanæ familiæ, Bearnensis patria, Aradsum nomine, exemplum mihi monstravit Epistola cujusdam, quam Melanchthon ad Rufum illum, cujus non uno loco mentionem supra fecimus, scripserat, utq; Margaritæ Navarræ reginæ eam legeret, rogaret: quæ hoc loco lubens inseruis, nisi ea nescio quo casu mihi perisset; ut nimirum lectori ostenderem, quibus artibus nostri temporis hæretici, Arrianorum ac reliquorum qui umquam exstiterunt, exemplo, aures atq; animos Principum incantare, ac subdolis suis, sed aliquo pietatis ac sanctitatis colore tinctis verbis ac rationibus in nasam suam attrahere conati sint. Ut vero damnum hoc quodammodo resarciam, & lectoris animo aliqua ex parte satisfaciam, tam regis ad Melanchthonem Epistolam,

iam, quam hujus ad illam responſionem velut ſuccurrabo. Regis nomine ſcripta Epiftola ſic habet.

Jam pridem ex Gulielmo Bellaio Langæo, Cubiculario noſtro, & privati noſtri Conſilii Cõſiliario, ſingulari tuum concordia faciendæ, & turbarum ac diſſidiorum in Eccleſia componendorum deſideriũ intellexerã; poſtea vero tam ex litteris ad ipſum ſcriptis, quam ex Barnabæ Vocæi ſermonibus etiam cognovi, lubenter te ad nos venturum, ut cum Doctõribus & Theologis noſtris de reducenda ad unionem Eccleſia, & antiqua Eccleſiaſtica diſciplina ac politiã reſtauranda conferres: quã rem ego omni ſtudio ac ſollicitudine complecti ac promovere cupio. Sive igitur venias ut privatus, ſive publico nomine legatus, mihi longe eris gratiſſimus, ac re ipſa me & pacis, & Germaniã dignitatis perquam ſtudioſum experieris, &c.

Ad hanc Epiftolam Melanchthon reſpondit:

Quamvis pulcherrimum Franciã regnum, Rex Chriſtianiſſime ac potentiſſime, multis aliis rebus quibus undique ornatum cernitur, omnia alia regna excellat: inter præcipuas tamen laudes principem locum id obtinet, quod bonarum litteratarum ſtudiis præ ceteris floruit, & pro Chriſtianiã religionis defenſione aſſidue excubavit. Unde etiam Chriſtianiſſimorum nomen Reges ipſius merito adepti ſunt: quã quidem laus maxima & auguſtiſſima eſt omnium quæcumque in hac terra homini tribui poſſunt. Quare Regiã veſtrã Majeltati niſi laudabilius eſt ac honorificentius, quam quod etiam hoc tempore de Eccleſia, non violentis remediis, ſed Rege optimo ac Chriſtianiſſimo dignis rationibus, conſervanda laborat: dum in tantis diſſenſionibus tam unius quam alterius partis vehementiam ita reprimere ac moderari ſtudet, ut explicata & reſurgata Chriſtianiã doctõrina, & Jeſu Chriſti gloria, & Orãinis Eccleſiaſtici dignitati, & paci publicã conſulatur. Nihil certe tantam gloriam ac laudem meretur, quam ejuſmodi deſiderium; ejuſque auctores ac ſuaſores; niſi Rege dignius cogitari poteſt. Quapropter Majeltatem veſtram rogo atque oro, ut in hanc curam ac cogitationem omnibus viribus incumbere non ceſſet. Quamvis enim publica illa diſſenſio diſſolutis quibuſdam ac pravis Doctõribus aditum in locis quibuſdam patefecerit: multa tamen à bonis viris in apertum producta ſunt, quæ commonſtrari atque in Eccleſia conſervari permagni intereſt. Ac licet petulantia malorum reprimendã ſit: Regiam tamen veſtram Majeltatem obſecro, ne

quorũdam ſcriptorum acerbitate eõ abduci ſe patiatur, ut etiã ea quæ bona ſunt & Eccleſiã utilia, eliminentur. Ad me quod attinet, numquam immoderate eorum opinionones mihi placuerunt, qui pulcherrimum illum & ſanctiſſimum Eccleſiã ordinem corruerunt ac diſſolverunt, ut quo omnes nihil charius & antiquius habere debent. Et quia ſcio, impenſe te favere omnibus iis qui in eo quo ego litterarum genere verſati ſunt: Deum teſtor, me quamprimum Regiã veſtrã Majeltatis aſpexi epiftolam, omne ſtadium ac diligentiam adhibuiſſe, ut quanto cyus mihi ad Majeltatem veſtram proficiendi eſſet facultas, ut qui nihil magis in votis habeam quam Eccleſiam pro virium mearum tenuitate juvare. In bonam vero ſpem erectus ſum, poſtquam intellexi, Regiam veſtram Majeltatem, pro ſingulari ſua prudentia & pietate nihil magis deſiderare, quam ut publicã utilitati & divinã gloriã in omnibus proſpiciatur. Quantis verò diſſicultatibus impeditus jam tenear, ex Vocæo Majeltas veſtra cognofcet: quæ etſi profectionem meã retardarunt, animũ tamen à priſtino diſſidia Chriſtianiã religionis componendi propoſito ac deſiderio nequaquam dejecerunt; uti Vocæus Regiã veſtrẽ Majeltati latius declarabit. Quod ſuper eſt, Regiã veſtrã Majeltati humilime me commendo, ac promitto, me ad bonorũ ac doctõrum hominũ qui in Eccleſia ſunt; judicia, meum ſtadium ſemper accommodaturum. Chriſtus Regiam veſtram Majeltatem florentem & incolũmem conſervet ac gubernet, ad communem totius orbis ſalutem, & divinã gloriã illuſtrationem. Ex Saxonia, V. Calendas Septembris, M. D. XXXV.

Non multo poſt idem Melanchthon ad eundem Regem libellum quendam miſit, hoc titulo inſcriptum: *Conſilium de moderandis Religionis controverſis, ad Gallos*: in cujus initio Papæ auctoritatem ac poteſtatem in Eccleſia Monarchicam concedit, quum ob alia, tum hoc potiſſimum reſpectu, ut univerſalis doctõrinã conſenſus inter omnes quæ ſub Eccleſiã ſunt obedientia, retineatur. Ibidem dicit, magnam illam auctoritatem ac poteſtatem, quam Papa in regna & imperia obtinet, nec ad Eccleſiam, nec ad Evangelium quidquam attinere. Hanc propoſitionem indigniſſime tulit Lutherus, cujus omnia ſtudia eo directã erant, ut Papalem illam majeltatem, quæ vel ſolo nomine erat terribilis; deiceret ac proculcarer. Econtra Melanchthon tam doctõrinã moderationem atq; intellectum quam ceremoniarum atq; abuſuum correctionẽ ad Papam

remittebat: iniquum esse ducens, ut quod ab unius dependet arbitrio, ad plurium judicia referatur. Quia vero sciebat Lutherus, quanti Melanchthon passim ab omnibus in Germania fieret, consilium ejus sive opinionem de moderandis religionis controversiis vellicare aperte non audebat, quamvis privatim ea de re sæpe conquereretur. Reliquos concordia à Melanchthone proposita articulos omittere, tanto periculosiores quanto propius à Catholica religione aberant. Nunc ad institutum revertor.

QUOMODO FRANCISCUS I. REX GAL-
liæ regnum à periculo & interitu vindicavit.

CAPUT QUINTUM.
ARGUMENTUM.

- I. *Lutheranorum machinationes.*
- II. *Eorum audacia rex offenditur.*
- III. *Regis oratio.*
- IV. *Sex Lutherani combusti.*
- V. *Catholica Ecclesia Francisco I. Galliarum regi, & Carolo V. Imperatori salutem suam & incolumitatem debet.*
- VI. *Franciscus I. Rex insigni à Theodoro Beza injuria affectus.*

QUAMQUAM vero Lutherani, ob tot undique objecta impedimenta & obstructos ferme omni ex parte aditus, inter spem ac metum diu ambigui hærent; animum tamen nequaquam despondentes, quanto acius premebantur, tanto obnitebantur & ipsi pertinacius, neque ullam plane artem omitebant, qua conatus suos promoveri posse sperabant. Verum ecce, dum jam in portu navigare sibi, ac voti compotes videntur, contrario vento abrepti, pæne naufragium fecerunt. Neque enim eo contenti quod passim per totum regnū libellos suos Latina & Gallica lingua scriptos disseminassent, etiam in secretis regis conclave, pueri cujusdam, qui myropola regio, Ferrero nomine, inferviebat, ad id opera abusi, complusculas scedulas & chartas intulerunt, immo in ipso cœnaculo sparserunt. Quin eò progressa est ipsorum insolentia, perpetua hæreseos comes, ut cubiculi regii janua nescio quæ Edicta affixerint, quibus Regi, nisi novo Evangelio locum daret, divina ira denunciabatur. Quod die cernere erat Fontis-bellaquei vel Lupariae portis, itemq; in cœpitis passim & triviis urbis Pa-

risiensis libellos ejusmodi, tam scriptos quam typis expressos, magno numero affixos, adeo ut annus quidam ejus tēporis nomen inde acceperit, vulgo *L'annee des placards*, id est, Annus libellorum sive Pasquillorum dictus. In his tota Ecclesia omnique ejus ordo & politia lacerabatur, in SS. Missæ sacrificium præcipue horrendæ effundebantur blasphemiae, hoc tandem addito Epilogo: Omnes Episcopos & sacerdotes esse pseudoprophetas, dånabiles, seductores, apostatas, lupos, mercenarios, idololatrias, impostores, mendaces, proditores, fures, blasphematores, execrables, animarū homicidas, Jesu Christi abnegatores, divini honoris prædones, ipsi diabolis deteriores. Hæc elogia sunt, quæ in famoso libello, Novi-castrii apud Helvetios impresso, & à Farello, ut creditur, cõposito, sacro ordini tribuuntur: quæ in idem secundo libro hæreticorum Martyrologii inserta leguntur: dignum scilicet tali opere frontispicium. Hoc imprudenti zelo, ait auctor ejusdem Historiæ Ecclesiasticæ, re & spem omnem fuisse everfam, Rege penitus alienato, qui jam, ut ipsi dicunt, gustum aliquem veritatis perceperat, adeo ut & à sorore Navarrae regina & duobus Langæis fratribus, quorum alter Episcopus erat Parisiensis, persuasus, magnum illum Philippum Melanchthonem, ad cognoscendam plenius causam ad se evocavit.

Porro optimus hic & sapientissimus Princeps, tanto in religione sua constantior quanto magis impugnabatur, impudentissimorum hominum sub Reformationis prætextu Ecclesiæ exitium molientium, nec à minis interim abstinentium, audacia atque insolentia offensus, in ejusmodi libellorū auctores diligenter inquiri iussit. Neque enim quidquam sibi antiquius ac prius habendum existimabat, quam ut laudem illam & honorem quem Pius II. ad Ludovicum XI. scribens, Regibus nostris tribuit, illibatam ad posteros transmitteret: Nimirum Franciæ Regum proprium esse, Catholicam religionem & Ecclesiastici ordinis dignitatē tueri. Quemadmodum vero incendia sæpe non aqua tantum, sed ædificiorum demolitione restinguuntur, ut scilicet materia & alimentum igni subtrahatur, sic Rex mandavit, quo hæresi gliscenti statim obviaretur, ut sine ulla tergiversatione vel exceptione ii qui Ecclesiæ rebellarent, & de Fide Catholica male sentirent, severe coercerentur, atq; insanabiles è medio tollerentur. Hinc rogi exstructi atq; incensi, hinc patibula & furcæ, futura Lutheranorū diversoria, erecta sunt: quod quidem unicum contagiosum hujus

hujus mali auerruncandi ac profligandi remedium videtur : Erat tum supremi senatus Cancellarius Antonius Pratenfis, quo suadente, ac rege auctore, varia Edicta contra Novatores illos publicata sunt. Quia vero rex non ignorabat quam avido novitatis ingenio essent Galli, adeo ut malo illi non nisi divino auxilio occurri posse videretur; ipse vero nihil magis cuperet quam titulum illum à Carolo magno sibi ac prædecessoribus quasi per manus traditum, ad posteros illibatam transmittere: edixit, ut sollemnis supplicatio Lutetiæ haberetur, cui ipse interfuit, pedibus incedens capite nudo, manibus ardentem cereum gestans; comitantibus regis liberis, cognatis ac reliquis Principibus, universo Curia Parisiensis Senatu, & exterorum Regum ac Principum Oratoribus, innumera denique promiscuæ plebis multitudine. Inde in Curiam Episcopalem reversus rex, è loco æditiore primores ad se vocatos sic alloquutus est.

Si in verbis quæ ad vos facturus sum, nullum artificiosæ orationis vestigium apparebit, minus mirum vobis videri debet: quandoquidem ejus rei de qua vobis dicere constitui, nimirum divini honoris studium ac zelus, ita animum meum inflammat, ut quid prius aut posterius dicam fere nesciã; animadvertens quam graviter Rex ille regum, per quem nos regnamus, & cujus ego in regno sum vicarius, ad id constitutus ut sanctam ejus voluntatem fieri faciam; videns, inquam, quam graviter Deus passim offendatur; & malitiam atque acerbam pestem eorum considerans, qui florentissimã, ac tot sæculis à supremo Rege defensam ac conservatam Francorum Monarchiam nõ debilitare modo, verum etiam plane evertere conantur. Fateor sane, etiam antehac sæpe gravissima mala in regnum hoc incubuisse: constat tamen superiores Reges prædecessores meos in Christiana & Catholica religione constanter semper perseverasse, & CHRISTIANISSIMORUM regum titulum illibatam ad posteros transmississe, quem nos etiam hodieque portamus, & Deo auxiliante, ad finem usque vitæ portabimus. Ac licet bona hæc nostra Parisiensis civitas semper antehac præ ceteris velut caput atque exemplare speculũ omnium vere Christianorum fuerit; nuper tamen Novatores quidam exstiterunt, qui salutari doctrina destituti, atque errorum tenebris obfuscati, tam Sanctorum precibus suis apud Deum pro nobis intercedentium, quã ipsius Jesu Christi, sine quo nihil bene aut feliciter agere possumus, honorem vellicare aggressi sunt.

Turpe ergo sane nobis fuerit, si quantum in nobis est, deterrimos istos homines non confundamus, atque etiam exstirpemus. Atque hanc ob causam ego vos huc evocatos monere ac rogare volui, ut omnes sinistras de religione opiniones, quibus periculũ est ac inter vos committamini, ex animo ejiciatis, tũ liberos vestros, familiares & domesticos in Catholica fidei obedientia contineatis; adeoque etiam si quem contagiosa hac peste infectũ noveritis, sive is etiam frater, cognatus aut affinis vester fuerit, eũ indicare non dubitetis, ne silentio vestro vos ipsos quoque tanti maleficii reos ostendatis. Ad me quod attinet, qui Rex vester sũ, si quod membrorum meorum detestabili illa cõtatione infectum scirem, lubenter id abscondendum vobis præbiturus, imò si quem liberorum meorum ista secta irretitum deprehenderem, ultro eum ipse sim sacrificaturus. Quia vero studium vestrum & zelum erga Catholicam religionem & Jesu Christi honorem liquido perspexi, etiam atque etiam vos moneo ac rogo, ut in eo persistatis. Quod si feceritis, vobiscum ego vivam atque agam, ut bonum regem decet, operamque dabo, ut in bona pace ac tranquillitate, tanquam fideles subditi ac veri & Catholici Christiani honeste vitam traducatis.

Hæc fatus illachrymari cœpit: quæ res etiam adstantibus lachrymas expressit, omnibus una voce acclamantibus ac protestantibus, se in Catholica religione vivere velle ac mori. Deinde iterum preces ac supplicationes in D. Genovesæ templo habitæ sunt. Et quia rex Justitiaris mandaverat, ut in Edicta sua de religione spernentes, sine ulla conniventia severe animadvertent, eodem die sex Lutherani à Curia rei peracti ac damnati, & ut eorum exemplo reliqui terrerentur, igne cremati sunt: quo facto Lutheranorum animi mirum in modum consternati sunt & attoniti, adeo ut multi qui jam iter è Germania in Galliam adornarant, veluti viso ac calcato serpente refugerint; multi econtra è Galliis in Germaniam & Helvetiam se receperint, ne Vulcano consecrarentur. Ab his instigati Protestantes Principes apud regem per litteras intercesserunt, ut cum religionis suæ sociis mitius ageret. Ista vero supplicia sequenti capite repræsentabo, & bonos illos martyres, scilicet in theatrum hoc nostrum producam, ut omnibus constet quam vere ac juste hæretici de istorum constantia gloriantur: cujus specie tamen diabolus multos decepit. Quia vero tum Gallia undiquaque oppugnabatur, rex Langæum iterum in Germaniam ablegavit, ut Protestantium animos

animos severitate illa quamvis iusta suppliciorum exulceratos, demulceret ac reconciliaret, quum in-
terim nihilominus Edicta contra Lutheranos ex-
sequutioni mandarentur. Hac Legatione Langæus
id à Protestantibus meruit, ut (sicut Historia sæ-
pius à nobis citata loquitur) non tam Dei quam re-
gis voluntati in eo obsequutus esse dictus sit.

V. Ex quo factum est, ut quamdiu Franciscus I.
rex vixit, hæresis tamquam compedibus illigata,
nusquam potuerit progredi, aut stabiliri. Tanto e-
nim studio pro Dei honore & tranquillitate Eccle-
siæ, rex excubabat, ut omnes hæreticorum fraudes
facile deprehenderet, eluderet atque elideret. Vix
Sisyphi illi saxum illud suum contra montem pro-
voluere cœperant, quum statim regia manus ad-
fuit, rursusque illud ad imum usque dejecit. Nec
tamen cessabant hæretici, sed labore velut in or-
bem redeunte, ut alter ille Sisyphus, qui protruden-

Saxum, sudans, nitendo, non proficit hilum.

spe omni tandem frustratos se viderant Fateamur
libere quod fatendum est, nisi Christianissimi hu-
jus regis tanta cura & sollicitudo in conservanda
Catholica religione intervenisset, ardentissimum
illum Gallorum erga eandem ardorem ac zelum in
glaciem abiturum fuisse. Et quamvis regis ani-
mus, ut supra diximus, undique omnibus machi-
nis oppugnaretur, divina tamen providentia fir-
mus atque immotus perstitit, ejusque exemplo ce-
teri etiam, quantumvis novitatis avidi, in officio
permanerunt. Hinc illud quod in supra citata Hi-
storia scriptum exstat: *Magnates tum capisse volun-
tates suas & affectus ad regis voluntatem accommoda-
re, & paulatim in Sacra Scriptura (id est, Novi E-
vangeli) lectione tepidiores, tandem etiam omnibus
aliis deteriores factos esse. Quod si alter horum Monar-
charum, Franciscus aut Carolus, sectariorum causam
suscepisset, sine dubio hæresis dimidium veluti
Christianitatis orbem inundatura fuerat. At illi
velut ob imperii æmulationem simultates exerce-
bant; sic in Catholicæ Ecclesiæ defensione mutuis
studiis conspirabant; uterque S. Sedis observandis-
simi, & acerrimi Lutheranorum hostes.*

Hinc ille qui virorum doctrina & pietate illu-
strium, id est, omnis generis hæreticorum (neque
enim aliud nomen reperio, quo miscellaneam illam
diversarum sectarum hominum, quorum in libro
illo elogia pulcra scilicet descripta exstant, collu-
viem comprehendam) ille, inquam, qui suæ farine
hominum Icones divulgavit, excusat se, quod inter

eos regi quoque huic nostro locum esse voluerit,
quasi tali honore, credo, minus digno. Sic enim lo-
quitur: *Ne tu agre fer, rex potentissime (neque enim
Christianissimi eum nomine dignatur) quod huic qu-
que libro, quamvis iis, tantum quibus tu vivos acerrime
adversatus es, dedicato, tuum nomen insertum est.*
Et tu, Christiane lector, ne indignare, quod hic
quoque ejus vides imaginem, qui puræ doctrinæ sū-
mus fuit adversarius. Quæ quidem ille ideo dicit,
quod ejus imaginem post quinquaginta duorum Mi-
nistrorum, diversarum & inter se pugnantium sectarum,
collocasset, atque ita cum famelicis illis Pæda-
gogis, Monachis incestuosus, scholaribus & sacer-
dotibus luxuriosis ac dissolutis, qui inferni thronū
stabilire, & divina ac cælestia religionis mysteria
proculcare conati sunt, conjunxisset: in quo sane tam
gloriosi Principis memoriam ac famam, non parum
læsit. O picturas illas incompatibiles, hominū mu-
torum quidem, nihilo tamen minus inter se digla-
diantium! Omnia hic muta sunt fateor: at in ipso ta-
men silentio dissonum quoddam murmur variarum
& pugnantium doctrinarum auditur. An vero non
dico tam magnus ac potens, sed tam pius ac religio-
sus Princeps inter illos, turbarum ac seditionū so-
mites, inter Claustrorum monasticorum excrēta,
inter scholasticas ac pædagogicas sordes, inter
omnis impietatis inquinamenta collocari debuit?
Conjunctio sane hæc vel mixtura nullam omnino
habet proportionem. Consociatio hæc transfuga-
rum ab Ecclesia cum Rege Christianissimo & pri-
mogenito Ecclesiæ filio valde dispar est & mostro-
sa. An tu mi homo, tanti regis nomen ac gloriā, et-
iam præstantissimorum Scriptorum stilo majorem
ac digniorem, tam exiguo contemti libelli angulo
comprehendi posse putas: illius forte exemplū imi-
tatus, qui integrā Homeri Iliada minutissimis li-
teris descriptā, nuci inclusit. Nūquid potius, o ma-
gne & invictæ Monarcha, locū Xerxis aut Alexandri
magni dignitati, pompæ & magnificentia æquale
merebaris; quorum hic Athon montem pro statua
sibi efformari jussit? Itane hominē sub imperio tuo
natum, hæreditario illo Galliæ regibus titulo te
defraudare, & tamquam Jesu Christi Adversarium
infamare. Neque tamen rex optimus omni illa sua
vigilantia & cura impedire potuit, quo minus divi-
na contra peccata nostra exardente indignatione,
gravissimis malis ac miseriis in regnum hoc aditus
fuerit patefactus. Spes quidē fuerat, fore ut hære-
ticorū cineribus hæresis sepeliatur; quæ tamē sub-
inde repullulavit, divinæ iræ & præcæcia & adm-
nistrata.

nistra. Sejuncta sunt longe divina ab humanis cõ-
silia. Quæ hominibus uno modo deliberata sunt,
Deus alio exsequi solet: ac justitiæ suæ malleo homi-
nũ corda quovis ferro & adamãte duriora prius
ferire non cessat, quam emollita fuerint, & divine
se subiecerint voluntati. Vidimus hætenus Hære-
ses in Francia ortum & progressum; non multo
post ejusdem decrementum, ac tandem quibus ad
futurum sæculum vivere contigerit, præcipitem
visuri ruinam: Interea vero miserorũ illorum atq;
obscætorum hominum supplicia lectori repræ-
sentemus, eorumq; inter ferrum ac medios ignes,
quibus tamquam Sathanæ martyres ustulandi ob-
jecti sunt, pertinaciam expendamus.

QVOMODO DIABOLVS TAMQVAM DEI
Simia, suos quoque habeat martyres.

CAPUT SEXTUM.

ARGVMENTVM.

- I. Quanto inculpatus in speciem vivunt heretici,
tanto magis nocent.
- II. Heresis ex pseudomartyrum suorum pervicacia
magna cepit incrementa.
- III. Hereticorum supplicia Catholica Ecclesia ma-
gis nocuerunt, quam profuerunt.
- IV. Potest hereticus pro Iesu Christo mortem obire,
nec tamen propterea Martyris nomen meretur.
- V. De vera & ficta constantia.
- VI. Etiam diabolus suos habet martyres.

PAntheram ajunt rerum Naturalium scripto-
res tam suavem spirare odorem, ac pellẽ ha-
bere tam pulcra versicolorum macularũ varietate
distinctam, ut reliquas feras ad sese alliciat, & ille-
ctas devoret: utpote omniũ maxime ferum & sæ-
vum animal, quod & nominis ipsa testatur ratio,
à τὸν & θῆρ, id est, omnimoda feritate derivati.
Ejusdem naturæ & ingenii est diabolus, dũ nimirũ
hæreticorum feritatem & sordes suaveolenti qua-
dam & grata virtutum specie tegit, eaq; simpliciu
animos ad se allicit, quos deinde illa infernalis pã-
thera ferino suo rictu deglutit ac devorat. Hinc est
quod plerunque hæreticos videmus initio miram
quandam vitæ ac morum integritatem præ se fer-
re, ut non sanctificati tantum, verum etiã deificati
quodammodo videantur; sicut ex Adamitarum &
Anabaptistarum exẽplis hodie quoq; patet. Acqui-
santũ ab hoc hominum genere majus est periculũ,

quod sub persona hac simulata inveteratam suam
malitiam celant, & sub vultu nive ac marmore cã-
didiore animum ebena nigriorem ac duriorẽ ge-
runt. Hinc magnus ille Origenes recte dixit, ab Hæ-
reticis bonæ vitæ majus esse periculum, ut qui fa-
cilius doctrinam suam alius obrudant quam ii qui
moribus sunt dissolutis. Qui enim male vivit, ut i-
dẽ inquit, nõ facile aliis erroneam suam doctrinã
persuadebit: at qui bonis est moribus, facile eorũ
qui aurem ipsi præbent, simplicitati imponet, bon-
næ atque integræ vitæ velo perniciosam suam &
hæreticam doctrinam celans. Eoque idem monet
Origenes, ut hæreticos probam in speciem vitam
agentes in primis fugiamus, ut quorum mores non
tam à Deo quam à diabolo dirigantur: & quorum
bona opera velut esca sunt, quã diabolus hamo er-
roris inducit. Idem ante Origenẽ S. dixit Ignatius,
monens, Ut eos qui novam adferunt doctrinã, et-
iamsi homines sint fide digni, etiamsi frequenter
jejunent, etiamsi castitatem sollicitè custodiãt, et-
iamsi miracula faciant, adeoque Prophetico spiri-
tu sint præditi, tanquam lupos ovilibus pellibus te-
ctos, fugiamus, atque etiamsi bona sua pauperibus
erogent, etiamsi miracula faciant, montes trans-
ferant, & per medios ignes, ad conciliandam opi-
nionibus suis fidem, transeant, horrori nihilomi-
nus atque abominationi habeamus.

Hac vitæ ac morũ, Christianis digna, si exteriora
spectes, simplicitate ac modestia, primo Luthe-
rani, ac deinde Calvinistæ multos in Gallia dece-
perunt: qui quũ credere nõ possent, falsam doctri-
nam vitæ tam sanctæ atq; innocentis comitẽ esse
posse, nec sub tam exquisito Anchisæ ducis vestitu
tam sædã eluviẽ latere, majorũ deserta religione,
ad homines ejusmodi nihil nisi meram sanctitatẽ
spirantes, defecerunt. Nihil illis frequentius in ore
erat quam Iesu Christi nomen: nullũ aliud jus-
jurandum quam unum illud *Certe* vel *Ita*, inter eos
audiebatur. Sicut omnis luxus, superbix, & cetero-
rum in Mundo, ac præsertim apud Catholicos,
ut illi jaebant, frequentiu vitiorũ hostes se pro-
ferebantur. In festis solennioribus & epulis loco ti-
biarũ & chorearum, sublatis mensis, ex Bibliis ali-
quid legebatur, aut spiritualis quædã cãtio, in pri-
mis Psalmus aliquis, postquã is liber in rhy-
mos redactus fuit, cantillabatur. Femina in primis sin-
gularẽ in vestitu & habitu modestiam præ se fere-
bant, sic ut in publico Evæ quædã dolentes, aut Ma-
riæ Magdalenæ pœnitentes viderentur, ut Tertul-
de sui ævi mulierib⁹ loquitur. Viri toti mortificati,
Gg
Spiri-

Spiritus S. cestro sive enthusiasmo quodam percussu videbantur. Quid multis? Ioannis illius Baptistæ, in deserto penitentiam prædicantis personam præ se ferbat. Quibus super ceteris vigilandi cura demandata erat, si quando eis, occurrerent, nuntio aut oculi nictu quid vellent indicabant. Quin ex solis gestibus suos agnoscebant, ut olim gladiator ille, qui ex sola elegantia retrocedendi eos qui è schola sua prodissent, à ceteris facile distinguebat. In hac externa modestia iidem nihil quam humilitatē & obedientiam ostentabant, non crudelitatem, sed patientiam, non occidendo, sed moriendo doctrinam suam confirmare velle professi: sic ut veteres illi Christianorum mores, & primitivæ Ecclesiæ innocentia in eis revixisset, adeoque cum Reformatione illa aureum sæculum rediturum videretur.

III. Rogi interea passim accensi viscebantur. Sed quemadmodum ex una parte iustitiæ ac legum severitas in officio populum continebat; sic eorum qui ad supplicia ducebantur, & qui vitam citius quam opiniones suas eripi sibi pariebantur, incredibilis pertinacia multos in stupore dabat. Quis enim non miretur, simplices mulierculas ultro tormenta subire, ut fidei suæ dent experimentum, & ad mortem ductas, Iesum Christum Salvatorem inclamare, ac Psalmos cantillare? Virgines ad acerbissimos suppliciorum cruciatus alacrius quàm ad lectum nuptiale properare: Viros terribili conspecto suppliciorum apparatu, gaudio exultare, & semiustulatos ex ardente rogo ipsi suppliciorum auctoribus illudere, candentium forcipum laniarus in domito animi robore atque alacri vultu sustinere, omnes denique acerbissimorum dolorum fluctus inter carnificum manus, tamquam rupem immotam excipere atque elidere, atque ita velut i. qui Sardoam herbam comederunt, ridentes mori? Tristitia sane illa incredibilis constantiæ spectacula non simpliciorum modo, verum etiam gravium virorum animis non exiguum scrupulum iniecerunt: quum credere non possent, malam eam causam esse pro qua illi tam alacriter mortem subibant. Alii miseris condolentes, indignatione contra persecutores exardecebant: & si quando nigricantes illos palos, catenis innexos, suppliciorum testes, aspicerent, à lachrymis temperare sibi non poterant, ipso corde eum oculis explorante. Inde multos desiderium cepit eorum libros legendi, & Fidei fundamenta cognoscendi, à qua ne exquisitissimis quidem cruciatibus avelli eos posse videbant: quumque ea in re nullo alio quàm proprio sensu & iudicii ductu uterentur, facile nonnulli in erroribus abrepti sunt

cas opiniones quæ primæ occurrissent, mordicus amplexi, ita animo impressas ut nullo tormentorum aut suppliciorum metu obliterari possent. Quid multis? quanto plures igni addicebantur, tanto plures ex eorum cineribus renasci videbantur.

Bonum virum, Dei amatorem & Catholicæ religionis observantissimum sæpe narratorem audivi, quum puer adhuc nescio quæ hominē de schola, Vindocinū nomine, Aginni ad fluminis ripam cremari vidisset, se & multos alios tam tristi atque inusitato ante hac spectaculo magnopere fuisse attonitos ac confusos: ut qui persuadere sibi non possent, quin is qui moriens solū Iesum Christum in ore habebat, solū Iesum Christum invocabat, injuste ad mortem esse damnatus. Memini quum Annas Burgus Parisiensis Senator Lutetiæ ignis supplicio esset extinctus, tota civitas ejus constantia obstupuisse. Nos quidem à supplicio reversi, in Collegiis nostris tanti hominis morti illachrymati fumus, ejusque iam mortui causam disceptavimus, non sine execrationibus in Iudices illos injustos (sic enim nobis persuaseramus) à quibus ille iuste erat condemnatus. Hujus sane quæ ex ipso rogo habuit, una oratio, plus Catholicæ Ecclesiæ detrimētū attulit quàm centum Ministri afferre potuissent. Equidem sic existimo, quæ primū oborta sit hæresis, expedire forte Auctorem publice supplicio affici & medio tolli, ut alii unius aut paucorum exemplo sapientiores facti, ab ejusmodi contagione sibi caveant. Sicut enim viperarum morsus non nisi earundem cineribus sanari potest; sic quæ Hæresiarum, genimina viperarum, dant vulnera, nulla re melius quàm eorum cineribus curantur. Quævis enim Ioannis Hussi publice combustis supplicium discipulorum animos multo magis accenderit atque efferarit, quorum tanta fuit erga magistrum reverentia, ut etiam terram ubi crematus ille fuerat, secum asportarint, quum cineribus in profluentem abjectis potiri non possent. fatendum tamen est, Bohemiæ regis ignavia hæresi illi præcipuam crescendi ac multa in regno crudeliter ac nefarie patranda occasione dedisse. Alia ratione optimus noster rex Philippus Augustus quondam usus est, qui Cottereatorum in Gallis & Flandria Anno M. CXXVII. ut Annales nostri testantur, natam hæresin, simul & semel radicitus extirpavit. Idem Albigenes tam legibus quàm armis persequens, omnes fere ad internecionem delevit. Quando malum aliquod invaluit atque inveteravit, publica illa & tristitia iustitiæ exempla periculosa admodum ejus tollendi sunt remedia, ut quibus incendia sæpius excitentur quàm restinguantur.

Varia

Varia illa in diversis locis Christianæ Reipublicæ ædita spectacula materiam suppeditarunt duobus illis spissis voluminibus, Gallica lingua sub *Martyrologis* nomine Genevæ apud Crispinū impressis; itemq; aliis quibusdā, uni Latina à Foxo, alteri à Pantaleone Germanica, itemq; alteri ab Adriano quodā Anglica lingua conscriptis: qui libri omnes mille falsitatibus & imposturis referti sunt. Hac materia Historia istorū hominū Ecclesiastica tumet, in qua nihil frequentius occurrit quā mors si-ve supplicium unius ex obsecratis illis, qui miserabili desperatione in falsā salutis spē abrepti, vitę suę nimis quā prodigi fuerūt, sic lamētabiliter descripta, ut fieri vix possit quin legentiū animi cōmiseratione quadā moveantur. Apud Fevardenciū in Dial de Par. Minister quidā sic loquitur: Equidem negare non possum, me in libris istis legentē quā constanter illi pro Evangelii veritate & divini nominis honore mortē oppetierint, nō posse nō eorū virtutē admirari, & ad religionē sequendā provocari. In his libris cōfusus cernas omnium feræ sectarū homines, Wiclephistas, Hussitas, Lutheranos, Zuinglianos, Calvinistas, Bucenarios, & quos non? qui tamen publicis scriptis se invicē infamant, & mille injuriis ac conviciis proscindunt, dū alii alios, hæreticos, Antichristi præcursores appellāt, ut superius notavi, si tamen omnes si in sua hæresi mortui fuerint, martyriū Iesu Christi albo sine ulla differentia adscribūtur. Atqui aliā fuisse martyriū in primitiva Ecclesia mentē, Eusebius testatur, dicens, si quando Marcionista aut aliquis alius hæreticus cū eis ad supplicium duceretur, rogatus ab eis lictores, ne sanguinem suum cum illorū sanguine confundi, aut nomina cum illorum nominibus in idem album referri paterētur. Lutherani certe indigne admodum ferre hodieq; videmus, suos eidē Categorię seu Prædicamento cum ceteris sectis esse adscriptos. Et We stphalus contra Lascū scribens, Gallię nostrę martyres, abominabiles diaboli Martyres appellare nō dubitat. Apud Calvinistas vero nihil interest unde martyres isti, si-ve ab Oriente si-ve ab Occidēte veniant. Omnes promiscue Dei vocantur filii, & veri martyres, modo Ecclesię Catholicę repudiū miserint. Parum refert quid quisq; credat, modo Romanū detestetur Pontificē. Eiusmodi hominū de persecutione gloriatiū infelicitatē S. Aug. deplorat, ut qui nō propter veritatem patiantur, sed à diabolo mendacii patre possideantur; & qui quō vivant ut mali, ac moriātur ut scelerati, ut martyres tamē honorentur. Cy-

prianus vero inquit, Etiam si propter Iesu Christi nomē eiusmodi homines occisi fuerint, crimē tamen eorū ac rebellionem purgari non posse. Neq; enim qui in Ecclesia non sit, martyre appellādum. Et idem Augustinus eum qui extra Catholicā est Ecclesiam, etiam si baptisatus sit, & propter Iesu Christi nomen occidi se patiatur, negat salvari posse. Quid vero Calvinistę nostrī? Ex Wiclepho S. Stephanum protomartyrem faciunt: quem tamē Lutherus cōplures & diabolicas blasphemias docuisse testatur. Et Melanchthon V Wiclephi libros se legisse inquit, sed in uno de Cœna Domini articulo multos crassissimos errores deprehendisse, ex quibus quo spiritu afflatus fuerit, facile appareat. Addit: Eundem quid fides sit nescisse; & S. Scripturę dicta inepte confundere atque allegare.

Verum quidem est, hæreticos, etiā omnium deterrimos, pro veritatis defensione cruciatus ac mortē ipsam sustinere posse: ut si Anabaptista quis à Turcis captus, & ut Iesum Christum natum & crucifixum abneget sollicitatus, etiam acerbissima tormenta & cruciatus subire maluerit, pœnā quidem, non tamen martyrium passus dicetur. Quia enim cum veritate illa quam confitetur, & pro qua sanguinem suum effundit, falsitates quædā & errores cōmisti sunt; pœna illa martyrium dici non potest, nec ad salutem quidquā prodest: siquidem ut nulla communicatio est lumini cum tenebris, sic veritas cum mendacio nihil commune habet. Nā & ipsum bonum ex mali admistione contagionē trahit: & foedus odor suavē corrumpit: & mendacium quod veri admistum habet, destruit ac perdit. Quod si martyrium quod exfortes Ecclesię ob articuli alijus veritatem subeunt, non modo nullā utilitatē habet, sed etiā velut prælibatio quædā est futurorum in æternum sustinendorum cruciatuum: quid de iis dicemus, qui ut propria cerebri sui cōmenta defendāt, mortē patiuntur? Nec sane mirum adeo videri debet, quod pro iis non minus alacriter quā alii pro veritate mortē oppetunt, quum sua quisq; commenta, ut Epictetus ait, non minus quā liberos ex se natos amet, & sua cuique nō cupido tantum, sed & opinio, Deus fiat. Quin etiam ingenii nostri fetus tanto ardentius quam liberos amamus, quanto anima corpore est præstantior. Idemq; docet Epictetus, facta mortalium quæ vulgo mirari solemus, ex alta firmaque persuasionē mentis, quā prolepsin Stoici vocant, proficisci: nec aliquid posse fingi tam arduum, tam durum aut dirum, quod non intrepide & constanter det effectui, si-ve vir,

sive femina, sive puer, cui fuerit mens firmiter persuasa, sic esse opus facto.

V. Natura satis viriū habet ad tormenta omnia referenda. Id quod puerorū apud Lacedæmonios docent exempla, cruentos flagellorum ictus vultu residentem aspernantium. Natura, vel potius firmo animi proposito inductus Scævola manū ustulanti dedit, & oculo quidē indignabundo, nullā tamē doloris significationē dante adipem in flammā destillantē aspexit, ut hoc facto æternum sibi nomen conciliaret. Feminam quandam Italicam legimus, cōjurationis accusatam, in mediis equulei cruciatibus sibi ipsi linguam demorsam in tyranni faciē expuissē, ne doloribus victa conscios proderet. Quid Horatius Cocles, pro patria fecit? Annon M. Curtius ultero in terribilem illam voraginē se præcipitavit? Lucretia illa quam ob causam sibi ipsa gladio pectus transfixit, quam ut castitatem suam æternæ famæ cōmendaret? Hinc Tertul. Quosdā, ait, solius mundanæ gloriæ studio, ignē sustinuisse, & in vestibis ardentibus spacium aliquod viæ emētos esse: alios flagellantibus corpus ac mēbra immota præbuisse; & in arena venatoribus ultero objecisse. At ambitiosa hæc est & affectata cōstantia. Quod si natura ex se tantam vim nō habeat, ut ejus solius ductu atq; impulsu hæretici simulato vultu & ficta quadam magnanimitate ultero in ignē tamquam in lectum rosis constratum se injiciant, aut collum laqueo non secus ac torqui alicui precioso induendum præbeant: adest mox diabolus, quod naturæ deest de suo suppleans, obæcans miseris, eorumq; sensus ita stupefaciens, ut velut extra se positi videantur. Quum enim nōrit in acerbis illo animæ & corporis divortio, illam, si partem aliquam cum impœnitentiā (quæ verum est peccatū contra Spiritum Sanctum) habeat, sibi in prædam cedere; omnibus viribus id agit ut miseris istos in peccatis obstinatos, in incredulitate nimis credulos, & in ipso exitio securos reddat, dū eis persuadet, hæc ipsam mortē, vitam ipsis futuram, quæ tamen æternæ mortis est initium. Quam multos enormium criminū convictos, vidimus in ipso supplicii loco innocentiam suam deprædicantes, & dū per plateas ducuntur, se ad martyriū proficisci jactantes: Quam multi etiam pro falsa religione morti se objeciū? Quod ipse vidi atq; audivi, narrabo. Quū Anno MDLXXXVIII. ingens illa ab Hispaniarū rege ad occupandam Angliam armata classis naufragium fecisset, magnus Turcarum qui ad remos sedebant numerus ad Galliæ oras erat ejectus, vel potius,

tius, ut ipsis videbatur, in salutis portum appulsus. Nec Gallorum eis defuit humanitas. Statim enim magistratus jussu & hospitium & cetera ad victum necessaria eis præbita sunt; doctis in super viris negotium datum fuit, ut an suscipiendum baptisimū & amplectendam Christianam religionem persuasionibus suis eos inducerent: quorum exhortationibus ipse interfui. Sed illi omnes una voce, admirabili fiducia, responderunt, prius vitam sibi eripi passuros quā à Mahumetis Prophetæ sui lege discederent. Quod si Fidē suam abnegare voluissent, jamdudum ab Hispaniarum rege sibi & libertatē & necessaria vitæ subsidia eo nomine fuisse oblata. Postquam vero divino beneficio in Franciæ regno pedem posuerint, multo justiore habere causam in sua religione perseverandi, pro qua vitam profundere jam ante parati fuissent. Quid multa? Nec rationes à Theologis nostris allatæ, nec nostræ omnium preces ac promissiones ipsis factæ, à Mahumetana superstitione dimovere eos valuerunt.

VI. Diabolus enim, qui semper fuit & erit Dei inimicus, etiam suos martyres habere voluit, eoq; illorū animos quos ab Ecclesiæ unitate seduxit, specie quadam magnanimitatis armat, quæ veræ cōstantiæ ponderibus appensa atq; examinata, nihil minus quam veras notas & qualitates illius habet: ut quæ ex infernalibus hausta fontibus, brutalitas potius, aut furor vel insania, quam magnanimitas aut cōstantia dicenda sit. Paganos illos priscos videamus. Annon in dæmonum quos colebant, honorē, artus suos incēdebant, lacerabant, adeoq; se ipsos pæne totos deglubebat? Id ipsum quidem etiānum Novi Orbis incolæ faciunt, & nec à dæmonū cultu hæc tenus omnino avocari potuerunt. Quæ doctrina umquam rudior fuit aut absurdior quā Mōtani? At quam multi & quam magni viri eam amplexi sunt: ac tantum abest ut pro illius dogmatis licet absurdissimis, mortem subterfugerint, ut etiā ultero eam ambierint. Quod si Donaristarum & aliorum Hæreticorum scripta adhuc exstarent, quæ putas, elogias legeremus eorum, qui pro errorum suorum defensione mortem oppetierunt? Nulli umquam tanto studio vitam suam conservare, quanto illi perdere studuerunt.

Tormentis ultero se objiciebant; & flagris cæsi, sine ulla lachryma, aiebant, ut frumentum quanto melius excutitur & ventilatur, tanto purius est, sic animā, quanto vehementioribus cruciatibus corp⁹ urgetur, tanto melius purgari. S. Aug. fidelis & oculat⁹ ejusmodi spectaculorum testis, Tantū, inquit,

In Donatistis martyrii pro fide obeundi fuisse desiderium, ut catervatim paganorum solemnitatibus sese ingesserint, eisque jugulum & pectus nudum ultero præbuerint, ut occiderentur rogantes. Quinciam quum pagani eadē ejusmodi administrari esse nollent, multos sibi ipsi manus intulisse, mille potius mortes obire quā vel unum suorum dogmatū reraactare paratos. Idem iudicibus, ex commiseratione supplicia differentibus, minabantur. S. Bern. de quibusdam sæculi sui hæreticis loquens, Multos, inquit, obstupuisse, videntes illos non miratū patientia, verum etiam læto vultu ad supplicia & ignem properantes. Nesciebant scilicet miseri, quanta diaboli esset tam in corpora quam animas eorum, in quos semel imperium sibi vendicaverat potentia. Sed quid ego exempla diaboli martyrum quorum multa millia semper habuit, ex præteritorum sæculorū memoria revoco? Quod si numerū vel infamium Adamitarum, vel stultorū Anabaptistarum, qui mortē oppetere quā ab opinionibus suis discedere maluerunt, inire possemus, deprehēderemus profecto, & majorem illorum multitudinem & admirabiliorem constantiā, vel potius pertinaciam fuisse, quam omnium eorum qui umquā vel è Lucheranis vel Calvinistis martyrii coronā honorati sunt. Nullam sectam jam à duodecim sæculis veritatem suæ religionis majori patientia & constantia probare voluisse, quam Anabaptistarū & Adamitarum, Cardinalis Hosius testatur. Narrat Æneas Sylvius, feminas quasdam Adamiticæ sectæ mediis in flammis tamquā in lecto rosis conlato jacentes, Deū, ut ipsæ purabant, canticis celebrasse. De Anabaptistis nostri sæculi idē testatur Iustus Menius, Hosius, Surius & Gastius, qui tanquā novi Anaxarchi, mediis in tormentis carnifici, atque ipsi dolori illudebant, & atrocissima supplicia pro Dei honore (sic enim miseri sibi persuaserant) suæque fidei defensione libenter sustinebant. Anno MDXXIX recte Gastio, quum de primario quodā Anabaptistarum Doctore quæstio per carnifices haberetur, ut indicaret, cur nam rebaptisatus esset, ubi suæ religionis affectu cōventus suos haberent, & quoniam illi essent, ille ne gemens quidē ad Officiarios cōversus, mirabili constantia, O vos nihili homines, inquit, cur non potius vitā mihi jam dudū ademitis, priusquam me in obscuro hoc loco tam diu inclusū tenuistis: in quo sol meas quotidie miseras vidit, mihi vero solem ne semel quidē videre licuit. Quid, pessimi homines, miserabile hoc corpus torquetis atque excarnificatis? An ut constantiæ & pa-

tienciæ meæ periculum faciatis? Atqui lingua mea prius palato adhærescet quā fratres meos sic proditura. Tempus nondum adest. Corpus quidē meū in vestra est potestate. Id vos cōburite, laniate, uti vultis. Ad me quidem illud nihil atinet. Novi ego, nihil illud esse nisi faccum stercore plenum. Iesus Christus os mihi obseravit, ut nullum verbum inde egrediatur quod fratribus meis noxam aut præjudiciū afferre possit. Erratis, si doloribus me subigere conamini. Nihil horū anima mea sentit. Nō illa in his tormentis est, sed ob interiorē Dei cōsolationem, gaudio & lætitiā exultat. Rebaptisari volui, fateor; neque ejus me pœnitet. Feci enim quod Spiritus S. & S. Scriptura fieri jubent. Sic enim turpem illam & abominabilem vitam reliqui, & regeneratus sum. Deinde ad eum qui proxime adstabat conversus, valide instanti, ut indicatis sociis, tantis se tormentis exsolveret, in faciem exspuit, inquit; Vade post me Sathana. Nō intelligis quis S. sit ille Dei Spiritus qui in me loquitur. Depositus ab equuleo, laxatis ac pæne confractis omnibus mēbris, Deus, inquit vobis tantorum dolorum quos pro veræ fidei defensione mihi inflixistis, gratiam ac veniā largiatur. Hæc ille de hæretici hujus pertinacia; quorum multa similia exempla apud eos extant qui sectariæ illius colluviei res literis prodiderunt. Antonius Corvinus qui Anabaptistarum Regis, Leydensis illius factoris, supplicii præfens adspexit, ait, quum tam ipse quam socii ignitis forcipibus lacerarentur, admirabilē præ se ferentes constantiam nihil aliud dixisse, nihil ingeminasse quam illud: Pater, in manus tuas commēdo spiritū meum. Esto mihi auxilio, ð Deus. In ceteris omnibus doloribus, qui multi & diuturni fuerunt, nihil aliud fere ex ipsis auditum. Ille ipse qui Anabaptistarum errores in librum collegit, narrat, vidisse se quamplurimos in aquam & ignem conjectos, ne unum quidem gemitum, doloris indicē, edidisse. Nihil illis frequentius in ore fuisse, quam Salvatoris illam sententiam: Beati qui persequeutionē patiuntur, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Dixisses profecto, ait idem, agnos illos esse, qui ad lanienā ducti, ne os quidem aperiunt. Et hæc quidem constantia nōnullorū è spectatorib⁹ animi ita percussi sunt & attoniti, ut firmissime sibi persuaserint, plenum crudelitatis & Christianis parum dignū esse facinus, talia ejusmodi hominib⁹ supplicia irrogare. Nec mirum sane: quum vitæ simplicitas & in rebus⁹ externis innocētia, perseverantia in agone mortis, crebra divini Verbi usurpatio, ac Dei invocatio

popelli animos admiratione, atq; adeo variis dubitationibus opplerit. Lambertus Hortensius in libro quem De tumultibus Anabaptistarū fecit, auctor est, Anno MDXXXV. ejus sectæ quinque feminas & septem viros ad supplicium productos, sua in supplicio constantia universæ spectantis multitudinis animos in stuporē dedisse. Quum Melchior Hofmannus propriæ inter Anabaptistas sectæ cōditor, Argentorati, quo Lindavio se cōtulerat, in vincula esset conjectus, gratias primū Deo egit (ut quidem Obbo Philippus discipulus ipsius scribit) quod hora illa tantopere à se desiderata tandē venisset, qua pro Dei nomine aliquid pateretur: deinde elevatis ad cœlum manibus, per Deum vivum ac sempiternum juravit, nullo alio cibo quā pane, nec alio potu quam aqua usurum, usq; ad eum diē quo illum à quo missus esset, digito sit demonstraturus. Neminem certe ajunt fetorem illum & squallorem carceris, in quo tandem extinctus est, majori constantia pertulisse. De hoc quidem & ejusmodi farinae hominibus recte illud Arceisæ usurpari potest, dicentis: Ecce tibi hominē flagitiosissimum, patientia & cōstantia ad infelicia ac detestabilia scelera abutentem! Idem fecerunt Servetus Geneva, & Valentinus Gentilis Bernæ Helvetiorum supplicio affecti. Vterq; felicitatem suam jactabat, ut qui pro veritatis atq; Evangelii defensione morerentur. Hæ nimirum diaboli artes sunt, ut quos ab Ecclesia semel abduxit, eos quā pertinacissimos reddat, & mulierculis etiā Caronis illius animos inspiret. Nec simplices tantum & rudes, verum etiam doctissimos viros nonnumquā irretit. Cujus rei unum hoc loco exemplum proferā. Testantur rerum Indicarum scriptores, ante aliquot annos hominem quendam exquisitæ eruditionis, nullius morbi aut alienati animi prodente se indicio, inter novitios illos Christianos jactare cœpisse, se Christum esse ac Salvatorem, à Deo Patre ut verum ipsius Evangeliiū prædicaret missum. Que hominis insania contrariis Patrum Societatis Iesu demonstrationibus abunde refutata, quum carceris diuturnitate ac rædio sanari non posset, vivus ille combustus est. Rogo jam impositus, cantica personabat, Deoque Patri gratias agebat, sublatis in cœlum oculis ejus aperturā, & auxilio accurrentiū Angelorum (sic enim sibi persuaserat) præsentiam expectans. Quo & aliis similibus conatibus diabolus teneram illam & adhuc adolescentē Ecclesiam turbare voluit, ut in Antichristo meo ostendi. Martyrem igitur non pœna sed causa facit, ut

Augustinus inquit. Illa æqualis esse potest; hæc diversa est. Vnius causa zelus alterius desperatio est. Ille occiditur; hic coronatur. Quis vero nō rideat eorū impudentiam, qui è variis lanienis spissum illud Martyrologii volumen confecerunt; in quorū numero multi sunt ob alia crimina occisi? Pantaleon suo Martyrologio Poltroctum illum, qui ob Guisli Ducis eadem supplicio affectus est, adscribere non veretur. Atqui Mundi à Christo redempti tempore, sol lugubri vultu dolorem suum quasi restatus; & Salvatorem, & utrumq; latronem, rā bonum quam malum, pariter vidit cruci affixos. Pœna æqualis erat, sed causa dissimilis. S. Augustinus ait, multos atrocissima tormenta perpeffos esse, sed ob peccata; non constantia, sed pertinacia; non ut ii quos persequutus sit, sed quos possederit diabolus. Idem Donatistas suppliciis ultro occurrentes, gravissimis verbis objurgat ac revocat, inquit, quæ patiantur, contra Iesum Christum esse, ut quæ non ad ipsius gloriam, sed ob ipsorum peccata & flagitia patiantur. Magnam esse dementiā, martyrii gloriam eos jactare, qui quum vixerint ut latrones, etiam ut latrones moriantur. Et S. Cyprianus, Quamvis, inquit, ejusmodi homines ob Iesu Christi nomen interficiantur, tamen nec ipsorum sanguine maculam illam elui, nec malitiā supplicio purgari. Quamobrem vero? Quia, inquit, martyr esse non potest, qui sit extra Ecclesiam. Quin etiam si iidem flammis ustulentur, aut à bestiis devorentur, non tamen id Fidei coronam, sed potius infidelitatis ipsorum pœnam; nec vitæ religiosæ finem, sed desperationis fore clausulam Occidit tales posse; coronari non posse. Quod si lectio Platonicæ libri de Animæ immortalitate tantum potuit, ut Philosophus quidam de rupe in mare se præcipitaret, & Cato sibi ipse mortem consciverit: quid mirum hodie etiā nonnullos reperiri, qui opinionis errore decepti, & à diabolo excæcati, nulla supplicia aut tormenta reformident, male facientes, quum benefacere sibi persuadeant? S. Bern. monet, nō mirum hoc nobis videatur: quū diabolus magnā habeat potestatem; ut quos sæpe inducit ut suspēdant se, præcipitēt, aut propriis manibus occidat, eodē modo homines tentans quo Salvatorem, cui persuadere voluit, ut de pinnaculo tēpli se dejiceret. Quantopere vero primus hic Lutheranorum & Calvinistarum fervor ac zelus postea refrixerit, ex sequētibus patebit. Calvinus quidē in scriptis suis passim cineres eorum qui pro Evangelio mortē operierint, magnificè jactat; quem V Vestphalus Lutheran-

theranus irridens, si Catapaptistæ, inquit, eorum qui in Belgio occisi sunt, inire velint numerum, multo majorem fore. Esto: è Calvini schola prodeuntes quidam maleconfulti discipuli ignis supplicio seipfos objecerunt. Idè certe & olim Anabaptistæ fecerunt, & hodie non minus alacriter faciunt, divinis laudibus martyres suos ad cælum usq; efferentes. Calvino Genevæ septis se continēt, facile fuit miseris illos ac stultos, qui in diversis Christiani Orbis partibus etiam cum vitæ dispendio magistri deliria propugnabāt, his ac similibus verbis animare: Bono animo estote, fratres. Alacriter ad ignē pergite: nullum supplicium aut dolorē formidate. Hæc via regia ad cælum est. Ecce Christum expansis brachiis vos expectantem, & ad æterna gaudia vobis præparata introducere gestiētem. Interim vero bonus ille vir cuti suæ metuens, loco sibi canit, Genevæ mœnibus se includens, neque umquam inde egressus, ne vitæ periculum adiret quod alios fortiter contempere jubebat. De quo facete Ronfardus Poeta Gallicus sic ludit:

*Calvinus annis obitus dudum, quid est
Quod se Genevæ continet, nec Franciam
Adit, ut honorem martyris quarat sibi:
Illos Tragædos nempe homo ignavissimus
Imitatur, alios qui subornant, scenicas
Partes peracturos; popello fabula
Vt si minus probetur, ipsi non tamen
Exhibentur, aut sicut ludibrio.*

QVALES ET È QVO HOMINVM GENE-
re fuerint primi novi Evangelii in
Galliis Ministri.

CAPUT SEPTIMUM.

ARGUMENTVM.

- I. Primi in Galliis Lutherani homines ex vulgi se-
ceptiorique omnes fuerunt.
- II. Primus novi Evangelii in Galliis Minister lane
carminator.
- III. S. Scripturæ libri ab hæreticis vulgo ad legē dū dāt.
- IV. Vulgus à sacrarum literarum tractatione abstinere
debet.
- V. Apud hæreticos etiam feminae Ministeriis Eccle-
siasticis fungendis se ingerunt.
- VI. Quam indignum sit, libros sacros in vulgi officinis
& passim profanari.

QVINOVAE Ecclesiæ è variis centonibus novā
pro suo lubitu confarcinarunt Ecclesiasticā

Historiā, ajunt, quemadmodum Deus per res Mun-
di contemtas & abiectissimas ejusdem superbiā &
arrogantiam proculcare voluerit, dum scilicet nō
Reges aut Principes, sed pauperculos ac rudes pis-
catores elegit, qui Evangelium Mundo annuncia-
rent, sic eundem veram sapientiam ac divini Verbi
cognitionē, sapientibus ac doctis hujus sæculi ab-
scōditā, simplicibus & indoctis revelasse. Primos
enim qui Evangelicæ veritatis cognitionem acce-
perint, homines de plebe, & mechanicis artibus vi-
tā sustentantes fuisse: adeoq; multos qui nullā artē
antea quam mechanicam tractarint, aut terrā ara-
tro profciderint, repēte eximios factos esse Theo-
logos. His tamquam gēmis quum illa Pseudomar-
tyrologia, tum Ecclesiasticæ Historiæ libri, passim
distincti atq; exornati sunt. Alios videas docentes,
alios catechizantes, alios prædicantes, alios evan-
gelizantes, omnes propriam sibi quisq; Fidem suo
marte eudentes, S. Scripturam ad suum sensum de-
torquentes, sacro ministerio sine ulla legitima vo-
catione se ingerentes, & illotis manibus sacra tra-
ctātes; alios ab aliis ad prædicandum Evangelium
deputatos ac missos, omnes vero pari ignorantia
irretitos, omni solida SS. litterarum cognitione de-
stitutos, & in incerto stultarum, erronearū ac fal-
sarum opinionum, ac sui cerebri cōmentorū falso
fluctuantes. Quod si forte in aliqua re aliqua eis
rationis lux illuceat, profecto idē illis accidit quod
iis qui tenuissimum Lunæ nubibus obrectæ lumē
adspiciunt. Ecce certe similis est ignorantia illis spe-
culis, quæ omnium objectorum imagines falsas, ac
vero multo majores repræsētat. Et sicut olim apud
Judæos Scribæ ac Pharisei Mosaicā legē prædica-
bant, viā tamen suæ ipsorū salutis ignorabant; sic
nostri hi nihil frequentius in ore habent quā Iesum
Christi nomē, nihil tamen minus quā Iesum Chri-
stū agnoscunt. Similis fuit olim Waldensū hære-
ticorum ignorantia, quam nostro sæculo renatam
videmus. Vt enim in arboribus quibusdā & flores
ac fructus uno atq; eodē die enascuntur ac cadūt;
sic ex rusticis atq; imperitissimis hominibus re-
pente scholares, Baccalauri atq; Doctores, si diis
placet, facti sunt. VValdus homo bonarum artium
atq; litterarum ignarus, postquam S. Biblia in vul-
garē linguam Gallicam traduci curavit, certatim
omnes dies noctesq; eorum lectiōi incubuerunt,
adeo ut quidam integros libros memoriter tene-
rent Idem de repentinis ejusmodi, & à mane ad
vesperam natis Doctoribus reformatorū nostrorū
Ecclesiastica prodit Historia. Vix illi à primo limi-
ne lit.

ne litteras salutarunt: & ecce tibi statim peritissimos Grammaticos! Iidem ne rudimenta quidem Grammaticæ sciunt: & ecce tibi Rhetores argutissimos! Quinque nec Logices præcepta, nec rei naturalis scientiæ vel primoribus labris degustarint, magni tamen Philosophi videri volūt: Philosophi quidem sine ulla Philosophiæ, & Theologi sine ulla primorum Theologiæ fundamentorū cognitioni. Inter alios ibidem exemplum ponitur rustici cujusdā, qui quum neque ipsas litterarum figuras agnoscere posset ac discernere, Novum Testamentum ab aliis prælegi sibi curavit; deinde litterarum characteres imitatus, textum Latinum cum Gallico verbatim contulit, atque assiduo labore perfecit, ut testimonia quæ velle, è SS. literis proferre sciret, familiamque suam erudiret, ac Papisticos Sacerdotes facile refutaret, ut prædicta Ecclesiastica loquitur Historia. Sed ecce tibi alterum, cujus Beza facit mentionem, hominem ejusdem farinae.

II. Ioānes Clericus, inquit, lanæ carminator fuit in oppido Meldensi, qui singulari zelo inflamatus, & Dei cognitione, quā ex Bibliis tunc utcumque in Gallicā linguā translatis hausit, instructus, primus in dicto oppido, An. MDCXXV. Antichristo sese opposuit, & Ecclesiæ florentissimæ, quæ postea ibi fuit, inter suæ cōditionis homines fundamenta jecit, ubi etiā tandē fuit combustus. Ecce tibi lanæ carminatorē, primum novæ Ecclesiæ architectum & fundatorem. Ecce tibi primum ejusdē in Gallia martyre Sic enim appellant illos, qui ob erroris pertinaciam supplicio sunt affecti: de quibus singulari capite libro VII. dicam. Idem aliquot ante annos in eodē oppido flagris cæsus fuerat: ut inde exclamare reformati nostri Historici non dubitēt, Meldensem urbem hoc nomine gloriari posse, quod martyrum primitias Deo obtulerit. Nescio equidem an ex impuri hujus cineribus vel cadavere longo post tēpore alius quidā Petrus Clericus, nō magis hoc nomine dignus quā ille enatus sit, ut nomine, ita arte eundē hunc referens: quippe qui & ipse lanæ fuerit carminator. Ille quidem, Ioannes nempe, primus fuit, cui Historici primi in Gallia Ministri titulū tribuunt. Is enim Lector Ministerii apud Pictonas fuit: cui titulus iste ab eo collatus fuit, qui revera summū Pontificatū supra Lutheranos Gallia postea tū sibi usurpabat, & eorū non fidē carum verum etiam nomina mutabat, ut non multo post dicitur, ubi novi hujus nominis etymologia & ratio à nobis explicabitur. Novum vero dico, in hac significatione qua pro Ecclesiæ Pastore accipitur,

Arqui in nova Ecclesia nihil non novū esse oportebat. Petrus hic Clericus primus è suggestu novū Evangelium docuit, & difformē quandam reformatæ Ecclesiæ formam à se collectæ concinnavit. *Et tempore, ut loquitur eadem Historia, forma quæ dā Ecclesiæ in oppido Meldensi constituta est, quæ circe quidam & inquilini, post jejunia & preces, Ministerium sibi elegerunt quendam Petrum Clericum nomine, arte quidem seu officio lana carminatorem, sed qui præter vitæ integritatē in SS. literis valde erat exercitatus, quāvis nullius quā Gallicæ linguæ haberet notitiam: cujus sedulo infidelium cœtu prædicantis & Sacramenta administrantis Ministerio Deus ita benedixit, ut multis undiq; è pagis accurrentibus, brevè circiter quadringenti utriusq; sexus homines numerati fuerint, eorūque multitudinem du latere non possent.* Vides hic, si istis credimus, primū Evangelii in Gallia Ministerium. Petrum Clericum: insignē certe Clericum, & non nomine hoc tantum, sed & statua dignum, ut qui nullius quam vernaculæ sibi linguæ cognitionem habuerit, & interim dum lanā carminat & fila ducit, grandis Theologus affectus, & à suæ artis & farinae seminibus, fullonibus textoribus, sartoribus ad Ministeriū vocatus fuit. Numquid homines isti tam sibi quam aliis illudere, aut à Deo sensu communi privati videntur, quicentones suos tam male confutos, atque adeo turpitudinem suam ultro ostendunt? Quasi vero in domo Dei in plebis vel etiam singulorum sit potestate, Ecclesiasticum sibi constituere magistratum, Episcopos & Pastores eligere: quum Apostoli, immò ipse Salvator noster in nullo alio quam ejus à quo missi essent nomine, audiri voluerint, suamque missionem infallibilibus argumentis demonstrarint. Multos alios ejusdē farinae homines, cæmentarios, carpentarios, futores, sartores, scriptarios, & id genus omitto, qui Argētorato, Tiguro aut Geneva reversi, & Spiritus S. scilicet, illustrati, novū Evangelium prædicarunt, novellas ecclesiolas passim plantarunt, Pastores cōstituerūt, & Māducationē (sic enim Cœnā Domini primitus appellabant) administrarūt: cujus ritus ac ceremonias postea describā. Verū ne sine ratione insanire videantur, ajunt suaves isti homines, permissum esse cui-libet docere, & in convertēdis infidelibus laborare. Fatemur hoc sane: sed unde, quæso, probabitur, post conversionē infidelium licere privatis hominibus suo arbitratu sibi Ecclesiā cōstituere, ejusq; architecturā, ut ita dicam, & imperium sibi arrogare? B contrario sane legimus ab Ecclesia Hierosolymitana, postquā auditum esset de iis qui ad Dominū

conversi

conuersi fuerant, Barnabam missum, qui eos Antiochiam conduceret, vbi primum illa fidelium multitudo Ecclesia appellata fuit: nec quisquam, nisi hæreticus, sine legitima missione, titulum aut ministerij in domo Dei munus usurpauit.

Potro Meldensis illa Ecclesia, à Farello, Fabro, & Rufo, vt supra diximus, primitus collecta, non multo post dissipata est, Lutheranis dum cœtus ibi suos carminatore duce habent, comprehensis, & Lutetiam obductis, plerisque etiam mortis supplicio affectis, ac reliquis per meliorem instructionem ab errore reuocatis. Sed horum omnium supplicia & ardeantes illos rogos, sempiterni illius ignis hæreticis præparati, præcursores, hoc loco representare consilium mihi non est, exposituro tantum, quanta cū pertinacia illi ad mortem vsque perseuerarint, vt scilicet hoc colore malam suam vitam celarent. At qui, si Cypriano credimus, id genus homines non martyrij accipiunt coronam, sed diuisionis suæ pœnam luunt; nec eorum supplicia religionis zelo, sed desperationi potius adscribenda sunt.

III. Vti Lutherus in dicto Ecclesiæ bello S. scripturam promiscuæ multitudini legendam obiecit, vnde momento temporis tot hæreses natas ac denatas vidimus. hoc eodem artificio vsi sunt primi in Gallia nostra. Schismatis auctores, vt qui incredibili diligentia, nullis parcentes sumptibus, SS. Biblia, ad ipsorum gustum in Gallicam linguam traducta, diuersis locis magno numero excudi curarunt. Inter hos Robertus quidam Oliuetanus, An. M. DXXXV. ab hæreticis VValdensibus, hinc inde in vallibus quibusdā Prouinciæ latèribus, inductus, primus translationi manus admouisse dicitur. cuius versio eorundem sumptibus Nouicastrum apud Heluetios excusa est. Testatur Beza, mercator est quendā nostri temporis, Petrus Bufferus nomine, fortunas suas omnes vendidisse, & in SS. librorum editionem impendisse. Illecti mox lucri cupiditate complures tam in Gallia quàm Germania Typographi, certatim ad eam rem operas suas obtulerunt: quibus tot Bibliorum editiones, tot Catechismos, Clypeos fidei, Anatomias, & id genus scripta debemus: & in primis Psalmorum illum in thymos redactorum libellum, qui passim apud hæreticos arida pumice expolitus, inauratus, & varia forma atque cultu ornatus assiduis manibus circumfertur: cuius vel sola elegantia, feminas præsertim, ad emendum ac legendum inuitat. Et quemadmodum avari mercatores parui lucelli spe non longinqua tantum itinera suscipiunt, verum etiam maris tempestatibus ac mil-

le periculis sese obijciunt: sic famelici quidam typographi, degustata primi quod perciperat lucri dulcedine, vt tanto faciliore sibi tam in oppidis quam rure ad Nobilium ædes haberent accessum, tanquam insitiores inter friuola & crepundia quæ circūferrebant, libellos eiusmodi absconderebant, quos deinde mulierculis aut alijs curiosis hominibus clā donabant, & vt in occulto haberent rogabant, quo tanto illi magis ad lectionem eorum accenderentur. Ex his Circumcellionibus & malarum mercium institoribus permulti deprehensi & in ignem coniecti sunt, eò quod leges à Rege & magistratibus latus violassent. Suaves sunt Ecclesiasticæ toties à nobis citatæ Historiæ consarcinatores, quādo frinolarios eiusmodi velut Cicerones quosdā & Demosthenes, in Curijs magna omnium admiratione & stupore perorantes faciunt. Inter alios aitunt, Ioannem Chaborium quendā, librorum quos Geneva apportauit, at venditorem, graui & erudita ad Consiliarios Curiam habita oratione, audientium animos vehementer commouisse: cui etiam cum tribus Sorbonæ Doctoribus disputandi permissa fuerit facultas, quā tamen illi defugerint. O insignem vanitatem! Sed eiusmodi non minus falsis quàm vanis narrationibus libri istorum referti sunt, in quibus etiam imperitis librarijs & idiotis Ministrorum & Ecclesiæ Fundatorum tituli tribuuntur. Illorum vero hominum opera breui ingens librorum Novi Testamenti in vulgari lingua miserabiliter translata copia Galliam inundauit, sancto Dei verbo, omnis generis & conditionis hominibus, feminis, pueris, ac ceteris, diuina ista mysteria quæ sub litterarum cortice latent, nequaquam capientibus, turpiter prostituta. Quid vero hoc aliud est, quam gladium furioso in manus dare, quod non alios tantum, sed seipsum quoque occidat? Sicut enim gladius offendit ac defendit, prout scilicet tractatur sic S. Scriptura & vitā dat & adimit, prout ea quis vitatur. Sapiens mater Ecclesia periculosum esse semper indicauit, promiscue omnibus SS. litteras tractandi facere potestatem: ea in re proficorum hominum, qui factam testam religionem suam conseruare studuerunt, prudentiam imitata. Hebræi quidem ante trigessimum ætatis annum ad Genesios & Cantici Cantorum lectionem neminem admittunt, veriti ne quis verbis aut exemplis inde petitis abutatur: vt S. Hieronymus auctor est. Et Deus ipse Esdræ mandat, vt partem doctrinæ suæ promulget, partem alteram in occulto habeat. Trismegistus ille Mercurius ait, Nullam eos habere religionem qui diuina mysteria vulgo prostituunt.

H h

Idem.

Idem frequenter in caelesti sua Hierarchia inculcat S. Dionysius Hebraeorum exemplum imitari sunt plerique omnes, qui salutaribus regulis & legibus Republicas suas munire ac conformare satagerunt: quamuis obscura tantum, & velut per transeennam aut nubem transparente naturalis cognitionis luce essent illustrati. Diuinus ille Plato in epistola quadam ad Dionysium tyrannum de sacris quibusdam mysterijs disputans, rogat ut eam statim concerpatur, ne forte in vulgi manus incidat. Idem VII. legum suarum cauuit, ne quisquam scriptum aut librum quemcunque, inconsulto magistratu componeret, recitaret, aut promulgaret, ne quid inde religio caperet detrimenti. Idem Pythagoras, Socrates, Aristoxenes, inuolubiliter obseruauerunt. Plotinus quidem iuramento se obstrinxit, se numquam quae ab Ammonio didicisset propalaturum: quod quum violasset, phibitionis miserabiliter periit, ut Porphyrius testatur. Sed quid multis opus est? Saluatoris nostri inuicemur exemplum, qui de regno caelorum mysteria Apostolis reuelauit, ad ceteros vero parabolas loquutus est. Et idem monet, ne margaritas ante porcos proiciamus. Ad quid vero opus fuisse? Apostolis, sacerdotibus, & Ecclesiae Doctoribus, quos Deus, ut Scriptura testatur, ad legendum ordinauit, si SS. litterarum tractatio atque interpretatio non minus ad alios, etiam feminas & opifices, quam ad hos pertineret? Dedit Deus iam olim Ecclesiae suae, & adhuc dat Legatos, quorum vocem tantum, non vero illorum pseudoapostolorum, qui Legationis suae fidem facere non possunt, quiq; seditionis potius incentores sunt, ad omni scelere, impietate & sacrilegio vexandam Ecclesiam ab ipso inferno summissi, exaudire nos oportet. In hanc sententiam pulcre atq; apposite inquit S. Cyprianus, Rudi ac simplici plebi ne quaquam permittendum esse, ut suo Marte S. scripturam legat, sed eos audiendos esse qui interpretandi habent auctoritatem. Qui CIII. S. Hieronymi Epistolam legerit, facile quoque nouos hos & repentinos theologos, illotis manibus tam sacrae scientiam tractantes, refuter habebit: ubi sic loquitur: *Agricola, cametarij fabri met allorū, lignorū, uel cafores, lanarij quoq; & fullones, & ceteri, qui uariā supellestem & uilia opuscula fabricantur, absq; doctore non possunt esse quod cupiunt. Quod medicorum est, promittunt medici: tractant fabrilia fabri. Sola scripturarū ars est quam sibi omnes passim vindicant. Hanc garrulatus, hanc delirus senex, hanc Sophista uerbosus, hanc uinifer si praesumunt, lacerant, docent antequam discant. Alij adducto supercilio, grandia uerba trutinantes, inter*

mulierculas de S. litteris philosophantur. Alij discunt, pro pudor! a feminis quod uiros doceant: & ne parum hoc sit, quanda facilitate uerborum, immo audacia edisserunt alij quod ipsi non intelligunt. Et, quae lo te, uide plerisque omnes haereses & dogmata iniquitatis nata putas, quam ex deprauato S. Scripturae sensu, ac nimis audaci, immo peruersa ac plane contraria uerborum interpretatione.

V. Quod si S. hic pater adhuc in uiuis esset, & sacra profana omnia susque deque habita atq; inter se confusa cerneret, multo magis sane exclamaturus ac saeculi nostri peruersitatem detestaturus sit: ut in quo feminae passim non tantum Theologiae scientiam affectare, uerum etiam palam S. Ministerij officia exercere uisae sunt. Anno Ursula quaedam in Germania, Lutheri tempore, suggestum conscendit, atq; inde de rebus sacris ac religionis controuersijs ad populum declamauit? Idem in Scotia altera quae piam fecit, & Lagæus in Lutheri uita testatur: & alia quaedam in Bohemia, Hussitarum secta grassante, ut librol V. a nobis indicatum est. Qui sub primis haeresibus in Gallia in uisus lustra & spelæa frequentarunt, quorum nonnulli adhuc sunt superstites, norunt quid ibi actum sit: quum scilicet inter feminas quae plus sapere sibi uidebatur, dum Ministri expectatur aduentus, ex SS. Biblijs textum aliquem praelegit, suamq; deinde sententiam subiunxit. Illae certe quae pœnarum metu hinc a nobis Geneuam profugerunt, Theodoro Beza in disciplina se tradiderunt, qui singulis diebus horam unam earum institutioni impedit, ut inacula lingua textum aliquem S. Scripturae interpretatus: quod idem antea quoque Lausanae fecerat. Gallienus Imperatoris tempore feminae quaedam Plotini Philosophiam frequenter se dicebat: quod quidem ego aliquo modo tolerandum esse arbitror, ob liberalium artium curiositatem. Neque sane eas ego uehementer reprehendendas ac danandas existimo, quae S. Scripturae lectioni sunt deditae, atq; in eius allegandis testimonijs bene exercitatae: ut uero publica obeant in Ecclesia ministeria, ferri nullo modo potest, quum in eorum tantum modestiae sexui huic congruentis limites transiliant, uerum etiam leges ab Ecclesia praescriptas uolent, quibus expresse in Ecclesia loqui prohibetur. Silentium feminarum est lectio, cuius curam, ut ueteri uerbo dicitur, est praemiū. Harpocrates certe, ille iuratus loquacitatis hostis, inquit, si rupturam silentij multa luere feminæ cogentur, breui omnibus bonis eas cessuras, ut quibus silentium crudelis gehenna est loco. Apostoli mulieres, ut diximus, in Ecclesia loqui prohibentur: at longe alia ratione saeculi

ſæculi noſtri Reformatores, vtuntur. Non longe a-
 bibo, nec quorum memoria iam dudum ſepulta eſt &
 obruta, exempla in lucem producam. Meminerunt
 multi etiam nunc ſuperſtites, in morte Marſano (quod
 Aquitaniæ eſt oppidum non incelebre) An. M. D.
 LXXXII. feminam quandam Gutteriam Bordenauia
 nomine, Blaſij de Brachane vxorem, e ſuggeſtu au-
 ditoribus interea dum Miniſter exſpectatur, e Bi-
 blijs aliquid prælegere ſolitam. Aliam vero Clau-
 diam Aſiſtantiam nomine, cauſi dico cuidam eiufdẽ
 oppidi cui nuptam, Theologiae profeſſionem ita
 ſibi vindicantem, vt Miniſtrũ ſæpe reprehenderet
 atque erroris inſimularet. Quin eadem nõ Diaconi
 tantum munus uſurpauit, verum etiam de Præde-
 ſtinatione librũ ſcripſit, Regiſ forori, qua Ducibaren-
 ſi poſtea nupit, dedicatũ, vt quũ A. M. D. XCII.
 in Galliam illa iter faceret, imprimeretur. Et quia
 in huius rementionem inci, vt ſcilicet miſera-
 bilem nouitiæ Eccleſiæ conſuſionem explicẽ, inde
 ortam quod laicis atq; idiotis ſſ. librorum lectio-
 nem promiſcuae permiferunt, vnum aut alterũ exẽ-
 plum adhuc addam, ridicula quidem, ralia tamen
 quæ ſuam etiam habeant vtilitatem. Muliercula
 quædam quum XXV. caput Eccleſiaſtici, in quo
 feminarum malicia viuus depingitur coloribus, le-
 gi auდიſſet: Quid, inquit, an hoc Dei ſit verbũ? Ego
 certe diaboli opinor. Memini in Curia noſtra Bur-
 digaleniſ olim militem quandam reformatæ, ſcili-
 cet, religionis, accuſatum, quod hiftoriam de Ba-
 laamo legi audiens, in hæc verba erupit: Eũ aũ-
 no multo ſtolidiorem, qui credat beſtiam loquutã
 eſſe. Fabulas eſſe & nugas meras. Quid vero homo
 eiufmodi, vix ea quæ ante pedes ſunt videns, de
 multis alijs S. ſcripturæ locis dicturus ſit? An Oeco-
 lampadium hæc in re imitabimur, dicere non verẽ
 tem in S. ſcriptura contradictiones reperiri? Super
 quo Lutherus exclamat: *Ecce in quam horribiles er-
 rores diabolus etiam homines eruditos abripit.* Atqui õ
 Martine tuam ipſus inſpice manticã, & quam ne-
 farie libro S. Iobi, & D. Iacobi epiftolæ illuſeris, re-
 uolue. Ille quidẽ, de quo paulo ante diximus, mi-
 les credere nõ potuit, aſinã loquutã eſſe: quid ſi a-
 lius credat iumẽta ſaluari? quum Deus expreſſe per
 prophetam dicat, velle ſe vt homines ac iumẽta ſal-
 ueatur. Quid enim mirũ, ſi quomodo hæc verba
 intelligẽda ſint, ſimplex aliquis & litterarũ ignarus
 neſciat, quum ea à me allegata etiam Miniſter qui-
 dã recte ac genuine interpretari nõ potuerit: alius
 vero per iumẽta feminas intelligendas aſſeuerat?
 Noui feminã grauitèr inde offenſam, quod in Can-

triciſ Salomon legiſſet: *Nigra ſũ, ſed formoſa, filia Hieruſalẽ, &c.* ac propterea amauit me, & *Introduxit me in cellaria ſua* Super quibus illa verbis pulchre admodũ & ſingulari ingenij acumine philoſophabatur.

Porro vernaculæ hæc lingua, in quam S. ſcriptu-
 ra paſſim traducta circumfertur, multis tamẽ diffi-
 cultatibus ac nubibus inuolutæ facilitas (vt patet
 ex rara hæreticorũ multitudine, qui omnes, S. Au-
 guſtino teſte, in hæreſin ideo delapſi ſunt, quod S.
 ſcripturæ verum ſenſũ ſe habere inaniter præſũp-
 ſerint) illa, in quã, vernaculæ linguæ facilitas mul-
 torũ animis ſcrupuloſane nõ exiguos iniecit, atq;
 Eccleſiã magnopere perturbauit. Numquid enim
 vidimus mercatorem ad abacũ ſuum ſedentem ad
 ſui iudicij lancem, fabũ ad ſuam normam, pæda-
 gogũ ad Grammaticæ, Medicum ad Philoſophiæ
 leges S. ſcripturæ dicta expendentes? Quin etiam,
 vt ſupra diximus, etiam mulierculæ, quaſi de colu-
 ac lana res eſſet, iudicium ſibi ac cenſuram de S.
 ſcripturæ interpretatione ſuſceperũt. O rem indignam
 ac pudendam! Videre paſſim etiam in cau-
 ponis ſſ. Biblia abaco expoſita; & ſacra vaſa ab il-
 lotis & immundis manibus tractari. Operæ preci-
 um eſt, quid nuper Theologus, vir tamen noſtri
 ſæculi doctiſſimus, hæc de re ſenſerit, explicare. *Ab
 omni, inquit, ratione abhorret, quod libros ſacros, reli-
 gionis noſtra ſacraſſima myſteria continentes, illoſ paſ-
 ſim manibus verſari videmus. Tam ſerium ac venera-
 bile ſtudiũ non ita perfunctorie ac leui velut brachio tra-
 ctari debet. Totum illud hominem & actionem deſtinatã
 ac quietam deſiderat: in cuius auſpiciatione illa ex diuino
 Miſſa officio verba, Surſum corda, quotidie uſurpanda
 ac repetenda, atque corpus etiam ita componendum mo-
 vesq; ac geſtus ad eum modum temperandi ſunt, vt om-
 nia ſingularem quandam attentionem ac reuerentiam
 reſtentur. Credo equidem, adiungit idem, libertatem
 illam ſiue licentiam tam religioſam atq; arduam Scrip-
 turam in varias linguas transferendi atque interpretan-
 di, plus periculi quam vtilitatis habere. Sed caput
 hoc pulcherrima Tertulliani ſententia conclu-
 damus, monentis, vt ſi S. ſcripturam recte intelli-
 gere ac veritatem cognoscere cupiamus, regulam
 ab Eccleſia nobis præſcriptam accurate obſerue-
 mus; quam eadem ab Apoſtoliſ, Apoſtoliã Ie-
 ſu Chriſto, Ieſu Chriſtus ab ipſo Patre acce-
 pit. Quid enim, inquit S. Auguſtinus, ad rem
 tam altam ac profundam intelligendam, melius
 ac curius confugere poſſumus quam ad Eccleſiã,
 quæ falli ac decipi non poteſt? Sed ne lectorem
 diutius detineam, tempus ſane eſt vt quis ac qualis*

Joannes Calvinus, ille miserandi in Gallia Schif-
matis præcipua fax atq; auctor, fuerit, ostendā: qui
dam alij passim veram Jesu Christi Ecclesiam quæ-
runt, illum à se in ventram, & è ruderibus quasi eru-
ram, & super montem illo, omnibus conspicuo lo-
co, expositam ac restauratam esse iactat. Et quem-
admodum Bohemi Hussium, Germani Lutherum,
Helvetij Zuingliū, Angli Buceriū, Scoti Cnoxiiū,
Dani Bugenhagium, Livoni Pellionem, Transyl-
vanij Blandratam, restaurati apud se Evange-
lij auctores faciunt; sic Galli Calvinum eundem se
honorem ac gloriam debere profitentur.

JOANNIS CALVINI NATALIS
& iudicium ex themate ejus Genethliaco
sumptum.

CAPUT VIII.

ARGUMENTUM.

- I. Homines de schola primi Lutheranismum in Gallia seminarunt.
- II. In varias sectas & factiones misere distrahuntur.
- III. Joannes Calvinus, Gallus & Lutherus.
- IV. Ejus natiuitas & horoscopus.
- V. Genethliacorum coniectura seu prædictiones.
- VI. Calvinum supremi Pontificatus dignitas in Natiuitate promissa.

Tertullianus, postquam hæreticos veris co-
loribus depinxit, & in veterum illorum pi-
ctura novitiorum mores ad vivum expressit, recte
ac bene inquit, Philosophos, eorum qui Ecclesie
pacem ac concordiam primi turbant, Patriar-
chas veluti atque antesignanos fuisse: Idem nos
de sæculo nostro perverso dicere possumus: nem-
pe primos hæreses parentes atque auctores fuis-
se homines de schola, Gramaticos magis, Philoso-
phie aut Mathematicarū scientiarū quam Theo-
logie peritos. Libros illi legebant, linguas in-
telligebant, sed non sapientiam. Aristotelis calle-
bant subtilitates, at à Divo paulo, tradita myste-
ria non capiebant. Recte quidam Philosophiam,
Humanam, Theologiā, divinam sapientiam ap-
pellavit. Hanc si intelligendā, ut fidem ei habeas.
Quot dum alios perdunt, se ipsos quoque perdi-
dunt: Videre id est in multis Philosophis, qui velut
Pelion Offa, & utrumque Olympo imponentes,
scilicet conscendere, in sacrarium Dei irrumperē

& incomprehensibilia Dei mysteria, ac divinorū
operum causas ac rationes perferunt auri sunt,
Miseri! qui instar Dædali cereis penis ad solem e-
volare non dubitant, quibus lique factis in mare
decidentes, misere submergantur & pereant. Sic
Thales astra eorumque motus è terra fixis in cœ-
lum oculis contemplatus, in foveam pedibus sub-
iecit, nec tamen à se visam, præcipitavit. Sic Em-
pedocles, dum Ætæzi incendij causas propius ex-
plorat, eiusdem flammis absumptus est. Et Aristot-
teles quod Euripi sive marini fluxus ac refluxus
causas indagare non posset, perijisse in eo fertur.
Quid de Tertulliano, Origine, & alijs dicam? qui
quum iam in ipso fere salutis portu extra omne tē-
pestatis periculum versari viderentur, quia tamen
opinionibus suis nimium velificati sunt, atque er-
rorum fluctibus sese exposerunt, triste sane nau-
fragium eos fecisse, & ad perpetuam suā infamiā,
sectis nomina dedisse videmus. Hinc olim Orig-
enista, Valentiniani, Montanista, Marcionista, Her-
mogeniani; & nostro tempore Melanchthoniani,
& alij eiusdē farinae supra indicavimus qui & quā
multi Grammatici ac magistrelli sive Philosophas-
tri, sub primis Lutheranismi incunabulis in Gal-
liam irrepserint, ac modo in propatulo se ostende-
runt, modo hinc inde rursus in latebras sese abdi-
derunt, qui tamen omnes omni conatu nullū cer-
tum ac firmum invisibilis suæ Ecclesie fundamen-
tum ponere diu potuerunt; instabilitatum &
fluctuanti arenæ inædificantes, ac velut contris &
incerta opinionum vada explorantes, & veluti in
tenebris palpantes.

II. Suas quisque opiniones, seu cerebri commē-
ta sequebatur, aliorum vero dogmata fastidiebat.
Unus Lutheri, alius Zuinglij partibus ad stipula-
tur; hic Melanchthonis, ille Oecolampadij, alius
Buceri probabat opiniones. Ut paucis dicam, novi-
tia illa fides vagabunda, sine capite, sine pedibus,
sine ullo certo fundamento fluctuabat atque erra-
bat. Erratici huius agminis in Aquitania nostra an-
tecursores veluti fuerunt Faber & Rufus, qui primi
Ecclesiam assilierunt; sequente eos longo Gram-
maticorū ac magistrellorum agmine, ut paulo ante
dixi. Ex omnibus tamen nemo tantæ erat audaciæ,
qui, ut Lutherus in Germania, ipsa Ecclesie funda-
menta auderet cōvellere, quū separationē illam ab
Ecclesia, & novæ Fidei fabricationem, plenam evi-
dentissimi periculi esse omnes iudicarent: Satis
putantes, intra veritate cariosam Ecclesie do-
mum, vel parietinas potius se continere,
quam

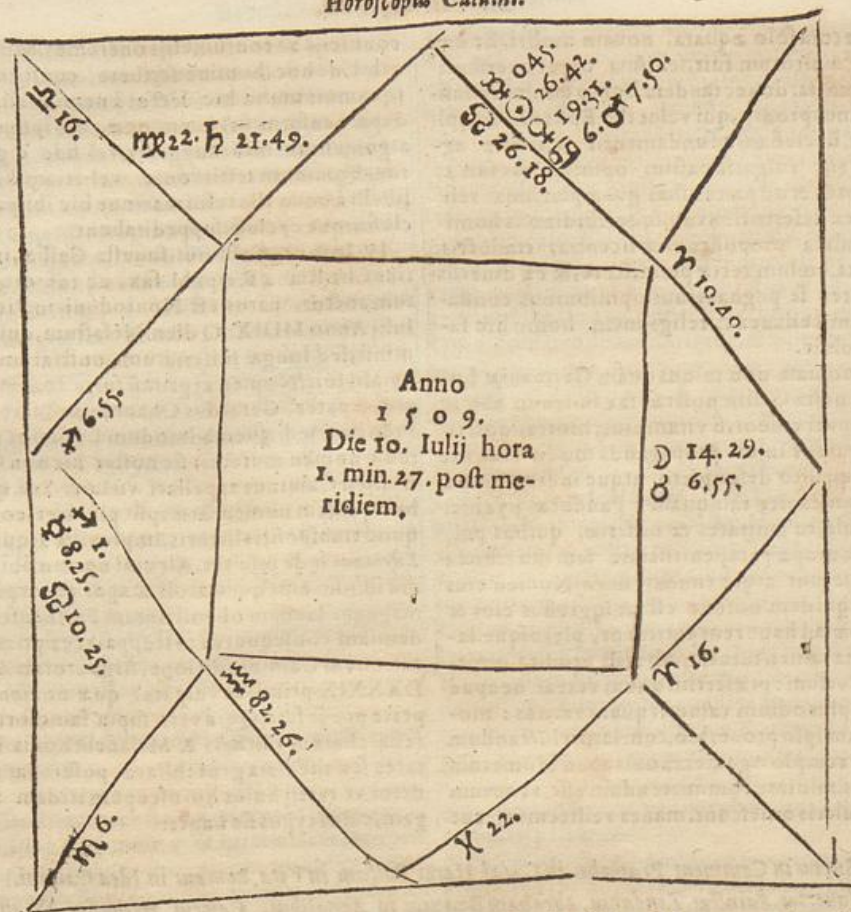
quam ea tota solo æquata, nouam moliri. Et hæc quidem multorum fuit, schisma omne auersantium, sententia: donec tandem homo quidam confidentissimus prodiret, qui velut ille Ephesini templi incensor, Ecclesiam à fundamentis subruere aggressus est, vulgatis passim opinionibus suis ac commentis, & ad partes suas quamplurimis religiose vitæ de ferrioribus alijsque libidinosis hominibus, summa propoſita vitæ licentia, traductis. In summa, cælum terræ permiscere, & ex diuersis atque inter se pugnantibus opinionibus constitam ac miscellanæam religionem homo hic fabricari voluit.

Qui quoniam non minus quam Germaniæ Lutherus, funesta Galliæ nostræ fax fuit, non abs re facturus mihi videor, si vitam eius, mores, doctrinam, & quibus in ea propaganda modis vsus sit, fatis aliquanto descripsero atque indicaro. Ex huius enim capite tanquam è Pandoræ pyxide, omnia mala, ca amitates & miseræ, quibus pulcherrima Europæ pars penitissime iam diu afflicta fuit, prodierunt atque exundarunt. (a) Nomen eius omnibus quidem notum est, at ingressus eius & cetera quæ ad hanc rem pertinent, plerisque latent. Multa tamen interim, ab alijs prodita omittere mihi visum: præsertim quum verear ne apud quosdam plus odium valuerit quam veritas: momente etiam ipso pro uerbis, cum laruis luctandum non esse, exemplo Agamemnonis apud Homerum iniquientis, minime committendum esse, ut eorum qui in sepulcris quiescunt, manes vellicemus, au-

conuicijs ac contumelijs oneremus. Mihi quidem nihil de hoc homine scribere constitutum est (quamuis multa hic lector à nemine alio prodita deprehensus sit) quam quæ vel ipsius subiecti argumentum mihi suggeret, vel fide dignissimorum hominum testimonia, vel etiam historiæ & libelli à noua illa reformatione hic ibi passim exclusi atque exclusi, suppeditabunt.

IV. Ioannes Caluinus, funesta Galliæ, immo totius Christianæ Reipubl. fax, ac tantorum malorum auctor, natus est Nouioduni in Picardia X. Iulij Anno MDIX. O diem Nefastum, qui non hominis, sed longæ miseriarum nostrarum catenæ natalis fuit! Nomen ei primū fuit, Ioannes Chauuinus; pater Gerardus Chauuinus; mater, Anna Fronæa: sed quemadmodum Lutherus primum suum nomen mutauit; sic noster hic non Chauuinus, sed Caluinus appellari voluit. Sed quom ne hoc quidem nomen satis ipsi placeret, eo fortasse quod transpositis litteris, impius ille atque atheus Lucianus inde resulter, Alcuini nomen sibi aliquādiu sumsit, eius qui Caroli magni præceptor fuit, magnam laudem ob institutam Parisiensem Academiam consequurus: uti apparet ex prima Institutionum Caluini editione, Argentorati Anno M. DXXXIX. primitus vulgata, quæ nomen hoc aperte præ se fert. Quia vero supra famosorum hæresiarum Lutheri & Melancthonis Natiuitates seu themata genethliacæ posui: pat sane videtur ut tertij huius horoscopum itidem subiungam; cuius typus sic habet:

a Surius in Comment. Præteolus in Catal. Hæret. Bolſcius in Vita. Romanus in Idea Caluini. Demochares. Vasquerius. Sainctes. Zindanus. Abraham Bæuius in Annalibus. Caietus. Heshusius & estphalus. Sibilusburgius. Vide Reginald. fol. 259. Serarium in Caluino stigmatico.



V. Astrorum in hoc natali schemate positus factis indicat, hominem hunc multis præclaris dotibus ornatū fore, quas tamē multa econtrario vitia comitatura sint. Saturnus quidē in domicilio Virginis excellentē eruditionē hominis ostendit, sed talē quæ male collocata sit, vt Iunctianus ad XIV. cap. lib. III. Ptolomæi De Astrologia Iudiciaria docet. Mercurius in domo Solis, firmam ei memoriæ ac singularē scriptis animi concepta exprimendi gratiā atq; elegantiā promittit, vt ex II. libro Schoneri eiusdem argumenti intelligi potest. Et quamuis Mercurius combustus sit, id tamē supradictæ doti nihil obstat, præsertim quum cor Leonis in angulo Meridionali collocatū, idem ei polliceatur: quod vt Cardanus testatur, sapientiæ

ac prudentiæ sedes est. Luna vero sextili suo aspectu, & Saturnus in domo Mercurij singularem ingenij acrimoniam denotant; sed quæ stultitiam quoque ac nimiam ea quæ supra se sunt indagandi curiositatē habeat adiunctam. Heu (cum Chilone exclamare libet) quā difficile est seipsum nosse! Luna quidem vna cum Tauri oculo, vitium hoc naturæ turbulentum ingenij imperum, nihil nisi seditiones ac bella spirantis satis demonstrat. Hoc quidem Cardani in Aphorismis de hominis huius Natiuitate est iudiciū. Similiter Mars in IX. loco extra domiciliū suū constitutus. Ascendentis tamē dominus, monstrat, sacrilegum illum & hæreticum fore hominem, omnis divini timoris expertem, eo tamen ad externam speciem & hominum opinio-

opinionem sibi conciliandam, utentem. Eadem hypocrisis per Scorpionem in horoscopo constitutum, & in IX. domo Mercurio coniunctum præsignificatur: ut idem docet Junctinus. Inflexibilem vero hominis pertinaciam Mercurius & Luna, uterque in signis fixis versantes, indicant. Mars vero in Cancro constitutus, amarissimam bilem & iracundiam implacabilem hominis ostendit. Signa enim terrestria, si Cardano credimus, iracundiam ita imprimunt ut nunquam evelli possit, non minus quam canicula diebus canicularibus rabie correpta, ab ea sanari non potest.

VI. Sed nihil obstantibus his omnibus Nativitatis vitijs, quæ postea in ipsam Calvini vitam influxerunt, Juppiter in domo sua unâ cum corde Lectoris magnam ei existimationem & honorem quem inter suos consequutus est, præsignificavit: ut qui Elias, alter S. Paulus, sol Mundi, Os Dei, homo inculpatus, non sine ludibrio simul & impietate à suis appellari meruerit: quævis Scorpio Ascendens ab omni illius dignitate in vera Ecclesia excludat, tum quod Juppiter Marti, qui Ascendens est dominus, adversus sit, tum etiam quod Cancri signum, quod Jovis est exaltatio, naturaliter clericalem ordinem significans, in nona versetur domo, quæ religioni & Ecclesie est attributa: ut curioso Lectori ex prædictis Junctini ac Schoneri libris facile patebit. Equidem non is sum qui velim nescio quod fatum comminisci, & res has inferiores Astorum influentia necessario adstringere: quum sciam doctrinam hanc iam olim ab Ecclesia damnatam esse. Nihilominus tamen quum mihi pessimorum hæreticorum & in ijs Lutheri, Melancthonis & Calvini antesignanorum explicanda esset historia; ut aliquo modo lectotis satisfacerem curiositati, etiam Nativitates eorum prodere volui, ut ne minuta hæc etiam posteritati ignota essent: interim intra Catholicæ Ecclesie septa, in qua extremum spiritum mihi emittere certum est, me continens, nec ab eius legibus vel latum unguem desectens.

QVOMODO CALVINUS AD
Theologiæ studium animum applicuerit, &

Lutecia Engolismam profugerit.

CAPUT IX.

ARGUMENTUM.

I. Calvinus apud Bituricenses literis operam dant, de Melioris Volmari consilio ad Theologiæ studium animum applicat.

II. Volmarus primus Calvini animum hæresi corruptis.
III. Calvinus Lutetiam profectus, mox inde Engolismam se confert.
IV. Calvinus Græcus Clauxensis agnominatus, & cur.

I. Calvinus postquæ ex pæphis excessit, positis jam literarum fundamentis, de parentum consilio ad Iurisperendia studium animum apulit, non minus ac Lutherus, missusque Aurlianum sub Petro de Stella, insigni nominis Jurisconsulto, qui postea Parisiensis Curie præses fuit, prima fecit tyrocinia: inde Avaricum Bituricum profectus, magnam illum Alciatum leges explicantem audiuit. Hæc de se ipse scribit in Præfatione quæ Commentarijs suis super Psalmos præfixa est: ubi inter alia superbe admodum se cum Davide comparat, inquit, *Se vocationis sue initia sæpe numero in Davidis exemplo, tanquam in speculo, contemplatum esse: & quoties in Propheta huius vita cursum intuebatur, viam sibi ab illo commensurari visum fuisse.* Apud Bituriges quum esset in Meliorem Volmarum, quæ Navarra regina fovebat, incidit, magno tam suo quam totius Christianitatis damno. Erat autem Volmarus Germanus natione, Græcarum literarum professor, homo multæ eruditionis, & in linguarum studio bene versatus: quo eodem Calvinus successor quoque præceptoris usus est. Volmarus quum in juvene hoc singularem ingenij acritatem, firmitatem memoriæ, & magnam lectiones & alia quæcumque ex præceptoribus audisset, quæ deinde ipse mira seimoniam elegantia quam facilitate, scriptis consignabat, colligendi atque explicandi dexteritatem animadvertisset, præ ceteris discipulis diligere ac magnificare eum cœpit. Die quodam cum discipulo magister animi gratia deambulans, auctor ei fuit, ut posito Justiniani Codice, ad Theologiæ omnium scientiarum magistræ ac reginæ studium animum applicaret. O infelix Christianorum rebus consilium. Quæ quæ à Luthero iam valde essent afflicta, quid reliquum erat nisi ut à tali ingenio omnino pessum darentur? Suffoderat iam ille cuniculos, ad quos hic incenso velut pulvere uno spiritu distandos, & ad ruinam faciendam, incubuit.

II. Volmarus quamvis Catholicum se simularet, Lutheranum tamen virus Calvinum inhaerabat, tantumque hac velut promulsi de hæreseos salivam in eo excitavit, ut tam foetidam non minus quam veritatem escam non prius ingurgitare cessaret, quæ ea non ad saturitatem modo repletus, verum etiam mortis

datus fuerit: is, inquam, qui viuens, multa anima-
 rum millia ad æternum exitum deduxit. De quo
 illud vere, quod olim de alio quodam, dici potest,
 Malum ipsura & didicisse & docuisse, & alios ma-
 los reddendo, seipso peiorem esse factum. Quod si
 omnia ista mala & venena, quæ ab hominibus
 istis profecta sunt, vnam in massam colligantur,
 quis neget illum iniquitatis cumulum iam sese o-
 stendisse? An ergo delirasse Sorbona censenda
 est, quæ regem supplici libello monuit vt Magi-
 stellis illis ex Germania surreptibus aditum in
 regnum suum præcluderet, & iam receptos elimi-
 naret? quum vnus Volmarus tantorum causa ma-
 lorum fuerit, corrupto Caluino, qui postea tot
 hominum millia hæreseos labe infecit. Sed ad rem.
 Caluinus Volmari aliquamdiu vsus consuetudine
 acquisita aliqua Græcæ linguæ cognitione, eius-
 dem consilio obtemperare statuit, relicta Parisi-
 ensi Academia Nouiodunum in patriam reuersus,
 vbi patris opera Canonieatum, vt vocant, nactus,
 Crucifixi sine Ecclesiæ sumptibus vixit. Volmarus
 interim frequenter ad eum scribebat, librosque
 quos è Germania acceperat, mittebat, acriter ex-
 hortans vt de refoimanda atque illustranda Dei
 Ecclesia cogitationem ac curam serio susciperet,
 multis aspersis laudibus, quibus hominis alias am-
 bitiosi animum vehementer incendebat. Er qui-
 dem ab vno Volmaro ad tantos conatus se impul-
 sum, Caluinus ipse multis in locis fatetur. Quia
 etiam idem Volmarus, licet ab Vrico Duce Wir-
 tenbergico domum reuocatus, literis tamen ani-
 mare Caluinum non cessabat. Illud tamen mi-
 rum cui merito videatur, quod idem Caluinus v-
 bi de vocatione sua agit, Volmari ne verbo qui-
 dem meminit, sed illud tantum inquit, occulta
 Dei prouidentia se pertractum fuisse.

III. Nouioduni aliquamdiu commoratus Cal-
 uinus, Lutetiam redijt, inque Collegio Fortere-
 stano domicilium habuit. Auditor Ecclesiasticæ
 Historiæ, vt profusus vbiq; est in huius hominis,
 quem Deum pæne fecerunt, laudes; ira hoc loco
 quoque ait, Ecclesiam Domini valde ab eo, post-
 quam Legum studio valedixisset, fuisse amplifica-
 tam, Veritatem docente. O musteum ac recentem
 Theologum! qui diuinam scientiam vix primo li-
 mine à se salutatam, iam alios docere præsumebat.
 Domini illa Ecclesia, quæ Lutetiz colligebatur,
 inuisibilis erat, & nouus hic propheta eo tempo-
 re, de quo hic loquitur historia, nondum vicesi-
 mum & tertium annum ætatis explerat, ac vix ac

ne vix quidē D. Pauli Epistolas perlegerat: quam-
 uis interea eos quos de Fide non optime sentire
 non ignorabat, modis omnibus corrumpere sata-
 geret. Constat sane inter chartas eius ab inqui-
 sitoribus multas deprehensas esse, quæ non suspi-
 cionem hæreseos, sed apertum crimen præ se fer-
 rent. Quum ergo parum tutum se fore arbitrare-
 tur, Engolismam (qui vltimus & remotissimus
 tractus est Parisiensis Curiz iurisdictioni subie-
 ctus) se conculit, vbi triennium Ludouici Tilij
 Canonici Engolismensis & Curionis Calixensis
 (qui Ioannis Tilij, Parisiensis Curiz Protonota-
 rij, & alterius fratri cognominis Meldorum Epis-
 copi frater fuit) sumptibus sese sustentauit, pa-
 tronum interim nutritiorum vice Græcam lin-
 guam, cuius, licet tenuem, habebat notitiam, do-
 cens. Aiuunt quidam, & à multis scriptum inuenio,
 Caluinum magni & detestabilis flagitij à prima-
 rio Boucurtenfis Collegij sodali fuisse acculatum,
 & ad puerorum querelas contumaciæ damnatum.
 In hac officina Vulcanus ille pestilentes suas atque
 hæreticas opiniones primam cudit, quas deinde
 vndiquaq; disseminauit. Hic enim primam Insti-
 tutionum suarum telam exorsus est; quam deinde
 alibi pertexam, ad capiendos simplicium ani-
 mos terendit, passim atque explicauit; quem ego
 librum Hæreticorum Alcoranum vel Thalmud
 non iniuria appellandum censeo, vt in quo omnes
 superiorum temporum & quæ etiam vnquam for-
 te exorientur, hæreses atque errores coagasti le-
 guntur, è Locis communibus Melanchthonis,
 Hyperij, Sarcerij, & id genus libellis magnam par-
 tem confarcinato. At Westphalus Lutheranus me-
 ram Oecolampadii sapientiam ac doctrinam, sed
 immutatam paululum atque amplificatam in eo
 contineri ait.

IV. Porro Græci Calixensis cognomine tum
 Caluinus celebrabatur, eo quod in Curionis illius
 esset familia, quodque Græcæ linguæ quamuis
 non exactam haberet cognitionem, eam tamen
 plurimum ostentaret; tanto maiori cum admira-
 tione quanto tum temporis vsus eius erat rarior,
 qui Gallis non multo post redditus fuit familiaris-
 simus, postquam è patria profugi quidam Græci
 exsules à Cosmo Hetruriz Principe in Italiam ac-
 cersiti sunt, à quibus inde suauissimæ linguæ ri-
 uuli in Galliam quoque nostram profluxerunt.
 Hic ergo Græculus noster, collecta aliqua homi-
 num existimatione & fama, vt erat omnibus qui
 litteras amabant, charus, in omnibus sermonibus
 quos

quos cum eis habebat, religionis iniiciebat mentionem, & quasi aliud agens, mordacibus verbis auctoritatem ac traditiones Ecclesie vellicabat. His ille artibus non difficillime complures magnæ auctoritatis viros in suam sententiam pertraxit: inter quos præcipue fuerunt Antonius de Chailou, Conventus Butevillani Prior, Lutheranorum Papa, postea cognominatus; nec non Abbas Bassacensis, uterque literatus, & in bonis conquirendis libris perquam studiosus; ut & Torfacus, Præfideis dela Place frater, Historici postea munere apud Calvinistas functus. Ad hos Calvinus frequenter ventitabat, interveniente etiam non raro ipso Tilio, in arce quadam non procul ab oppido Engolismensi sita, & Girac appellata, in qua Prior ille Butevillanus ordinarium domicilium habebat. Ibi Institutiones suas Calvinus depromebat, & Theologiæ suæ mysteria revelabat atque explicabat, quantum quoque die scripsisset, ipsis recitans. Quo in labore tam erat assiduus, ut noctes sæpe diebus continuaret, tam somni quam cibi ac potus interim omnino oblitus. Verum enim vero eo quocæpi pede tramitem hunc decurrere, atque integram hominis huius, in malum Gallie nostræ nati historiam pertexere, ac minima etiam persequi libet. Equidem ut in conquirendis varijs quæ eo pertinent documentis nulli labori peperci, sic spero lectorem in cognoscendis impostoris huius, post homines in Gallia natos maxime versipellis, dolis atque astutijs, operæ aliquid non gravate collocaturum.

LUTHERI ET CALVINI COMPARATIO.

CAPUT X.

ARGUMENTUM.

- I. Calvinus melius aliquanto moratus quam Lutherus.
- II. Sed in concionando parum sacundus.
- III. Lutherana hæresis crassa, Calviniana subtilis.
- IV. Calvinum ambitio perdidit.
- V. Eius mordax & superba natura à Volmaro notata.
- VI. Tilletius Calvinum in Germaniam abducit.

I. **M**ULTUM sane duo illi novi Evangelij doctores Lutherus & Calvinus, qui ineptijs suis toti Mundo imposuerunt, tam moribus quam

opinionibus & doctrina inter se discreparunt. Calvinus quidem strictiorem vivendi disciplinam sequutus est, & secus quam Lutherus, à carnis & ventris voluptatibus etiam primo adolescentiæ ingressu alieniorem se ostendit. Lutherus enim abdomini serviebat, nec linguæ modrabatur; adeoq; in crasso corpore crassiusculum aliquanto spiritum alebat, Calvinus e contra tenui & macilentò corpore animum viridem & non minus consilio quam cum audacia cautum gestabat; homo etiam juvenili ætate cibi ac potus abstinentissimus, sive ut valetudini consuleret, ut qui continuis fere capitibus doloribus vexaretur; sive ut ad literarum studia, in quibus dies ac noctes erat assiduus, tanto esset alacrior atque expeditior. Beza ait alibi, vidisse se illum toto biduo ab omni cibo ac potu abstinentem. Ne vero quis existimet id superstitione quadam ab ipso factum, addit: Causas ieiunij huius fuisse, vetriculi debilitatem, & hemicraniam, quibus præsentius remedium non esse quam incediam, vel certe temperantiam, experientia se edoctum affirmabat. Lutherus quæcumque splendida bilis suggereret evomebat; at Calvinus odium, invidiam, & quæcumque alia intimis recessibus condita habebat. Lutherus animum, quod dicitur, in fronte gestabat, nihil fere celans; at Calvinus summus dissimulandi artifex, subtristi vultu affectus à cogitationibus & verbis plane dissentientes mentiebatur. Lutherus genio indulgens, per summam hilaritatem tempus trāsigebat; Calvinus e contra summam in moribus affectabat gravitatem, nam & pauca & non nisi serijs atque arduis de rebus loquebatur, nec sensus suos facile expromebat: & quia natura erat melancholicus, paucorum hominum consuetudine utebatur, & eorum tantum quos morum similitudo ipsi conciliabat, solitudinè ita deditus, ut diceret, nunquam se minus solum esse quam quum solus esset. Ipse fateretur alibi, sibi naturam verecundam & agrestem aliquantum cōtigisse, quietem & tranquillitatem super omnia diligenti; eoque secessum se & latebras omnibus modis querere atque optare: verum tantum abesse ut voto suo hætenus potiri potuerit (vide iactantiam huius lucifugæ) ut etiam secessus sui loco publicæ scholæ habeantur. Ecquid hic homo vanæ gloriæ pruritu se ipsum titillare tibi videretur? Illud scilicet dicere vult, eorum Mūdum ad se tamquam ad alterum Iohannem Baptistam accurrisse, ut Christum ipsis monstraret. Similis scilicet Calvinus erat vesperilionibus, qui prius nidum non

relinquunt quam sol occiderit; tumque è latebris suis in templis evolant, ut oleum lucernis affusum exhauriant, atque ipsas lampades extinguant. Engolismæ dum moratur Calvinus, conclavi quodam in Tiliæ ædibus, plus quatuor librorum tam impressorum quam manuscriptorum millibus instructo, fere se continuit, tam abstractus ab omni hominum consuetudine, ut etiam amicorum intimi (quod ex viris fide dignis & oculatis testibus didici) ægre ab ipso admitterentur. Tanti ocium suum faciebat.

II. Lutherus patria lingua fuit eloquentissimus, ut eius oratio plurimum ex ipso quoque solo nativæ elegantia hæsit. Quum enim in ceteris Germaniæ partibus, Franconia scilicet, Bavaria, in Rhæni tractu, Suevia & alibi Germanica lingua crassum quid & insuave sonet, sola Misnia elegantè dicendi palam omnibus præripit. Et quemadmodum Florentia in Italia, Lutetia in Gallia, Madritum in Hispania suæ quæque linguæ perfectæ elegantia commendantur; sic Lipsia primum Misniæ oppidum eadem inter ceteras omnes Germaniæ civitates laude floret: à qua, patria Lutheri Islebium non longe distat. Fuit ergo Lutherus orator quum disertus tum vehemens: in Calvino e contra quociescunque è suggestu ad populum verba faceret, nihil erat quod auditoris animum allicere aut detinere posset, multa e contra quæ fastidium & nauseam afferebant, ut qui nulla actionis elegantia instructus esset, & illud suum, *Quid morer?* fere semper in ore haberet. At si quando in Catholicos, ac præsertim Ecclesiasticum ordinem linguæ fracta laxaret (quod fere semper fiebat) Deus bone, quomodo pusilli illius corpusculi iugulū sive guttur inflammabat, quomodo vocem efferebat, & quam maximum poterat exclamabat! Sæpe in has voces erumpens: *Vobis ego dixi, & vos scitis, Prophetam me esse.* De hæc eius in dicendo vehementia Beza loquens, Eos, inquit, qui viderint ac noverint quibuscumque hominibus Calvino res fuerit, optime iudicare posse, ad quid vehementia illa vere Prophetica & tum profuerit, & ad omnem posteritatem profutura sit. Sed quemadmodum Lutherus, quantum ad vernaculam utriusque linguam attinet, dicendi laude superior, scribendi Calvino æqualis fuit, ut cuius libri hodieque ab ijs qui nativam Germanicæ linguæ elegantiam discere cupiunt, legi solent: sic Calvinus latine scribendi laude excellit, ut qui à puero in litteris elegantioribus multo

maiores quam ille operam posuerat, adeoq; omnia eius linguæ myrothecia diligenter excusserat, ac stilum inde melius formarat. Uterque laboris fuit patientissimus, ut librorum ab eis scriptorum multitudo testatur. Calvinus certe ea in re vix parem habuit. nam viginti tribus illis annis quibus Genevensis Episcopatu usurpavit, quotidie concionabatur, & diebus Dominicis plerumque bis: Theologiam vero ter singula quaque hebdomada in schola prælegebat, ac feria sexta quaque disputationem, quam Collationem vocabant, habebat. Quod reliquum erat temporis libros conscribendo & ad epistolas, quæ undique ad eum tanquam ad summum hæreticorum Pontificem magno numero mittebantur, respondendo consumebat.

III. Lutherus religionem crassam & pinguem, ut ita dicam, commentus est, Calvinus subtilem & bene alembicatam. Illud à curiosis observatum est, hæreses ab Austro progressas multo subtiliores esse ijs quæ ab Aquilone prodierunt. Harum enim auctores plerique ieiunia, abstinentias, vota, celibatum & alia carni minus suavia evertenda sibi sumpserunt: illi vero, & divinam & humanam Christi naturam, processionem Spiritus Sancti, Dei omnipotentiam, corporis Christi in S. Euchariſtia præsentiam, aliaque fide magis quam sensibus comprehendenda impugnaverunt. Et quemadmodum ij qui regiones inhabitant ventis ac turbulenti infestas feroces sunt ac turbulenti qui montana incolunt, duri atque agrestes, quod ipse locorum situs & qualitas hominum animis diversos imprimat mores, ut Plato, Tertullianus, Hippocrates, Xenophon in Cyropædia, Vitruvius & alij testantur: sic constat eos qui in frigidis locis habitant multo hebetiores esse ac stupidiores ijs qui in locis præferendis morantur. Illi Baccho & Venere (hi enim plerumq; individui sunt comites), plurimum de diti sunt, corpore crasso, ingenio simplici fere ac fraudis experte: hi vero corpus gracile habent & siccū, sed ingenium cautū, subtile, ac malitiosū. Illi in actionibus læti sunt & tardi: hi summa celeritate in omnibus utuntur. Illi religionis non ita tenaces sunt, aut certe minus religioni esse videntur, ut quibus animus non minus quàm aer ipse quem hauriunt, frigeat, eoq; omnes religiones sibi ferendas iudicent: hi vero ut ingenia habeant ad confectionem magis disposita, sic deorum metu vel superstitione facilius ducuntur, & religiones semel susceptas magna constantia tuentur. Calvinus ergo ingenij acumine Luthero præstantior, altissima Christianæ religionis mysteria convehere

lere aggressus est, nimirum Dei benignitatē, ultimatque omnipotentiam, Lutherum eo nomine irridens. Quod corporis Christi in Eucharistia presentiam, stulte (sic enim loquitur) falsus esset. Hinc in Praefatione Commentarii super Psalmos praefixa queritur, quod Germanos pietosque sibi infestos habeat, eo quod stultae ipsorum opinioni siue phantasiae de manducatione corporali in Coena Domini subscribere nolit. Idē saepe dicere solebat, nihil ferre esse quae Lutherus fecerit, nec Christianam Rempublicam plus ei debere quam viator aliquis digito viam monstranti debeat. Ipsius exemplum nequaquam imitandum esse, ut qui semipapista fuerit, multo satius fore novae Ecclesiae fundamenta iacere, quam ab ipso positis superaedificare. Et sicut praestanti sculptori facilius sit in rudi marmorea tabula perfectum aliquod opus elaborare, artisque suae excellentiam ostendere, quam ab alio conceptum ad umbilicum deducere: sic multo melius fore Ecclesiae lineamenta de novo describere, quam Lutheri exemplo, antiquae illius fugientiae sequentem vestigia, rugas explicare, maculas eluere, & pristino nitore restituere velle. Illud etiam consideratione dignum est, quod duo hi Antichristi, dum quisque sectam sibi propriam condit, infestis animis inter se concurrunt, nec alter alterum ferre potest, quamvis utriusque nomen Apocalypticum illius bestiae numerum includat. Ut enim Luther. sicut I. libro notauimus) sic Caluini quoque nomen in Hebraea lingua numerum illū sexcenta sexaginta sex, 666. praefert.

- 7 10.
- 1 6.
- 3 3.
- 1 50.
- 1 50.
- 1 100.
- 1 30.
- 1 6.
- 1 50.
- 1 50.
- 1 6.
- 3 300.

Summa 666.

Quamvis autem Caluinus alicubi in Lutheri

laudibus minime parcus videatur, ut quem Christianae religionis restauratorem appellat; illud tamen ferre minime potuit, pro altero Elia eum haberi atque honorari. Hinc eiusdem discipuli post magistri mortem hac protestatione vsi sunt, Eos qui Lutherum Prophetarum numero adscribunt, & scripta ipsius pro fidei norma obrudunt, male de Iesu Christi Ecclesia mereri, & tam se quam ecclesias suas aduersariorum risui exponere.

Fatendum omnino est, Caluinum mirè prompto, alacri ac subtili fuisse ingenio, multasque in eodotes laude dignas emicuisse, nisi propinquo vitiorum infectae fuissent contagio. Lutherum quidem ad evertendam Ecclesiam constar noxium admodum fuisse instrumentum; at Caluinum multo magis. Iniuriae opinio & vindictae appetentia Lutherum pessimae haereseos auctorem fecit; ambitio & arrogancia, indiuidua & haeresiarcharum & haereticorum comites, Caluinum multo peioris. Neque enim Caluinum quidquam aliud in arenam protraxit, quam gloriae cupiditas, ut quam pulcrum duceret, digito monstrari & dicere: hic est. Quod quidem commune fere est magnorum ingeniorum & malum & naufragium. Certe Tertullianus ait, quicumque vitae huius salum sine rationis clauo velit traicere, cauere non posse quia saeculi fluctibus in profundum tandem abripiatur. Lutherum supra audiimus, itarim initio rebellionis suae gloriantem. *Omnes, inquit, de me loquebantur, omnes me laudabant: nec quamuis exigua haec gloriola displicebat.* Quid Caluinus? Ipse recitat, quamprimum SS. litterarum gustum aliquem perceperit, & alijs dederit, omnes qui purioris doctrinae desiderio tenebantur, ad ipsum tamquam ad Apollinis oraculum accurisse; & quamuis ipse vix dum discere cepisset, ab ipso doceri voluisse. Iactat Lutherus, se primum Euangelij haecenus non intellecti lumen Mundo accendisse. Caluinus sine iactantia illud se affirmare posse ait, ad S. scripturam intelligendam plus se adiumenti attulisse, quam omnes Doctores qui post Papatus initium fuerunt. In Reformationis vero formula Galliarum regi exhibita, non minus vane quam imprudenter iactat, diuini nominis honorem à se in integrum velut postliminio restitutum. Victor Caierus, qui vnus fuit ex praecipuorum olim Ministrorum numero, & pleraque secreta eius religionis perspecta habuit, in Formulario suo Reformatae, quae praeteditur, religionis, post ipsius conversionem edito, sic loquitur: *Costat Calu. publica pro cōcione Crim suggestio*

Propheta nomen sibi ipsi tribuisset, atque eo dementia prouentum, ut non Principibus tantum, verum etiam magno Regi maledixerit, eo quod suorum subditorum mortem contra illos ulcisci nolisset; atque ita excanduisse, ut non sine graui scandalo & tumultu pileum e suggestu proiecerit, & nullis solito more factis prius precibus, e concione digressus sit, illud tantum repetens: *Experiemini vos me Prophetam.* Præ ceteris vero omnibus qui in hoc genere aliquid attentarunt, Caluinus bene & elegantè scribendi laude excelluit: quam tamen frequentia scriptis eius inspersa in alios maledicta & scommata plurimum minuunt. Numquam enim ille ad scribendum accessit, nisi animo maleuolentia & inuidia suffuso, ut quemadmodum Draconis olim leges non atramento sed bile, atque adeo veneno scripti videantur. (a) Neque enim bene tantum, sed etiam male dicendi palmam omnibus eum præripere voluisse rectè dixeris. Quod tamen ille ipse ad Bucerum scribens ita excusat, ut dicat, *Hoc non tam ingenij quàm genij esse vitium.* (b) Inter elogia quæ Romanæ Ecclesiæ tribuit, illa mitiora quodammodo sunt quibus eam Babylonè appellat effrontem, derelictam, idolis seruientem, prostitutam, necromanticam, quid non denique? Etsi vero Caluinus primus fere & solus libris Gallica lingua scriptis antiquam religionem conuellere conatus est, breui tamen magnum sectariorum numerum sibi adsciuit, homines, ut plurimum bonarum, & facrarum imprimis litterarum rudes, qui lepore & elegantia styli capti & quasi incantati, faciles nouitijs istis dogmatis aures nõ grauatè præbuerunt.

Mordax certè, virulentum, atque adeo ferum Caluini ingenium non tam thema eius genethliacum (de quo supra) quam scripta ipsius produnt. Nullibi, ille Reges ac Principes mitius tractat quam præcursor ipsius Lutherus, brutas bestias, asinos, stultos passim appellans; quibus si contra Deum (id est contra Geneuensis Ministerij statuta) sedus incedant, aut moliantur aliquid, non modo non obediendum, sed facies etiam conspuenda sit. Quam vero corundem titulum rideret, quo se *Dei gratia* Reges aut Principes scribunt? An vllum unquam mordacius aut virulentius scriptum lucem aspexit quàm Caluini Institutiones? Quas ille toties à se interpolatas, tot tantisque conuicijs & iniurijs referre, ut non solum quidquid splendida bilis, sed etiam quidquid quartanæ febris, quæ medullas ipsi excedebat, quidquid calculi, quidquid hemigraniæ, quidquid hemorrhoidum dolores suggerere bæt, in scriptum illud effudisse videri possit, quibus ille efferat,

& velut æstro percussus, in obuium quemque incurrere atque arietate nihil pensi habebat: at remittentibus paululum doloribus, ultra modum inflatus, suæ ambitioni velificabatur: & sic velut serpens venenatum istum lingua, & tamquam Basiliscus lethiferum aspectum oculis gestabat. Sed de Caluini ingenio cui potius credemus quam Volmaro? ei scilicet qui primus Caluini ingenium penitus explorauit, & animum hæresi corrupit. Sic vero ad Farellum scribit: *Non tam metuo ingenii (Caluini scilicet) τὸν θεράδωτον, quam bene spero. Id enim vitij aptum est rebus nostris, ut in magnum assertorem nostrorum dogmatum euadat. Non enim facile capi poterit, quin maioribus tricis aduersarios inuoluat.* Epistola hæc penes Ministrum quendam fuit Pictauiensem, Christianum nomine, quam ille compluribus monstrauit, odio atque æmulatione, frequentissimo inter istos homines vitio, adductus. Quin etiam Caluino Epistola illa ut sibi traderet petenti non modo non annuit, sed plura eius exempla inde descripta aliis communicauit: vnde capitales inter ipsum & Caluinum inimicitie existiterunt. Christianum Caluinus Papam Pictauiensem, Caluinum Christianus Episcopum Vniuersalem & summum Geneuensem Pontificem huius nominis primum per Iudibrium appellabat. Ad Caluinum placandum & Christiano reconciliandum Consistorium Pictauiense Alexandrum Gaudionem, Christiani collegam, Geneuam miserat, sed frustra. Neque enim faciles iras gerebat Caluinus. Et quamuis corpore non ita magnus, animo tamè vastus ac ferus, non minus quam paruus ille deus Terminus illud, *Cedo Nulli*, præ se ferebat. Launius certe qui & ipse ex eorum fuit numero, scribit, insitum veluti esse huic hominibus generi siue sectæ, ut nemini iniuriam condonent: adeoque fieri non posse ut qui tali ingenio non sit, diu Minister esse possit. Christianus ergo, quod pacem à Caluino redimeret, in Normaciam secedere fuit coactus: parumque absuit, quin Ministerio plane se abdicauerit: sed morruo Caluino, Pictauium ad pristinum munus fuit reuersus.

VI. Caluinus quamdiu Engolismæ commoratus est, Catholicum se simulauit sacris etiam, sed quæ fieri potuit rarissime interfuit, quin etiam à Collegio ad recitandas preces Latinas lectus fuit: quod munus semel atque iterum in ædè D. Petri obi-

a VVestph. in Apol. Conf. Cal. pag. 438. b Calu. in Ioh. Zach. 11. Ioan. 11. Ad Gal. 4. & 13. Amos. 5. In his lib. 4. c. 1. §. 3. & cap. 13. §. 20.

obiit. Ab omni certè, quàm diu Engolismæ fuit, quæ Catholicæ contraria esset, religionis exercitio, precibus ac concionibus abstinuit: illud solum in omni sermone quem cum tribus illis (de quibus supra) Ecclesiasticis habebat, professus, se veritatem indagare velle. Tilius haustis animo Caluini opinionibus, miro desiderio eos videndi incensus qui Catholicæ Ecclesiæ bellum indixerant, Geneuam primum, inde in Germaniam profectus, assumpto Comite Caluino. Id ægerimè ferens Tilius frater Curie Parisiensis Protonotarius, fratrem sequutus, breui in Galliam rediit, resto in Germania Caluino, qui postmodum Rufo, de quo supra, in familiam se dedit: in cuius comitatu plerosque Catholicæ fidei aduersariorum antesignanos visitauit atque alloquutus est. Memorabile est quod quum Caluinus a Bucero ad Erasmus, tergiversantem adhuc, nec hæreticorum libidini obsequentem, adductus esset,isque de intricatis aliquot religionis capitibus sermonem cum ipso contulisset, ad Bucerum conuersa oratione Caluinum demonstrans dixisse fertur: *Video magnam pestem oriri in Ecclesia contra Ecclesiam.* Simile quid de Berengario primo Sacramentarium auctore historiæ testatur, nimirum quum is in Fulberti Carnutensis Episcopi in lecto decumbentis cubiculum ingressus esset, sanctum virum à circumstantibus quæsisse, Quid is esset hominis, cui diabolus auribus nescio quid insufflantem videret. Tilius porro tam in patriam quàm ad meliorem mentem reuersus, Caluini doctrinam repudiavit, & ab ea semper postea abhorruit. Caluinus e contra ægrè ferens primo hoc veluti trophæo se defraudatum, Tilium quibus poterat modis suggillabat, turpiter eum defecisse, & ad Papistas se recepisse, in Præfatione Commentariorum super Psalmos scribens, nec vquam deinde eius memoriam nisi per conuicium & probrum vsurpans. Tilius interim, contemptis his latratibus, publice facta, vt diximus, Lutheranismi (neque enim tum Calvinismus adhuc notus erat) abiuratione, Archidiaconus electus est: (de qua dignitate cum Renaudio, in Gallicis historijs ob prodicionem ac rebellionem, cuius signum ijs temporibus primus popularibus suis extulit, non, longa ei lis fuit) & quantum antea in promouenda, tantum deinceps in impedienda ac retundenda noua religione diligentia adhibuit.

QUIBUS MODIS CALVINUS DOCTRINAM suam propagare cœperit: & quibus Apostolis (scilicet) ad hoc vsus sit.

CAPVT X.

ARGUMENTUM.

- I. Calvinus apud Pictauos merces suas exponere incipit.
- II. Prima eius dogmata siue propositiones.
- III. Primum Calvinisticum Pictauis in horreo quodam celebratum Consilium.
- IV. Primi Caluini Apostoli.
- V. Inuentus scholastica à Calvinistis seducta.
- VI. Mos omnium hæreticorum in sacerdotum vitia invehendi.

I. CALVINUS in Galliam reuersus, Pictauam concessit, & in doctorum hominum, quibus antea ex aliorum sermonibus notus erat, familiaritatem facile se insinuauit. Tam scientia enim siue doctrina quam virtus facile amatores inuenit: & excellentia, siue ad bonum siue ad malum, ingenia, vt Philo ait, diu latere non possunt. Nec vllum commercij genus est, quo homines etiam maxime inter se peregrini, atque adeo absentes facilius colligantur, quam doctrinæ ac literarum. Harum commendatione Caluinus breui multorum sibi amicitiam adiunxit; & inter alios Francis Fonqueti, Prioris Monasterij Moulsteriensis, qui & hospitium ipsi præbuit: nec non Carolo Lesagi, Scholæ apud Pictauenses Rectoris in eodem quo Caluinus oppido nati, magnæ existimationis viri, præsertim apud regis matrem, regni tum gubernatricem: quæ & ipsa parum abfuit, quin fuerit seducta. Caluinus interim contracta eum doctis illorum locorum viris familiaritate ita utebatur, vt frequentem quidem faceret religionis mentionem, sed obscuram admodum & magis ad tentandum quam ad docendum. Tandem vero nonnullis secreta suæ religionis, & quid ipse de Lutheri, Melancthonis, & Zuinglij, quasi triumvirum opinionibus sentiret, aperuit. & in loca quam maxime potuit secreta abductis, scripta sua & precandæ formulas à se conceptas ostendit, & in genua pro-

volutus ad communes secū preces inuitavit: quas magna vehementia & devotione, vt videbatur, recitabat. Quia vero facile intelligebat ad institutum suum perficiendum non tantum hominum de schola operā, sed etiam magnorū & in Reipublicæ administratione constitutorum auctoritatem requiri: primam machinam Renerio Episcopalis sedis Vicario generali ad mouendam statuit.

II. Quum ergo apud hunc die quodam vnā cum alijs litteratis hominibus in horto diuersaretur, & religionis, ac Lutheri & Zuinglij opinio nū iniecta esset mentio (neque enim tum doctis tantum, sed etiam indoctis, & sæpius quidem inter pocula de religioni disputare solenne erat) Caluinus bene ad hanc rem præparatus, præcipua religionis capita explicare aggressus, tandem sermonē suū omnem in disputatione de Missæ sacrificio cōsumsit. Inter alia querebatur, Lutherum plagam hanc, quam in crustare potius quam sanare conatus sit, è mala fere peiorem fecisse. Et non aliter quam ijs qui per noctis vmbra iter faciunt, velut scintillam tantum exiguam apparuisse, ac viam leuiter tantum & perfunctorie commonstrasse. Inde factum, vt multos Papatu errores ferendo fouerit. Atqui remedijs multo asperioribus & cauterijs opus esse: & Romanæ Ecclesiæ idololatriam (sic diuina appellabat officia) vno impetu esse prosterendam atque euertendam, & pristinae integritati (suas imaginationes intelligens) omnia restituenda. Ante omnia vero rā Pontificia quam Lutherana profligata Missa, Cœnam Domini eiusque ritus ad pristinae formæ amissim exigendos esse. Barbarum quippe esse & impium, Christum è cælo detrahere, & ligatum quasi & compeditum per Sacramentum hoc traducere, ac tandem manducare. Talem quippe manducationem spirituale non esse, nec per fidem fieri. Quod eò dicebat, vt inter Lutherum & Zuinglium mediam quandam viam ingrederetur, nec corporis realitatem omnino tollere videretur. Atqui si corporalitas à corpore tollatur, vbi, quæso, realitas illa permanebit? sit quomodo realitas illa subsistere poterit, quum Caluinus dicat, Christum secundum humanam suam naturam in cælo manere: panem vero & vinum nihil aliud esse quam arrham & sigillum, quo omnia à Christo nobis promissa confirmantur? Quamuis autem Caluinus primum se huius doctrinæ de veto Cœnæ Dominicæ intellectu, & vera Christi præsentia, auctorem iactet: certum tamen est hæresin hanc à VViclephi schola & libris eum hausisse; de quo

supra satis multa diximus: vt etiam ex ijs colligi potest quæ in Actis Concilij Constantiensis & apud Prisbramum, qui VViclephianam eiecit hæresin, leguntur. Discipuli deinde aliquot Caluinianum carnis Christi per fidem manducandæ modū commenti sunt, contra magistri auctoritatem negantes materialis carnis communionem per S. Spiritus irradiationem animæ impertiri posse, & similitudinem à Sole, qua Caluinus vtitur, irridentes. In vniuersum docent, realem Iesū Christi substantiam, non vero corporalem, animæ infundi & communicari. Quis autem non videt inuisibilem hanc substantiam Platoniarum idearum similem esse? Alij nouam nescio quam transsubstantiationē confingunt, sic vt substantiæ panis, substantia corporis Iesū Christi adiungatur: quæ tamen iam non Transsubstantiatio, sed Vltra aut Cōsubstantiatio dicenda erit. Et hi à Lutheranorum opinione non multum absunt. Alij explosa Transsubstantiatione, nescio quam nouam, & non minus re quam nomine agrestem & absurdam Transconditionationem admittunt. Ipse certe Caluinus, de Sacramento hoc loquens, vocibus his, irradiatione, traiectione, defluxu, destillatione, inspiratione, &c. frequenter vtitur: cuiusmodi multæ aliæ phrasæ apud eundem & alios occurrunt. Alij concedunt animam & corpus nostrum corpore Iesū Christi nutiri: non quod corpus ipsum reuera manducaretur, sed per fidem & imputationē. Alij manducationem non necessariam esse aiunt; & manducare nihil aliud esse quam credere. Sunt etiam qui dicant, etiam si spiritū & virtute carnis Iesū Christi participemus, non tamen ipsa participare carne. Omnibus fere idem accidit, quod ijs qui nouos fontes fodere cupiunt. Vt enim hi effossa altius aliquanto terra, iam hic, mox alibi ebullientis aquæ scaturiginem deprehendunt, quæ arenam modo in hanc modo in illam partem cispellat; sic quanto altius Sacramentarij cloacam hanc suam fodere conati sunt, tanto plures ac fœdiores opiniones erupisse videmus.

In horto primi nostri parentes decepti fuerunt. In horto etiam pauci hi, quos prius diximus, à Caluino sunt seducti. Esi enim Caluinus nequaquam ea dicendi qua scribendi gratia ac vi polluerit, tāta tamen in dicendo vehementia vtebatur, vt auditoribus non morosissimis facile quæ vellet persuaderet, in horto illo, inquam, primum Caluinisticum celebratum fuit Concilium, quod Galliæ postea tanto constitit. Et interfuerunt Antonius Duguius

Dignius Professor Academicus, Philippus Veronius Episcopalis sedis procurator, Albertus Babinus, & Ioannes Veronius, Pictavienses. Præcipua vero tum Caluino, ut diximus, disputatio fuit de real præsentia corporis Christi in Sacramento. Hic enim lapis ille est offendiculi, ab ipso tam ad Catholicos quam Lutheranos supplantandos obiectus. Tætöpete vero disputatio eius præsentibus placuit, ut ea quæ dixisset, scripto consignata sibi tradiderentur. Quod ille non grauate fecit. Post hæc pauci illi in locis secretis & speluncis, & per pagos etiam & villas frequenter conuenerunt: quibus mox accessit Ioannes de Boisseau Bordenius, causarum patronus; & alius quidam Vortumianus appellatus. Tandem etiam Carolus Lesagus scilicet huic nomen dedit. Ex his tamen Bordenius, homo valde doctus, XL annis post Calvinismo repudiaro, in Catholica religione vitam elausit, quum LXXX ætatis annum pæne attigisset. In locis illis secretis prima Calvinistica Cœna celebrata fuit, quam Manducationem postea appellauerunt, ut sequenti libro ostendâ. Exhortatione prius à Caluino factâ (sic enim coitiones suas initio nominabant) & implorato diuini Spiritus auxilio, ut gratiam suam super paruum illum gregem in nomine ipsius congregatum effunderet. Deinde lecto è S. Scriptura capite aliquo, non ipse solum ambigua explicabat, vel potius magis inuoluebat: sed aliorum etiam sententias, tamquam in priuata disputatione exquirebat. Et hæc quidem sacra ista celebrandi forma aliquam diu postea in vsu fuit.

IV. Caluinus interim fertum sibi in igne esse intelligens conatus suos omni arte promouere saggebat. Quid multis: Tribus tandem è se ceteriori hoc conuenticulo pertransiit, ut doctrinam hæc nouam per Fræciam, apud eos præsertim qui aliquem Lutheranismi gustum haberent, disseminandi, & ut iactabant, miserè deceptis Pæstis oculos aperiendi prouinciam suscepere. Hoc enim nomine eos vocabant qui antiquam, & per manus ab Apostolorum que successoribus traditam Fidem sequuntur. Consilio ergo habito decretum fuit, ut Vernouius Pictauij & in vicino agro animas lucrificeret, vel perderet potius: dum reliqui in longinquioribus locis venantur. Ad sumtus vero eam in rem modicum pecuniæ collectum fuit. Duo illi ut securitati suæ consulere, noua sibi nomina (vri mos ferè est sectarijs) sumserunt. Eorum vnus *Lebon homme*, id est, Bonus vir; alter *Ramasseur*, id

est, dispersi gregis recollector dici voluit. Et ille quidem passim oberrans, in conuenticulis tam præces, quam Manducationem ad nouam illam formam, quæ à viro illo Dei, ut iactabat, tradita erat, celebrabat. Et quia hic antea in Pictaviensi Academia Institutiones in Ministraria (sic tum Iuris illud Auditorium vocabatur) prælegerat, Caluinus & alij vix eum alio quam Ministri nomine appellabant: ex quo factum puto, ut Calviniana sectæ disseminatores & nouæ doctrinæ Prædicatores, Ministri dici cœperint, & adhuc dicantur. Sed hæc de re alibi latius. Recollector ille viginti fere annos in colligendis, vel ut verius dicam, dispergendis Christi ouibus consumpsit: & quamuis homo esset pæne illiteratus, atque ineptus, quoties tamen in Ecclesiasticos inuehebatur, tamquam Pericles aliquis tonare & fulgurare videbatur. Caluinum in omni sermone iactabat, & scripta quædam eius nò secus ac Sibyllinos libros essentabat. Hi tres, ut Victor Caierus inquit, Caluini mandatorum fuere exsequutores, Galliæ perturbatores, & primi schismatis auctores. Ecce tibi eorum maiores, qui Mundi Reformatores audire volunt. Quid agitis miseri Theristæ atque Iri? An Aiactis & Achillis similes esse vultis? Quid vos, qui heri atque hodie tamquàm fungi nati estis, genealogiam vestram ex alto repetitis, & ad ipsos Apostolos referitis? Sed recte habet. Infamis vestræ originis testem victorem Caierum habemus, eum qui celebris olim inter vos conuicator fuit, quem vestrum olim tantis ornastis laudibus, nunc nostrum omnibus modis infamare conamini: illum, inquam, qui nouit quinam vos sitis, & vnde sitis, cui denique vestra omnia satis superque nota sunt atque explorata. Scio equidem quid vobis doleat: nempe hunc exquisitæ eruditionis hominem totum in eo esse, ut quæ tam exemplo quàm doctrina olim destruxit, nunc restauret. Hic de Recollectore hoc vestro loquens, ait, eum pagos & villas per Pictonas, Santonas & Engolismensem agrum obijisse, nec quidquam intentatum reliquisset. At Bonus ille vir, de Caluini Consilio, in Tolosana vrbe latibulum sibi quæsiuit, non ignarus eò ad capiendum ingenij cultum à Nobilitate liberos magno numero mitteri. In hac certe Vniuersitate ab ijs qui emergere cupiunt, prima fere dignitatum fundamenta iaciuntur.

V. Vernouius, quia notior erat quam ut diu latere posset, Pictauij mansit, ut inter Academicam iuuentutem, ad credendum parua facilem, & no-

narum rerum cupidam, doctrinæ suæ zizania disseminaret. Tam hic vero quam reliqui illud inprimis agebant, ut Professores & Rectores iuuenturis ad suas partes adiungerent; nō ignari, quemadmodum prostrato imperatore facili plerumque est victoria; sic his veluti iuuenturis deuictis ducibus, facile gregarios illos milites ductū illorum & auspicia sequi solitos, manus quoque præbituros. Et quidem ille quem Boni viri nomē assumpsisse diximus, Aginni, quod oppidum prima mihi cunabula præbuit, Rectorem quendam scholasticæ iuuenturis Sarrafinum nomine, suarum partium obtrusit, qui primus Caluinismum ibi, licet recte, docuit. Eimox succenturiatus fuit eiusdem conditionis homo, Vindocinus nomine: qui primus in prædicto oppido ob hæresin vtricibus flammis vstulatus fuit. Mox huc illuc alij circummissi sunt, in Aquitania præsertim, Andreas Melanchthon Germanus Toninum; Andreas Caruius Atrebatensis Villam nouam, sub scholastici magistri habitu theologi seu Ministri munus exercens; Andreas de la Voye Picardus ad fanum S. Fidei; alij alio. Possem equidem plurium eiusmodi hominum nomina hoc loco citare; sed duos illos commemorasse mihi sufficit, ut tam Caluini quam ab ipso missorū Apostolorum fraus & astutia, tanto melius appareat, ut qui hac potissimum ratione, corruptis nimirum præceptoribus, perniciosæ suæ doctrinæ virus scholasticæ iuuenturi instillare saregerunt, Memini Burdigalæ ex horum numero, sed inferioris subelli Pædagogum aliquem, Valesium nomine, consuetudinem illam qua initio lectionis cruce se quisque signare solebat, tamquam ineptam & simiis potius convenientem irritasse; deinde priuatim capita quædam nouæ religionis, veluti per ludum & iocum inculcasse. Qua arte quid mirum si animos nostros adhuc tenellos facile subegerit? nam

*Quo semel est imbuta recens, seruat odorē
Testa diu.*

Quemadmodum videmus, ea quæ prima animis pueritiæ impressa sunt, difficilime vbi vel paullulum radices egerint, euelli. Vt enim oculi maligni vel aspectus quoque ad ipsum infantium cor facile penetrat, eique virus quodammodo affundit; sic teneri iuuenturis animi hæreseos a conito facile intoxicantur, nisi bonis remedijs præseruariis, ut vocant, & inprimis impenetrabili illo quem

Polybius Cordis custodem appellat, lapide muniti sint. Et hoc quidem modo, ut ad propositum redeam, à Caluino missi Mercurij in duabus illis Academicis, Tolosana scilicet & Pictauiensi, plurimum damni dederunt. Quid vero hoc mirum in iuuenibus, quibus sanguis calet, & animus futuri improuidus & periculi securus, cæca tam nouarum rerum quam falsæ libertatis cupiditate flagrat? Quid gratius his prædicari poterat, quam à carniū esu etiam diebus vetricis non abstinendū, non ieiunandum, non peccatorum exomologesia apud sacerdotem esse faciendam? Et alioqui ita comparatum est, ut noua etiam quæcumque magis placeant quam vstata. Quocirca minus miror, non paucos noua hæc dogmata ita mordicus fuisse amplexos, ut etiam imberbes fere adhuc tam corporis quam animæ iacturam facere maluerint quam hæresi renunciare. Adeo scilicet peruersus ille spiritus animos illos teneros fascinauerat. Et hi quidem, ut est ætas illa, vbi semel frænos ruperit, ad quidvis audendū proiecta, primi famosos contra Ecclesiam libellos templorum valuis affixerunt, feres effregerunt, statuas deiecerunt, baptisteria foedissime conspurcarunt, mille denique insolentias; noctu præsertim, vel sacrilegia potius, commiserunt. Crescente indies furiosorum hominum numero conuentus haberi publice cœpit, & Ministri quidam electi sunt, qui verbum Dei, quod nūquam didicerant, docerent. Decretum etiam, ne cui scholarium, qui Veritatis cognitionem haberet (huius enim prætextu tamquam clypeo utebatur) sine Ministrorum licentiâ domum discedere liceret, ut ipsorum restantur Historiæ. Discedentes vero ab ipsis copiose instruebantur, quomodo domi & alibi passim se gerere, & quas diuini verbi amplificandi rationes inire deberent.

Ne vero necessaria ad hanc rem deessent subsidia, multis libellis partim contra Ecclesiasticos diffamatorijs, partim formulas quasdam præcandi & nouæ fidei capita continentibus, emissarij illi instructi fuerunt. Francisci I. enim & Henrici II. temporibus libelli illi Catechistici, qui postea regnante Francisco II. tanto numero in publicum euolarunt, clanculum tantum circumferebantur. Dici vero vix potest, quam late pestis hæc inter Gallicam iuuentutem per totum ferè regnum breui tempore prospersit, alijs alios inficientibus, dum quisque nouæ illius religionis secreta explicari conatur. Videre erat passim textores, sutores, sartores, fullones, institores, vel clam vel palam etiam

etiam ad populum è verbo Dei, uti iactabant, declamantes, & novas fundantes Ecclesias. Constat certe, Anno M. D. XL. in omni horum numero vix quemquam litteratum fuisse. Satis illis erat, si nouum Testamentum vulgari lingua legere, & in eptis quibusdam ratiunculis Catholicorum dogmata impugnare & in dubium reuocare, omnia deniq; suo more explicare possent. Ecce ex quam tenuibus iuris ad rancam magnitudinem progressa sit hæresis! Et quamvis istorum hominum quibus contra Catholicam fidem utebantur, leuia admodum essent & futilia argumenta, eadem tamen ad multorum implicandas conscientias nimis magnam vim habuerunt, eorum præsertim, quibus melior deinde instructio non obtigisset.

DE IMAGINVM VSV, OB QVEM
multi Catholicam religionem repudiarunt.

CAPVT XII.

ARGVMENTVM.

- I. Imaginum seu statuarum vsus in Ecclesia, Caluini-
stis præcipuus rebellionis prætextus.
- II. Vox Imago male pro Idolo sumitur.
- III. Dei præceptum de Idolis quomodo intelligendum.
- IV. In Deum nulla cadit contrarietas aut repugnantia.
- V. Imagines apud Christianos in honorem Dei erecta.
- VI. Ad quid conducant.
- VII. Caluinista Dei confracta imagine, diaboli integram relinquunt.
- VIII. Quomodo Catholici Sanctorum imaginibus vtantur.

VNA ex præcipuis causis, ob quas multi ex clarissima Ecclesie luce in spissas hæreses & errorum tenebras precipitarunt, illa erat, quod dicerent, honorem vni Deo debitum, à Catholicis imaginibus tribui. Quum enim in Biblijs legissent illud, *Nefacias tibi imaginem, &c.* (quod tam incepte verum quam male intellectum est) statim Catholicos veluti idololatrias condemnabant, Ecclesiam idololatriæ synagogam appellantes, vt qua dilignei & lapidei adorarentur: quam rem infamiam plenam & Deus ipse summe oderit, & o-

mnes veri Christiani semper vehementer sint detestati. Quare illo præcepto, *Nefacias tibi imaginem, &c.* auditorum aures in omni fere sermone obuerberabant, atque eo vno Catholicos nihilo paganis & idololatriis meliores esse, conuinci posse asserabant: quos tamen non Catholicos, sed Papistas appellabant, nouo quidem nomine, sed cuius pudere neminem debeat; quum nihil aliud eo significetur, quam Catholicos spirituales esse infantes Sanctissimi Domini nostri Papæ, Dei in terris Vicarij.

II. Noui illi Bibliorum traductores atque interpretes, vel corruptores potius, vt in plerisque alijs locis libidini suæ contra conscientiam nimis indulserunt; ita tam in capite IV. Deuteronomij quæ alibi voci *Idolū, imaginis* nomen substituerunt; quasi nescientes scilicet, Imaginem genus esse, vt Dialectici vocant, Idolum speciem; speciem vero sub genere, non autem genus sub specie comprehendit. Quid, quod in Gallica etiam lingua vox *Idolum* semper in malam partem sumitur, non ita *Imago* Nam & Iesus Christus Dei Imago; & homo quantumuis vilis & abiecta creatura ad Dei Imaginem conditus dicitur. Imaginum vsus est, vt & templis ornamento sint, & ijs quorum res gestas & victorias repræsentant. Idola vero ideo eriguntur, vt animos hominum ad sacrilegum falsorum deorum cultum abducant. Quin etiam Idolum, vt D. Paulus testatur, nihil est, quia rem scilicet quæ non est repræsentat. Etiam pueris in schola notum est, Imaginem semper ad aliquid referri; idolum vero ad nihil aliud quam ad seipsum. Eustathius in XI. *Odyssæ*, Idolum esse ait velut vmbra quandam, aut mente conceptum phantasma, quod veri nihil in se habet. Et hinc illorum quos pagani adorant deastrorum statua, idola appellata sunt: quæ licet materia & certa forma constent, nihil tamen quod in rerum sit natura, sed vanum tantum, & id quod numquam Deus fuit, immo ne id quidem quod illis adumbratur, repræsentant.

III. Præceptum vero de Idolis non faciendis aut colendis, quod à Deo populo recens ex *Egypto* educto datum fuit, de illis tantum quæ *Egypti* adorabant, idolis intelligendum est. Quia enim verendum erat, ne populus diuinitus electus, ex longa *Egyptiorum* consuetudine & cohabitatione contagionis aliquid traxisset, eoque facile ad falsos Deos colendos abduci posset; impietati huic non sine grauissima causa per præceptum hoc occurrere voluit. Sed age. Aut Deus hoc mandato omnes imagines prohibuit, aut aliquas tantum, eas

nimirum quæ diuinæ gloriæ derogant. Alterutrum horum aduersarij concedant oportet. Atqui primum verum esse non potest: quum Deus sibi ipse non repugnet, nec contraria præcipiat. Quomodo vero Deum repugnantia & iniustitiæ nota liberabimus, si eos tamquam idololatras ab ipso puniendos fore dicamus, qui exemplum ipsius sequuntur & imitantur? Numquid enim Deus, etiam post latum decalogum, Cherubinos humana facie in templo suo collocari, æreum serpentem in ligao ad crucis formam erigi, aliaque opera quorum usus in templo & ad sacra futurus erat, bouem, leonem, &c. specie fieri voluit? Circumfer oculos per totum illud stupendi operis Salomonis templum. Vbiq; imagines sculptæ occurrunt: vt caput VI. lib. III. Regum legenti facile apparebit.

IV. Lubenter vero fatemur & credimus, Deum nequaquam sibi posse repugnare, vt qui semper idem sit sibi que similis. Hinc Plato non immerito Poëtas & fabularum auctores è Republica sua exterminauit, quod in theatris deos sibi ipsis repugnantes, & modo in hanc modo illam formam mutatos producerent. Iouem illum mihi quis videat; modo in aureum imbrem, modo in cyenum, modo in aquilam mutatum. Tum Protea illum Virgilianum, de quo ille:

*Tum varia illudent species, atq; ora ferarum.
Fiet enim subito sæs horridus, atq; tigris
Squamosusq; draco, & fulua ceruice Leona.*

Ex quibus sane patet, Deum omnem imaginum usum nequaquam prohibere voluisse: vt quibus ipse in templo suo locum esse voluerit, tam vt ornamentum ei aliquid afferrent, tum vt mysticæ significationi atque instructioni inferuient. Quid? quod magnus ille Propheta Daniel Deum patrem, antiquum illum dierum, omnibus fere lineamentis & coloribus nobis depingat? quamuis eadem non ignorauerit, Deum incorporalem esse, immaterialem, inuisibilem, neque vlla figura posse exprimi. Et profectò frustra omnis humana industria penicillo aut quocumque alio modo Dei nobis effigiem elaboratura erat, nisi vir ille diuinis sic depictam nobis exhibuisset. Quare credendum est, illas tantum Imagines diuino mandato prohiberi, quibus alius quam verus deus adorandus representatur, aut alius falforum Deorum cultus introducitur; quales illa idola fuerunt, quæ Aegyptii

adorarunt, itemque vitulus ille aureus à populo Israelitico confatus, Draco ille Babylonius, & infinita alia apud alias gentes. Et hoc quidem modo ipsi Iudæorum Rabini, vt apud Aben Efram in Decalogum videre est, præceptum hoc interpretantur.

Nihil horum simile imagines Christianorum habent: quæ non modo non contra Deum, sed iam eum solum finem erectæ sunt, vt hominum mentes ad Deum erigantur. Ipse Saluator noster Iesus Christus faciei suæ effigiem nobis reliquit, vt eius humanitatis contemplatione tamquam per scalam Iacob, & præcipuum nostræ salutis organum, ad cælos euecti, plenam Dei notitiam assequeremur. O verè diuinam effigiem, longe alia quam Zeuris aut Apellis manu efformatam! O cælestem tabulam: in qua diuinæ illius faciei radij nullo alio quam ipsius Dei penicillo expressi sunt.

Quis magnum illum Leonem, tantæ sanctitatis virum mentiri voluisse dicat, quando ait, vidisse se illam imaginem, & omnino talem visam, quæ humana manu fieri non potuerit? Quid? annon liceat nobis habere suæ scriptas, siue pictas, siue sculptas hominum, vel etiam cælestium naturarum effigies: quum intellectus noster tam imbecillus sit, vt nihil nisi phantasia mediante apprehendere possit hæc vero per ideas & obiectas imagines moueri necesse habeat? Et quis ille est tam diuinæ mentis, qui sine his veluti imaginum alis ad cælestium rerum contemplationem euolare possit? quod etiam si perueniret, facile tamen inde abstraheretur, nisi ab externis istis rebus subsidiū perat: vt D. Paulus docet. Quin rationem nullam video, quin ijs imaginibus quæ tam Maiestatem quam amorem diuini numinis eiusque ministrorum nobis repræsentant, eundem ad minimum honorem eandemque reuerentiam tribuere debeamus, quæ Regum ac Principum picturis, immo chirothecis & sudarijs tribui solet: quibus à plerisque flexo genu oscula imprimi videmus.

IV. Nec vero obiectis eiusmodi solum homines vulgares, sed docti etiam opus habent: vt quorum animi non minus terrestrium rerum frequentis meditatione & occursum à cælestium contemplatione abducuntur. Ex obiectæ vero imaginis consideratione animus altius sese ad earum rerum, quæ per illam repræsentantur, contemplationem erigit. Nonne Pythagoras fuit qui dixit, numquam se templa ingressum, deorum contemplatione

quin magnam in intellectu & cogitationibus sentiat mutationem? Quod si miser paganus falso hoc obiecto cœlestem quandam eleuationem sentit; quid verum aliquod obiectum apud Christianum non poterit? Ea est naturæ nostræ velut in centro inferiorum creaturarum consistentis imbecillitas, vt tantum spacium quantum est inter res terrestres & cœlestes, inter visibiles & inuisibiles traicere aut emetiri nō queat, nisi alis quibusdam eleuetur. Quis vero Mōyse illo maior erit, qui faciem Dei, magnum illum & immensum tam potentiam quam gratiæ & misericordiæ solem, recto obrutu aspiceret possit? Sed bene habet. Non pauci etiam ex ipsis Ecclesiæ hostibus ab ipsa veritate coacti, fatentur hoc præcepto imaginum vsu non plane prohiberi; sed ita intelligendum esse (vt etiam in Leuitico explicatur) non adorandas esse, id est, ex imagine non esse idolum aut falsum deum faciendum. Bucerus certè post longam de imaginibus disputationem, ea à se scribi inquit, non eum in finem quod putet Christianis omnem imaginum vsu interdicitum esse; sed ideo tantum, quod earū vsu cupiatur temperari, vt nihil diuinæ gloriæ & Ecclesiæ ædificationi derogetur. Idem Spangenbergius in Margarita sua Theologica dicit, idem Urbanus Regius, idem Petrus Martyr: nec plus vel minus Catholici eadem de re docent. Non ergo illa iam inter nos etiam & schismaticos quæstio est, vtrum imaginum vsus permittitur, sed tantum quibus modis & ad quid illis vtendum sit. Boque Lutherani etiam post schisma, imagines in templis retinuerunt, Crucifixi præsertim, vt etiam Angliæ regina, sicut alibi diximus.

VII. In has tamen aliasque Calvinistæ furorē suum passim effuderunt. Scribunt nonnulli, in oppido quodam Occitanæ Sangillio appellato, Calvinistas, contractis tam Iesu Christi quam aliorum Apostolorum imaginibus, Iudæ Illecebræ tantum imaginem integram reliquisse. Antuerpiæ Crucifixi contracta imagine, Geusij angeli bono cruciatio adstantis imaginem itidem confregerunt, at diaboli, impij cruciarij animam excipientis, integram reliquerunt. Idem diuersis locis factum, sicut digni historici tradunt; semperque diaboli, vel Saluatorem vel Sanctos tentantis, imaginibus partium, illorum vastatis atque abolicis. Londini Hispanus templum ingressus, quum S. Michaelis Archangeli statuam contractam, Sathanæ autem sub pedibus ipsius iacentis adhuc integram vidisset, educto gladio eam punctim ac cæsum impetens, ex-

clamasse fertur: Apage, apage scelestissime, nō plus quam ceteris tibi hic loci erit. Lindanus Episcopus Ruræmundensis testatur, quum reformationis causa diocesi suam obiret, vidisse se inter alia Geusiaci furoris monumenta, inter plures sanctorum contractas imagines, solius Sathanæ, tamquam virginem tentantis ibi representari, adhuc integram, quam apprehensam in terram proiecerit, inquit: Si tu hinc eiciaris, infelix Sathanæ, neque enim fas est vribi manere, vbi satellites tuū venerabiles Iesu Christi & sanctorum imagines tanto furore confregerunt.

VIII. Sed, quæso, o hæretici, ne illud dicite, nos lapides & ligna adorare. Neque enim nos in Crucifixi imagine quidquam aliud adoramus, quam quod per illam nobis representatur. Sed quid? An non ipse S. Augustinus ægrotantibus consulit, vt Crucifixi imaginem prope lectum habeat? Ne vos in cordis nostri secreta amplius quam fas est inquirete, quasi nostras ante altaria imaginibus ornata genibus insipientium cogitationes, & oculorum ac manuum voces, vt ita dicam, intelligeretis. Nec vero vetularum quarundam aut rusticæ plebis simplicitate amplius abutimini: vt quos ex responsionibus vobis non semel datis optime nostris non nescire differentiam illam quæ est inter lapidem velligam, vel ipsam figuram, & inter id quod per ipsum representatur. Quod si quis tamen sit tam supinus ac crassus qui hac in re errorem committat, is quidem error non Ecclesiæ, sed isti homini imputari debet. Docet enim Ecclesiæ, vnum solum Deum adorandum esse, imaginibus vero honorem habendum esse ob id quod representant. Sed mittamus ista, de quibus pius ille & doctus vir Ludouicus Richeomus abunde scripsit, Sed quid o suaues homines? Numquid vos ipsi idololatræ estis, qui Lutheri, Caluini & aliorum imagines in tanta habetis veneratione? Huius quidem imaginem in intimis seminatam etiam, in Gallia cubiculis diligenter videas & honorifice asseruari; illius vero in Germania non pictura modo expressam, sed tapetibus etiam intextam in fenestris, parietibus & atrijs passim & etiam ipsi librorum operimentis, Crucifixi loco impressam. At inquit, se imagines eiusmodi animi tantum causa habere. Sed o Deum immortalem: An Bèzæ curæ fuit, excruciatorum monachorum ac sacrilegorum hominum, etiam collegarum suorum icones in æs incidi, & cum vanissimorum

elogiorum lenocinio populo venditari: & ex primis illis Christianis nemini curæ fuisse putatis, ut diuina illa & celestis iam Iesu Christi quam matris ipsius, uti & Apostolorum effigies posteris traderentur? An feminam illam, a sanguinis fluxu per Christum sanatam, idololatriæ insimulabitis, quod ipsius effigiem in ære exprimi curauerit, quam à se visam Eusebius testatur? An rex ille Edeffenus superstitiosus fuit, qui Iesu Christi effigiem tanto studio desiderauit? Sed quid de supina illius vel afinina potius dicam ignorantia, qui scribere ausus est, primis quinque sæculis imaginum vsu Ecclesiæ fuisse ignotum? cuius vanitatem & mendacium historiæ eorum temporum satis superque ostendunt. Fateantur ergo, quod omnino fatendum est, imaginum vsu intelligentiam, memoriam, & voluntatem, quæ tres sunt rationalis animæ potentie, mirifice adiuuari. Per representationem namque illam res ab Salvatore nostro & Sanctis gloriose gestæ, Intellectui velut ob oculos ponuntur; ex quo deinde summa Dei in nos beneficia. Memoriarum occurrunt ac tenacius insiguntur; quorum denique recordatione, & sanctorum quorum effigies aspiciunt, exemplo Voluntatis nostræ ad Dei amorem acrius incenditur atque inflammatur.

DE LIBERTATE VEL LICENTIA omnium hæreseon fenestra.

CAPVT XIII.

ARGUMENTUM.

- I. Galli in eo Troiani similes, quod nimis facile crediderunt.
- II. Liberos hæreseos ianua.
- III. Cur dies festi à Calvinistis explosi.
- IV. Ecclesiasticorum vita & ignorantia pleraque mala nobis pepererunt.
- V. Quæ hæretici suis conatibus artificiosè præseruauerunt.
- VI. Religio suis ipsius fuit inconcussa viribus.

I. QUOTIESCUNQUE miserum Galliæ nostræ quæ tam facile hæresibus aditum præbuit, statum considero (considero autem ferè quotidie) toties miserabiles illos Troianos mihi vide-

re videor, ligneum illum equum suis infortunatis manibus, incredibili studio in vrbe attrahentes; è cuius deinde utero homines armati noctu procedentes, plerisque ciuibus oppressis & occisis, vrbe nullo negotio ceperunt. Et quemadmodum Troiani quum portæ angustiores essent, quàm ut magna illa moles per eas introduci posset, suis ipsorum manibus partem muri diruerunt, & per ruinas equum illum fatalem induxerunt: eodem modo complures Catholici, postquam aliquamdiu nouæ illi & monstrosæ sectæ restitissent, tandem eam totis pectoribus acceperunt. Mirabile hæreseos venenum est, non per oculos modo, os, & nares, sed velut apertis omnibus poris, per totum corpus in animum se insinuat. Ah miseri Troiani! Ah Catholici! Quid vos Sinoni fiditis? quid vos Caluini vocem auditis? Merito vobis, ô Troiani, Græcorum; merito vobis, ô Catholici, hæreticorum munera suspecta esse debent. An opus illud Duratæum ad Migeræ honorem factum putatis? An à Caluino Dei honorem queri putatis? An æquum est fictis potius Caluini, velut alterius Sinonis lachrymis, quam fidelissimis Laocoontis, id est, legitimorum Pastorum monitis moueri? Cur non, ut ille Duratæo factò armis equo, sic vos illis hæreticorum fraude plenis machinis rationis lanceam intorsistis? Numquid non iam olim astutissimas veteris illius Vlyssis artes experti estis? Vos quidem ô Troiani, merito puniti estis, qui regis vestri filiam Cassandram vaticinandi munere ab Apolline donatam, audire nolulistis. Sed & vestra præna ista est, ô Christiani, qui à vera illa virgine, regis regum filia, illibata Christi sponsa, cui soli ille verum à falso, lumen à tenebris, & bonum à malo distinguendi gratiam contulit, aures animosque auertistis, & hæreticorum sermonibus auscultastis. Quam multi namque inter vos, quum ut Vlysses, aures cera obturare, aut velut Xenocrates suasis, ferreis in auribus inducere oportebat, ne harum Sirenum non cantus, sed incantationes audiretis, easdè non modo aperas ipsis præbuitis, verum etià vltro easdem tamquàm amabilissimas nymphas amplexati estis, nihil loca tot animarum naufragijs infamia metuentes.

II. Ex omnibus vero nouæ religionis illecebris, quibus homines tanquam pisces hamo capere hæretici solent, nihil gratius aut iucundius animis est quam libertas illa siue licentia, quam iuuentuti præsertim illi ostendunt. Apud hos gulosus egregios causæ suæ invenit patronos. Cur quæso, inquirunt, patiamur certis diebus à Ro-

mana

mana Ecclesia carnis usum nobis interdicti? Annon hoc verbo Dei, præsertim ei loco qui est apud D. Matthæum cap. XV. aperte repugnat? Numquid hoc illud est quod Apostolus prædixit, venturos extremis temporibus seductores, qui præcepturi sint abstinentiam à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione, simulque nubere prohibitori? Et hunc quidem locum homo simplex ac rudis mihi obiecit; falsus inter alias hanc non postremam fuisse causam, cur à Romana Ecclesia discedendum sibi existimaret. Sed ò misere decepti homines! quorum oculi tam viui luminis radios ferre non possunt, nec erroris sui fundum perspicere. Atqui generosæ aquilæ, quarum obrutus solis huius claritate nihil hebetatur, facile vident, ista contra hæreticos quosdam dicta esse, qui cibos omnino, tamquam natura sua malos atque immundos damnarunt; quales olim fuerunt Manichæi & Priscilianistæ, qui carnis usum omni tempore suis prohibuerunt. At Catholicæ Ecclesiæ hæc non est sententia, quæ peccatum carnibus nequaquam alligat (alias enim earum usus omnino & semper malus esset) sed certis tantum diebus, ob mysteriis quæ in ijs acciderunt reuerentiam, à carnis esu abstinere præcipit: ubi peccatum non in ipso cibo est, sed in præceptorum Ecclesiæ contemptu: quemadmodum in paradiso quoque olim mors non à fructu ligni vitæ, sed à primorum parentum inobedientia profecta est. Imitatur nimirum sapientissima mater Ecclesia bonos medicos, qui ægris nonnunquam & ceteris cibis & vini usu interdiciunt, ad recuperandam facilius sanitatem. Quis tamen medico exprobrat, cibos & vinum ab ipso reprobari? Id scilicet vnum spectat Ecclesia, ut spiritum nostrum præparet, ac viuificet, carnis vero stimulos retundat, utque contemptis rebus terrestribus, ad cælestia sine vilo impedimento adspiremus. S. Bernardus ex regulæ suæ præscripto à carnis esu semper abstinuit, non, ut ipse inquit, ex superstitione quadam, sed ut carnem suam mortificaret. Carnem enim nutrire, est carnis vitia simul nutrire.

III. Quemadmodum vero noui isti Apostoli illud, *Ne facias tibi sculptile, &c.* semper in ore habent; sic etiam non minus frequenter auditoribus suis illud, *Sex diebus operaberis, &c.* inculcant: atque sumpta in de occasione, dies festos, ab Ecclesia institutos damnant, non sine vulgi applausu, quod plus in labore suo & industria quam in Dei providentia fiduciæ habeat, ij præsertim qui quo-

ridianis laboribus victum quaerunt, & de die in diem vivunt. Dies festos etiam aiunt Paganismum redolere. Non esse à Deo ordinatos; sed meram esse superstitionem, qua Deus vehementer offendatur. Spectandam potius esse Creatoris legem, qui septimam diem sanctitati ac quieti consecravit. Idem olim Catholicis à Manichæis obiectum fuisse, apud Sanctum Augustinum videre est. Faremur sane, Deum nobis permisisse ut sex diebus septimanæ opus nostrum faciamus, septimum vero cultui ipsius & gratiarum actioni impendamus. Sed quid? An ideo nobis prohibuit, ne aliis quoque diebus feriemur, quo tanto melius divino cultui, ad præscriptum S. matris Ecclesiæ, vocare possumus? Deus unam ac brevissimam orationem, immo ut Calvinistæ dicunt, vel suspirium non aspernantur. Una sola cogitatio, qua nihil est in Mundo levius, precium illud nobis acquirit, quod omnes res Mundi huius longissime superat: an ergo ideo non multum ac frequenter orandum esse dicit? Præcipit Ecclesia, ut quotannis die Paschatis, qui velut rex est omnium dierum, SS. Eucharistiæ Sacramentum percipiamus: ergo ad sacram illam mensam nemo frequentius accedat? Quod si institutione dierum festorum in nova lege præceptum DEI violatum dicas; necesse est ut fatearis in antiqua etiam lege idem violatum fuisse, institutis Esdræ, Dedicacionis, & alijs diebus festis, præter eos quos Deus ipse instituerat. Ergo Apostolus Spiritus S. ductu destitutos dices, quum Epiphaniæ, Resurrectionis & Ascensionis festa instituerunt, ut apud S. Clementem, Tertullianum & Cyprianum legimus? Horum exemplum sequuti Ecclesiæ Præsules nonnullos alios dies sacros esse iusserunt, ut ijs tam Redemptionis mysteriorum, quam martyrum & sanctorum virorum memoria celebraretur. Est tamen spes quædam, Hugonotas nostros hac in re tandem aliquando ad mentem redituros. Paucis enim abhinc annis in Cleriacensi oppido, quod velut metropolis est & sedes Calvinismi in Aquitania, anniuersaria illa festa, vti & dies festi SS. Apostolorum religiose celebrati cœperunt. At D. Mariæ festa iam dudum apud eosdem è Calendario erasa sunt, quæ quidem nos nullam aliam ob causam tam solemniter colimus, quam ut augustissimi mysterij de incarnatione Filij Dei memoriam conseruemus, proque tanto beneficio immortales Deo gratias agamus, ut qui hoc præcipue instrumento redemptionem & salutem nostram est operatus.

III. Ante omnia vitia & ignorantia multorum sacerdotum ac clericorum (taceamur enim ingenue quod negare non possumus, malorum nostri sæculi hanc præcipuum fuisse fontem) multos à Catholica Ecclesia diverterunt. Ah miseros, quos aliena pericula & mala cautos facere non potuerunt! Non minus scite quam vere Pius II. Pontifex dicere solebat, quemadmodum imperiti medici corpora, ita indoctos sacerdotes animas occidere. Sed ecce! dum illi vitijs suis & ignorantia indormiunt, ac profundum stertunt, Deus post longi temporis patientiam lento gradu accedens, eos opprimit, & ferrea virga percussos excitat: idem, inquam, ille Deus, quem S. Hieronymus in eadem ferere & caussa in clamat: *Domine, quò te abscondisti? dormisne, an vigilas?* Certè solutis in luxum Clericorum animis, & ignavia torpentibus, isti pseudo-apostoli doctrinæ suæ zizania passim disseminarunt. Et quemadmodum hanc velut præcipuam apostasiæ suæ causam prætendunt; sic idem quo minus ad Catholicam revertantur Ecclesiam, maximum est impedimentum: atque ita quod paucorum est, criminis reos faciunt, immo suam ipsorum malitiam, ut Susannæ pudicitiam tentantes duo illi æquam, alijs imputant.

IV. Verus illa hæreticorum consuetudo semper fuit, & est. Religionis latus per Religiosorum vitæ perere. Et sicut muscæ, inquit Sanctus Gregorius Nazianzenus, ulcerosæ libentius quam mundæ & nitidæ cuti insident, & vultures non ad sana corpora, sed cadavera advolant: sic homines isti apostatici, relicti quæ in tot Ecclesiasticorum hominum millibus nitidissime conspiciuntur; eximijs virtutibus, paucorum vitia suggillari voluptati habent. Hæc illis uberrimam præbent etiam bonos calumniandi materiam: adeo ut nihil nisi atrabilem evomant, ac velut agitatam fluctibus mare, tam suas quam alienas sordes eijciant. Id sanè tum aperitissime in Gallia nostræ Calvinistis vidimus: qui non ea solum quæ sciebant, sed etiam quæ nesciebant, ficta ac falsa in Catholicos, præsertim sacri ordinis, deblatèrabant, pasquillos & famulos libellos passim affigebant, ychimos decantabant, nihil denique intermittebant, quod ad minuendam, immo tollendam omnem Ecclesiastici ordinis existimationem atque auctoritatem quoquo modo pertinere videretur; eo nimirum, ut suave illud Christianæ servitutis iugum, quo piæ animæ in officio continentur, excuterent atque abijcerent.

V. Sed iniquum profecto est, munus quodcunq;

obgerentis vitia traducere ac vituperare. Quæ vero divina veritas ac religio è bonis aut malis partium dependeat! Quorum opera si cum verbis non conveniant, religio nihilominus sua ipsius veritate nitens, firma, semper & immota consistit. S. Augustinus ad solius Dei potentiam nobis respiciendum hic monet, nec posse nobis à ministro quidquæ mali obtingere, ubi magister tam bonus sit. Et Tertullianus, Non ex personis fidem, sed ex fide personas probandas ait. Peccatum quidem ex homine est; sed unctio à Deo, quam peccatum obliterare sive evacuare non potest. Ecclesiastici hominis vitium mutare nequit id quod illi ex divina cõsecratione cœlitus datum est. An tu magnū illum Mundi oculum, etiam si radios suos infimum & cloacas immittat, propterea pollui diceas? Sanctum Ludovicum Gallia regem dicere solitum ajunt: quamvis boni ac probati mores firma admodum Ecclesiæ sint munimenta, & ad persuadendum maiorem vim habeant quam verba; divina tamen mysteria ac sacramenta ministrantium vitijs nequaquam evadere minus sacra vel efficacia. Sanctus Thomas disertè ait, sacramenta vitiosi sacerdotis manibus tractata, eandem nihilominus habere efficaciam, quam si ab inculpata vitæ homine administrata essent: quamvis huius quam illius oratio melior sit. Et Augustinus Deum inquit gratiæ suæ sacramenta per malorum manus nobis porrigere, gratiam vero per seipsum aut sanctos nobis largiri. Sed hæreticis os sapientissimis probati cuiusdam auctoris verbis occudamus, inquit, Jesum Christum notuisse ut quod suum esset, vel per officiariorum seu ministrorum bonitatem melius vel eorundem pravitate deterius redderetur. Cur quæso? Ne, inquit boni sibi persuaderent, quidquæ ex sua bonitate divinis operibus addi; aut mali, ex sua malitia divinæ bonitati aliquid detrahi posse: & ita utrique Deo potentiores, aut id quod solius Dei est sibi attribuendo, ipsi dii videantur. Sed hæc omnia susque deque habent hæretici: qui non ceremonijs modo & sacerdotibus vestibus, verum etiam ipsis sacris personis illudunt, per contumeliam eos cum Rabinis Tonfos aut Rasos, quos Sanctus Hieronymus honorifico elogio Coronatos vocat, appellantis. Eosdem illi aſinios, lupinis, vulpini capribus, & quæ non tandem forma pictos, ad ludibrium proponunt & ostentant; nullo denique iniuriatum calumniarum ac conviciorum genere non proscindunt. Sed mirum nō est, ut cum S. Bernardo loquamur, eos qui Ecclesiam nobis ag-

nos-

noscant, Ecclesie eiusque ordinibus obrectare. Videmus enim etiam rabiosos canes celo oblatrare. Sed frustra. Facile enim a lupo, ne detrahatur, Luna sibi cauebit.

DE MISSÆ SACRIFICIO, ET
hæreticorum in eo abolendo
conatibus.

CAPUT XIV.

ARGUMENTUM.

- I. Missa sacrificium à diabolo semper oppugnatum.
- II. Eius institutio.
- III. Forma, Ecclesia arbitrio & dispositioni à Iesu Christo permissa.
- IV. Missa nomen unde.
- V. Ceremonia substantiam non mutant.
- VI. Non de vocabulo, sed de re ipsa disputandum est.

Versutus ille Panurgus nulla in re quã in iugi illo & quotidiano sacrificio abolendo, maiori conatu semper elaborauit: ut qui bene nouit omnia salutis nostræ mysteria, eorum qui in persona Saluatoris nostri miraculosè contigerunt, memoriam contineri: qualia sunt, Incarnatio, S. Eucharistie institutio, Passio & Mors, Resurrectio & Ascensio Saluatoris. Idem propitiatio est inter Deum & homines, solidum Christianæ religionis fundamentum, æternæ salutis pignus, mortuorum ac viuorum solatium. Quid ergo mirum, quod versipellis ille Sathanas eorum quoque salutem per Caluinum eiusque doctrinam insidiatur, animos tanto odio & rabie erga salutare illud sacrificium accendit, Hoc illi in Noui Testamenti libro, quem assidue secum circumferunt, sollicitè indagant & venantur; ubi veto ipso vulgari, Missa scilicet, nomine expressum non inueniunt, statim sublatis in cœlum manibus, multis cum suspirijs exclamant: O cœlum, ô terram! sicine à tot retro sæculis decepti, & per humanas adinventiones ad idololatriam aduersi sumus? Ex hoc hominum genere veteramentarius quidam Burdigalensis ad Causidicum eiusdem urbis, à quo ut ad Catholicam rediret Ecclesiam admonitus fuerat, venit, proiecto in mensam

quem sub pallio gestabat, Bibliorum codice, inquit: Equidem Missam frequentare non abnuo si eam mihi in nouo Testamento ostendas, Mihi sane folia omnia & singula peruolanti, ne vox ipsæ quidem occurrit. Tum alter ille: Quid naras, inquit, homo suauissime? Ergo ne illud tuum *Credo in Deum* posthac vsurpes moneo; neque in nouo Testamento verba hæc reperies. Tum nec ulla Sacramenta, nec Trinitatem esse credas: quum ne hæc quidem in libro illo extant. Non possum hic quin cum S. Augustino exclamem. O miseri homines! qui sine duce libris diuinorum mysteriorum plenis vos immisceris, ac sine magistro de ijs quæ non intelligitis, iudicatis. Borderius vnus ex primis Caluini discipulis, narrare solebat, Caluinum cum Carolo Sagio de Missæ sacrificio in Pisonibus habito sermone, monstrato Bibliorum codice dixisse: Hæc mea Missa est. Deinde proiecto in mensam pileo, sublatis in cœlum oculis, exclamasse: Equidem, Domine, si in extremo iudicio punire me velis eò quod Missam non frequentarim, iniuriam mihi fieri dicam, quum mihi ut id facerem, non præceperis. Ecce enim hic legem tuam, ecce Scripturam, ut religionis norma esset à te traditam; in qua nulum ego aliud sacrificium reperio, quam quod in altari Crucis fuit immolatum. Sic ille. Atque hoc quidem omnium hæreticorum semper fuit pseudohyron.

II. Sed audi, Caluine. An nescis, Saluatorem nostrum eo die quod mysteriorum hoc mysterium instituit, ac preciosum suum corpus manducandum dedit, Apostolis ut idem facerent præcepisse? id est, ut iidem sacrificarent. Ipsa quidem Missa nihil aliud est, quam Evangelicum sacrificium, à Prophetis prædictum, multisque figuris significatum; ac publica ac celebris magis illius mysterij quo Mundus sanctificatus est, representatio, ut D. Thomas loquitur. Dicere Missam, nihil aliud est, quam accipere panem, gratias agere, consecrare, & panis ac vini substantiam in carnem ac sanguinem Iesu Christi, virtute Sacramentalium Verborum conuertere. Eadem sacrificium est, & sacra actio, in qua causa populi, precibus & oblatione corporis ac mortis Saluatoris nostri interuenientibus, coram Deo agitur, ut Augustinus testatur.

III. Sacrificij huius offerendi mandatum Christus Apostolis dedit, eorumque successoribus; formã vero ac ceremonias Ecclesie arbitrio reliquit

ut apud Justinum Martyrem, Tertullianum, Origenem, S. Augustinum, & alios videre est. Et hic quidem, Extremum actum quem Salvator ad Crucem proficiscens, in hoc Mundo obierit, ait, illum esse quo corpus suum manducandum dederit, ad memoriam sui recentem semper conservandam. Formam vero & ordinem certum non præscripsisse, sed Apostolorum, quibus Ecclesie destinavit gubernationem, arbitrio reliquisse. Quid vero de Circumcisione in Veteri, & Baptismo in Novo Testamento hæretici dicent, quorum forma utrobique à Pastoribus & Sacerdotibus præscripta est? Idem S. Augustinus alibi dicit, Ceremonias quæ in Sacramento usurpantur, nos ab eadem habere traditione, à quo Symbolum fidei habemus. Et S. Basiliius, *Quis, inquit, ille inter sanctos est, qui verba invocationis, quando Eucharistia elevatur, usurpata, scripta nobis tradidit?*

IV. Esto, inquit hæretici. Nullibi tamen legitur sacrificium hoc à Salvatore Missam nominatum. At idem nec cœna, nec Sacramentum in scriptura appellatur. Quemadmodum Deus creato universo Adamo non uxori modo, & animantibus, sed etiam ipsi stellis nomina imponendi potestatem dedit: sic Salvator noster divinum hoc mysterium certo nomine appellandi, Ecclesie suæ Pastoribus facultatem concessit: quod quidem illi ab Hebræa lingua mutuati sunt, ut Aleuinus, Jsidorus, ac Rabanus censent. Ipse certè Melancthon, Reuchlinus, Munsterus & Bibliander fatentur, mysterium hoc à primis Christianis velut occultum semper, ac præcipuè erga infideles, fuisse habitum. Et sanè tanta est eius dignitas, ut admiratione potius & silentio, quam voce exprimenda sit. Solis fidelibus notum erat hoc mysterium, quod & à SS. Patribus tremendum appellatur. Postquam vero infideles calumniari Christianos cœperunt, quasi in cœtibus suis pueros sacrificarent ac comederent, tum de eodem mysterio huius adyta referantur, & quale illud sacrificium esset, toti Mundo ostenderunt, ut ex Tertulliani & Justini Martyris scriptis videre est. Mihi quidem in sacra huius actionis institutione Salvator noster excellentem aliquem pictorem imitatus videtur, qui prima lineamenta sua ipse manu, qua par est ubiq; arte describit & adumbrat, pueris deinde ac discipulis ipsam tabulam coloribus exornandam ac perficiendam tradit, qui interim illud unice operam dant, ne à magistri manu ac penicillo exorbirent atque aberrarent. Eodem modo pulcherrima hæc tabula,

qua per corporis crucifixi exhibitionem, passionis ac mortis Servatoris nostri mysteria repræsentantur, à primo quidem illo incomparabili magistro delineata, sed à duodecim illis discipulis eorumque successoribus (discipulis quidem ipsius magistri, sed perfectissimis aliorum magistris) exquisito variarum ceremoniarum vel colorum ornatu instructa atque expolita, ac contra omnem temporis iniuriam, situm ac squallorem eo ornatu integra hætenus conservata est. Quis nisi amens dicat vel existimet, non esse hoc vere idem sacrificium à Salvatore nostro institutum, eo quod orationes quædam ac ceremoniæ, tam ad explicationem quam ornatum ac reverentiam cuius mysterij pertinentes adiunctæ sunt? An tu Apellis picturam esse negabis, eo quod ab alio extensa, renovata, aut vivaciore aliquo colore induta sit? Imperitissimum sit oportet, qui nesciat accidentia à substantia distinguenda esse; remque tam diu eandem manere, quam diu substantia manet illæsa. Sic homo octogenarius idem ac non minus homo est quam illo die fuit quo natus est; Quamvis tam animi quam corporis habitus longe sit diversus.

V. Omnes istæ divinæ ceremoniæ, cantiones, orationes, manuum elevationes, pectoris percussiones, genuum flexiones, Crucis formationes, benedictiones seu consecrationes, et Missæ, quam Dominus quo die sacrosanctum hoc Sacramentum instituit, celebravit, nullam omnino afferunt mutationem. Atqui Cœnant novi istius Evangelij factores hæc omnia hominum sunt ad inventiones. Fateamur. Sed quorum hominum? Eorum nempe in quibus nihil præter humani, sed divina omnia fuerunt. Homines fuerunt, sed discipuli ab ipso filio Dei edocti; & Apostoli, à Spiritu sancto illustrati: quorum instituta, ut Sanctus Cyprianus inquit, non minorem habent auctoritatem quam quæ ab ipso Jesu Christo ordinata sunt. Quod non de Apostolis modo, sed eorum etiam legitimis successoribus intelligendum est. Neque enim quidquam Deus Apostolis promisit, quod non etiam ad futuros Ecclesie rectores pertineret, eos, inquam, qui eadem auctoritate legitime essent constituti. Hiisdem Spiritu S. non illustratore modo, sed & custodè habuerunt. Helychius certe Hierosolymitanus Episcopus testatur, sanctum Spiritum tum quum hoc ipsum mysterium celebrarent, in Apostolos descendisse. Hinc magnum illud Lateranense Concilium, cui plures

plures quam vlli aliteri Episcopi, Prælati, Reges ac principes ex omnibus terræ partibus interfuerunt, hanc præstationem edic: Ecclesiam semper integra fide custodiuisse id quod ab Apostolis accepit, qui ei regulam officiorum Ecclesiasticorum tradiderint. Abeatissimis S. Petro & Paulo, qui Romæ mortui quiescunt, ipsum modum sacrificii celebrandi accepisse, qui huc vsque inuiolabiliter sic conseruatus.

An ex tam infinita assistentium multitudine neminem putamus inuentioni huic, si humana & diabolica, vt impii isti loquuntur, ac non multo potius cœlestis ac diuina semper esse habita, contradicendum fuisse? At cæca hæresis nihil ominis etiam nunc sacro sancto huic sacrificio, à prima ac posteriori Christiana antiquitate recepto atque approbato, obmurmurat. Atqui non de nomine, sed de re ipsa disceptandum est: Arrianis olim responsum fuit, *ὁμοῦσιον*, seu substantialis nomen, tamquam nouum & in sacris litteris inusitatum calumniantibus. Hoc illud sacrificium est, cuius mentio fit in Actis Apostolorum, quod nimirum Apostoli sacrificio ac precationi intenti fuerint. Hoc illud est à Malachia prædictum sacrificium. Quod quidem S. Augustinus³ in sermonibus suis Missam appellat. Sermones vero hos non suppositicios, sed ipsius Augustini genuinos esse, ipse Petrus Martyr fateatur. Siue ergo hoc sacrificium cum Græcis *Liturgian*, siue cum Armenianis *Corbon*, id est, oblationem, siue *Canonem vniuersalem* cum Æthiopicis, *Carbon*, id est, oblationem, cum Ægyptiis, siue *Alcorban*, id est, Sacrificium, cum Arabibus, siue *Missab* cum Chaldæis appelles; idem nihilominus erit sacrificium, quod in Ecclesia Dei semper celebratum fuit, & ad finem vsque Mundi celebrabitur. Hæc illa sancta Missa est, cuius antiquissimus Gallicarum rerum scriptor Gregorius Turonensis tam sæpe meminit; cuius ab Apostolis celebratæ in Vaticana & Regum nostrorum bibliothecis formulæ exstant: qualis illa est S. Iacobi Apostoli, à Constantinopolitano Concilio ante mille annos pro authentica recepta, quam & nostris temporibus Ieremias Patriarcha protali agnouit, vt Crusius Lutheranus ipse in Turcogræcia sua fateatur. Formulâ huius Græce conscriptam doctissimus vir R. P. Fronto Ducæus in Catharinæ Medicæ bibliotheca vidit. Similis etiam à S. Marco Euangelista conscripta in quodam Calabriae monasterio, Ordinis S. Basilii, reperta est.

Quod si præcorum Papistarum, vt vobiscum loquar, testimonia vobis non satis faciunt; agite, primos vestros Calvinistas audite. Bullingerum inspice, apud quem Missæ formula, vti ea post Apostolorum tempora vtitata fuit, nostræ plane per omnia similis, exstat. Vt Centuriatores taceam, qui diuersis locis eandem similem omnino prodiderunt. Plura hæc de re differere hoc loco nihil attinet, quum totum hoc argumentum à præstantissimis viris, Murerio, Richeomo, Bordesio, & aliis non minus docte quam copiose pertractatum, atque eius qui sacrificium hoc abolere conatus est, non error modo, sed & impietas clarissime ostensa sit.

DE PRIMA CALVINISTICÆ ECCLESIAE
forma, deque Manducatione Calu-
nistarum quæ postea Cœna dici
cœpit.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

ARGUMENTVM.

- I. *Caluinistica Ecclesia diu nullam certam formam Ecclesie habuit.*
- II. *De clandestinis Calvinistarum cœtib.*
- III. *Formæ cœnæ Caluinisticae, quæ Manducatio tum appellabatur.* (uenit.)
- IV. *Narratio casus cuiusdã qui dum ea celebratur e-*
- V. *Complures Caluinista Catholicos se simulant.*
- VI. *Derebus aliquot dubijs Protestantium in Germania & Geneuatiũ theologorum sententias exquirunt.*

TAM fanatico spiritu animique incertitudine agebantur omnes illi, qui à Calvino seducti à vera Ecclesiæ semita exorbitarant, & in Francia circumcursabant, vt nec quid facere, nec quam formam Ecclesiæ suæ dare vellent, satis constitutum haberent. Quisque cubiculum suum pro templo atque oratorio habebat, ibique quibus vellent modis Deo sacrum faciebat, & si diis placet seruiebat: non aliter quam si nulla vnquam Christiana religio, nulli certi colendi ac precandi Deum Sacramentaque administrandi ritus existissent. Fideles illi Dei filios, vti & omnes veteres hæretici, S. Augustino norante, se iactabant. Quod si forte pauculos aliquot collegissent suosque fecissent, in speluncis locisque secretis conueniebant, non tantum vt suo modo sacra face-

L1 rent,

rent, verum etiam de religionis ejusque propaganda modis inter se conferrent. Ibi alii Saxoniam, alii Tigurinam, complures Genevensis Fidei Confessiones in medium producebant: sed sensim Calvinismus Lutheranismum multis parafangis superavit. Calvinus enim etsi Argentorati desideret, oculos tamen undiquaque circumferebat, ac scripta sua tam Latina quam Gallica, Fidei compendium continentia, circummissitabat. In quibus spargendis multi tanto ardebant fervore, ut nec rei familiari, nec vitæ etiam parcerent. Vix lucem aspexerat Calvinus Catechismus, quum statim in omnes ferè linguas, Hebraicam, Græcam, Latinam, Italicam, Germanicam, Polonicam, Anglicam, Scoticam, Belgicam, & Hispanicam translatus fuit: ut scilicet omnibus nationibus novum hoc innotesceret Evangelium. Quæ res dici vix potest quantam animarum stragem dederit, eorum nempe qui glandes ambrosiæ, putres lacunas ætari, stercus margaritis præferabant, & terram in Novatorum istorum, quam cælum in SS, illorum Patrum speculo aspiciere malebant.

II. Dum ita in occulto, metu legum, novæ religionis cultores delitescunt, erant inter eos qui Monitores (*Advertisseurs* Gallice) appellabantur, qui fratribus symbolum & locum in quo conventiculum habendum, & simiarum more aliqua religionis imitatio exprimenda esset, indicabant. At velut insautæ illæ & à reliquarum consortio exclusæ aves non nisi noctu circumvolitant, vixque ullum fomnum ac quietem capiunt: sic quoque novitii isti Christiani tum maxime

*Quum tacet omnis ager, sylvæ piteæque volucres,
Atque homines pecudesque simul sopor altus habebat,*

cœtus suos obibant. Quæ quidem res multis impudicis factis, ut quidam perhibent, occasionem dedit, spiritali charitate in carnalem amorem conversa. Fama certè ferebatur, precibus factis, lumina non secus atque olim apud Adami in Bohemia, extinguere, tumque à singulis quam quisque veller, comprimere. Hic quidem cœtum obeundorum mos, præsertim in vasta illa Parisiorum urbe, diu fuit usurpatus, atque inde, Monitorum illorum, tamquam amoris inter feminas & viros proxenatarum opera, multorum pudori vel fraus facta, vel vis illata. Audi quid Cayerus, testis in hac re fide dignus dicat *Seniores*, inquit, *præsertim in occultis ecclesiis, sub se Monitores quosdam habebant: quorum tamen munus, ob multa quæ inde prove-*

nerunt scandala, postea sublatum fuit. Vide quomodo illi Ecclesiæ exemplo, ad tempus aliasque occasiones sese accommodent, formamque mutant, ut & in multis aliis rebus. Quæ vero illa scandala sint, addit Cayerus, Feminis scilicet nonnunquam unum locum pro alio fuisse indicatum, unde illæ in maxima pericula & angustias inciderint. Quod quidem exemplum, inquit idem Cayerus, bene considerandum est iis, qui sub precum prætextu noctu ita oberrare amant: quum interim à vera Ecclesia separati sint. Nec vero nocturnæ à D. Paulo habitæ prædicationes lucifugas hos excusare valent: quum Spiritus Sancti Ecclesiam semper gubernarit, & à pollutionibus ejusmodi integras servarit. Hæc Cayerus, qui sane plura sibi comperta, addere potuisset. Porro ne cœtus ejusmodi facile deprehendantur, eis habendis domus quam commodissime sitæ, multique pseudodhyris instructæ eliguntur, ut nec ingredientiæ facile notari, & superveniente periculo tanto facilius elabi possint. Minister vero qui concionem habet, fritillum & chartas lusorias in promptu habet, periculum lusus prætextu discursurus. ut Luperaltus cum Lutheranis aliquot Lutetiæ deprehensus fecit. Melius illi atque honestius, qui calculis computatoriis ac rationum libris ad eam rem abutuntur.

III. In his cavernis locisque occultis novelli isti Christiani initio formam aliquam Cœnæ cœmenti sunt, quam manducationem appellarunt, à Calvino primum iis traditam, quos in Crocellæ speluncis docebat, antequam scilicet ordinem illum & modum Cœnæ celebrandæ, qui in Calvinisticis cœtibus jam observatur, præscripsisset, quod demum factum est Anno MDLVII. quo Catechismus suum absolvit & foras dedit. Sed formam hujus Manducationis videamus, ab iis mihi narratam qui ipsi interfuerunt. Primo è cœtu aliquis ad id deputatus loca quædam ex S. Scriptura, in quibus de Eucharistia agitur, è libro legit. Inde Missam tanquam diaboli inventum, multis conviciis & horrendis blasphemis proscindit ac detestatur. Tandem, *Mei fratres*, inquit, *panem Domini, in memoriam passionis & mortis ejus, manducemus.* Tum ubi mensæ fratres assederunt, idem panem frangit, ac singulis buccellam porrigit, quam illi alto silentio & profunda in speciem devotione manducant. Eodem modo calix per fratrum manus circumfertur. Post hæc idem Deo gratias agit pro eo quod Papismi abusus & errores ipsis cōmonstravit;

ac veritatem revelarit. Hac absoluta gratiarum actione tam minister quam singuli Orationem Dominicam & Symbolum Apostolicum recitant: sicq; cœtus dimittitur. Antequã vero discedant, omnes iurandum dant, se religionis hoc suæ secretum nemini aperturos; veterum hæreticorum exemplo apud quos illud usitatum erat: *Jura, perjura, falsim secretum ne prode.* Hæc quidem Mâducatio, uti paulo ante dixi, inter novos illos Christianos diu usitata fuit, donec Calvinus Ecclesiam suam aliquanto melius efformavit, & Ministros à se creatos, huc illuc misit. Vidi hominem, qui apud Turonenses Manducationi ejusmodi nocturne interfuit, administrante monacho quodam Augustiniano, habitũ adhuc Regularem ferente, qui postea strangulatus est. In Podiensi oppido Benearenensis ditionis, Carmelira quidã Tarbensis, Solon nomine, noctu cœdiones suas in molendino habere, ac Manducationes administrare solebat, quibus Henricus Albrechtanus, domesticis fere omnibus insciis, ob metum ne res ad Franciscum Regem, quem ægre istud lateturum non ignorabat, non raro intererat. Sunt penes me cœmentarii ab uno ministrorum ipsius conscripti; quos ad faciendam, ubi necesse fuerit, huic historiæ fidem, diligenter asservo. At bonus ille Princeps ut nimia facilitate hæreticis se adjunxerat, ita non multo post ad Catholicæ Ecclesiæ gremium rediit.

IV. Hic ego rem notatu dignam, quæ in Manducationum istorum quodam cœtu contigit, narrare operæ precium puto. Nonnulli cives Lutetiæ, metu ne in urbe proderentur, diversis viis ad eundem locum ab urbe aliquanto remotum, profecti fuerant, ut Manducationem ejusmodi celebrarent. Pane jam distributo, minister forte lagenam, in qua vinum sacramentali potationi destinatum erat, evertit. Effuso vino, miseris quid porro facerent hæsitantibus quidam consilium dedit, ut aqua substitueretur: quod tamen ab aliis statim fuit repudiarum, ut qui forte legerant quæ Sanctus Augustinus de Hydroparastis, & Sanctus Cyprianus de Aquariis scripserunt: quorum hæresin quum tota antiquitas damnavit, tum Divus Thomas pluribus scriptis refutavit. Ut enim nostri temporis hæretici puro & mero vino in Cœnæ suæ administratione utuntur, contra primitivæ Ecclesiæ morẽ, quæ vinum calici infusum aqua semper miscuit, ut S. Cyprianus notat: sic prisci illi meram aquam consecrabat atq; offerebant. Valde ergo anxii miseri isti fideles, tan-

dem à Diacono quodam monentur, posse ab uvis (autumnus enim tum erat) succum exprimi, & vini loco adhiberi. Non displicuit hoc consilium cœtus præsidi: ad quod probandum, XIII. Caput Numer. legere suis cœpit, in quo mentio fit uvæ grandissimæ, à duobus in pertica è terra promissionis ad populum Israeliticum deportatæ, quam Redemptoris in Cruce pendentis figuram esse ajebat. Hic ego scire velim, annon Manducantes isti similes fuerint veteribus illis hæreticis, qui antequam altare accederent, uvas consecrabant. Verum ecce tibi non minorem scrupulum eorum, qui è Galliis in Americam deducta Colonia, novum Calvinii ibi Evangelium propagare conati sunt, opera præcipuè Petri cujusdam Richerii Carmelitæ apostatæ, qui primus ejusdem Evangelii apud Rupellenfes præco fuit. Quæ vero hujus & aliorum vita fuerit scire cupiens, Launæi scripta legat, me enim tam infamia & horribilia facinora hoc loco commemorare, tædet ac puder. Res sic habet. Postquam sanctificati isti in nova illa Colonia aliquamdiu commorati fuerunt jamq; nullum omnino vinum, præter exiguum quid restaret, orta est quæstio, utrum alio quã vino potus genere vel liquore Cœnam Domini celebrare fas esset. Quidam ajebant, quum Dominus vino usus sit, atque ipse discipulis dixerit, se posthac de fructu vitis non amplius cum ipsis bibiturum, vino omnino celebrandum, nihilq; ex prima institutione mutandum esse. Alii contra differebant, quum Christus tum in Judæa fuerit, quum Cœnã institueret, usitato ibi potu usum esse, qui si in terris illis incultis & vini sterilibus fuisset, non solum usitato ibi potu, sed & eadem ex contritis radicibus farina fuerit usus. Quid multis. Cõclusum tandem est, quæadmodum species panis & vini ubicumq; earum copia haberi potest, nequaquam permutandæ, aut aliæ earum loco sumendæ sint: sic nihil prohibere quominus illis deficientibus, aliæ res, quibus istis in locis homines ad alimẽtum utuntur, adhibeantur: allegata ad hoc etiam Lutheri auctoritate, qui ubi aqua desit, cerevisiam, lac, aut alium liquorem ad baptismum adhiberi posse dicat. Et hanc opinionem postea Theodorus Beza amplexus est: quæ etiam, ut Lerijs testatur, à pluribus tum probata fuit; quæstio tamen indecisa mansit, quod ad istam extremitatem non sic devenit. Hac de re Calvinus consultus (teste Beza) respondit: Servatoris nostri Sacramentum

hoc instituentis consilium fuisse, spiritualis cibi communionem ac participationem nobis repræsentare, id est, sui ipsius, sub communis panis ac potus symbolis. Quod si tum in Iudæa alius potus fuisset vsitatus, Christum certe eo potius quam vino vsurum fuisse: id quod ipse scopus quem Christus in Cœna spectauit, satis declarat. Existimat ergo Calvinus, eos qui non contemptu aut temeritate, sed necessitate coacti alio potus genere ijs in regionibus vsitato vtuntur, Christi consilio nihil omnino discedere. Hanc vero Caluini sententiam Consistorio atque integro cœtui ita placuisse dicit, vt eos qui ita à vini symbolo dependēt, vt alterā Cœnæ partē omittere, quam vrgente necessitate aliud proportionatum symbolum substituere malunt, supertiose facere iudicant. Quin etiam cereuisia aut alioliquore Cœnam administrari posse. Ecce tibi Calvinistica Theologia. Audi iam vicissim quid hac in re Catholica sentiat Ecclesia, ne Lectoris animus in dubio relinquatur. Materia ad consecrationem sanguinis Saluatoris nostri, necessaria, vinū est, sine quo nec sanguis Iesu Christi nobis dari, nec Calix benedictionis benedici vllō modo potest. Nā vt Sacramenta, quantum ad essentiā, à diuina sunt institutione; sic, quantum ad eorum essentiā & naturā, nihil in ijs mutare fas est. Porro institutionem hanc aut ex S. Scriptura discimus, quæ nobis modū à Christo in Sacramentorū institutione obseruatam tradit, ac similiter obseruare iubet: aut eorū instructione qui modum hunc vel ab ipso Iesu Christo, vel eius Apostolis, eorumq; discipulis & successorib. acceperunt, sequendo id quod D. N. aut ipse aut per Spiritum S. declarauit ac facere iussit. Quantum ad Dei Verbum attinet, colligi certe inde non potest, vel Dom: nostrum vel Apostolos alia materia quam vino vsos: id q; ipsi aduersarij fateantur. Quia ergo expresse iubemur facere q; Seruator fecit, hocq; mandatum ad ea certe pertinet quæ ad essentiā actionis D. N. Iesu Christi pertinent, ex quo genere etiam materia est siue obiectum; omnino etiam sub eo panis & vinum comprehenditur, vt ex ijs sacrificium & sacramentum fiat. Materia ergo in hoc Sacramento à S. Scriptura ad panem & vinum restricta est. Etsi vero D. N. vinum aqua miscuit, non tamen id eo fecit vt aqua Sacramenti huius esset materia, vt quæ ad id non pertineat, nisi quatenus traditione accepimus vinum aqua in sacra hac actione misceri solitum, vt etiamnum communiter sobrietatis amantes homines raro meracum bibunt. Et quemadmodū

aqua Calici infunditur non tamquam potus, sed consideratione vini, tanquam eius temperamentum: sic eadem nequaquam principalis est materia in Calice, sed vini tantum adiunctum, vnde & parum tantum admiscetur. Sed quamobrem? inquis. Ad repræsentandam Iesu Christi cum Ecclesia sua vnionem: quæ quidem vnio sanguine & aqua, quæ simul à Christi latere profluxerunt, præfigurata est. Ad traditionē vero quod attinet, credidit semper Catholica Ecclesia, atque ita omnes Doctores ac SS. Patres senserunt & docuerūt, Calicem Domini sine vino, tamquam materia necessaria, consecrari aut benedici non posse: eoque ijdem hæreseos eos damnarunt qui sola aqua vt ebantur, nō minus quā eos qui panis loco ad consecrationem corporis Dominici aliam materiam substituere voluerunt. Ex quo apparet Volaterranum error, scribentis, Papam sacerdotibus in Noruegia sine vino, quod in illis locis nullum ferē est, Missas celebrandi ac consecrandi potestatem fecisse. Atqui nec Papa, nec Concilium Iesu Christi institutionem mutare possunt. Quoniam ergo homines isti, diuinorum consiliorum, scilicet, interpretes, sub necessitatis vel dignitatis prætextu, Iesu Christi institutionem, contra vnanimen Catholicæ Ecclesiæ doctrinam omniumque SS. Patrum consensum, in eo quod præcipium in hoc Sacramento est, violare ausi sunt; quis non effrenem & Pharisaicam quandam arrogantiam in eis agnoscat? Cessent igitur canes isti à Harrare Ecclesiā, eo quod Sacramentum hoc caremonijs quibusdam, tanto mysterio dignis, ornauit: quæ quum ad ipsius Sacramenti essentiā non pertineant, non immerito in Ecclesiæ potestate eorum ordinatio censenda est. Sciant vero hoc, vbi materia deficiente Sacramentum hoc administrari nequit, bonam ac promptam voluntatem ac desiderium tam ad satis faciendum Dei mandato, quam ipsum corp⁹ Domini recipiendum sufficere. Considerent qua conscientia infantes sine Baptismo (Sacramento omnino necessario) mori permittant potius, quam vt eos extra concionem siue priuatim baptisent; quum huius rei nullum omnino à Deo habeant mandatum. Vide, quæso, hominum puerilitatem Idem sub necessitatis prætextu, Eucharistiæ institutionem potius omnino euertere malunt, dum scilicet alium liquorem quam à Christo ordinatum substituunt, quam Sacramenti huius vsu carere. Sed profecto fieri non potest, quin error ac mendacium quasi forex, suis se ipsa indi-

indiciis prodant. Quibus vos armis, & Calvinistæ, veteres illos hæreticos impugnabitis, ut Pepusianos, qui cum pane frumento; aut Aquarios, (quos Clemens Alexandrinus i. libro Stromatum aperte hæreticos appellat) qui loco vini aqua in hoc sacramento utebantur? Vt de aliis nihil dicam, qui pro vino lac, aut deniq; aliquid aliud substituerunt: quorum omnium error in idem incidit. Quia etiam ob hoc ipsum Calvinistæ à Lutheranis reprehenduntur, uti ex libro II. Theologiæ Calvinisticæ, & sequenti de duobus abstemiis historia videre est: quæ sic habet Cardinali Hosio, apud Imperatorem Ferdinandum Legati Apostolici munus obeunte, duo nobiles cum Iesuitis disputationem de cõmunionem Calicis susceperant. A quibus rogati (neuter enim vinum bibebat) quomodo Cœnâ suam celebrarent: unus respondit, se ex superintendentium consilio, aquam adhibere. Alter vero, Hoc, agebat, ego nequaquam à meis Pastoribus impetrare potui. Equidem Magdeburgenses in cõsiliũ adhibui, qui responderunt, si velim sanguinis Dominici fieri particeps, nullo modo me Calicem abstinere posse. Horum offensus pertinacia, Augustam profectus sum, ubi mihi idem fuit responsum. Periculum deinde in meo cubiculo facere volui, utrũ vino uti possem: sed infusum omne reluctans stomachus rursus egressit. Re diu multumq; in Consistorio ventilata, tandem conclusum fuit, debere me quando Cœna celebraretur, Calicem quidem accipere, atque ori vinum admovere, tumque etiam si nihil de gloriâ, fide tamen me Christi sanguinis futurum participem. O lepidum commentum! quod nescio equidẽ quomodo cum reali manducatione quam Augustanæ Confessionis homines fatentur, conciliari possit. Historiam hanc Rescius in Artheimicis suis de Trinitate recitat. Sed ad miseros nostros erroneos redeo.

Non multo post novæ istius religionis sectatores cum Manducatione sua è cavernis ac hortis longe ab hominum cõmmercio remotis, in publicum eruperunt, quamvis spiritum domi, uti agebant, in cubiculis suis relinquerent. Inde vero magnæ cõtroversie inter Calvinistas ortæ sunt, quibusdam dicentibus, ad vitandam persequutionem, licere Missam accedere, modo animus integer & in veritatis cognitione firmus persistat; eoque externam illam actionem neminẽ debere offendere. Calvinus qui Genevam tanquam ad asylum confugerat, ibique tutus se continebat, acerbum scriptum contra perlonatos hos fideles, quos Nicodemitas appellat,

Anno MDXLV. edidit. Multi nihilominus in sententia sua persistebant, agentes, Domini solius esse cõscientiã judicare, ut cui soli interiora animi cognita sint ac contra rationem esse, Ecclesiam vix dum natam, quamque nihil magis quam silentium & secretum tutam præstet, præsentissimo periculo objicere, ac hostibus penitus exstinguendam ac proculcandam dare.

VI. Dubia porro hæc in omnibus fere eorum cõtibus ventilata sunt, nec leves inde contentiones ac simulates exstiterunt, ferventioribus eos qui ad Catholicas itarent Ecclesias increpantibus. Quocirca legatos in Germaniam, Helvetiam, ac Genevam miserunt, ut Theologos quid hac in refaciendum esset, consulerent. Quorũ diversa fuerunt sententiæ Saxones enim, Licere, agebant, declinandi periculi causa Papisticis interesse ceremoniis, verum id quã potest rarissime faciendum. Calvinus è contra, cui aliena pellis vilis erat, Deo pure serviendum, & tam corpus quam animum ab omni idololatriæ labe purum servandum, recte, et si minus vere, monebat. Sic ergo incertiores quam antea redditi, ex miseris illis nonnulli hypocrisis velo utebantur, & corpus quidem ad Missæ sacrificium afferebãt, cor vero domi in cubiculo relinquebant. Alii vero Calvinum sequuti consilium, & animi sui sententiam libere professi, novum illud Pseudomartyrologium nominibus suis & Actis longius fecerunt, ut infra videbis.

QVIBVS ARTIBVS RELIGIOSI VTRIVSQUE SEXUS ad Calvinisticam religionem vel libertatem potius fuerint pertracti.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

ARGUMENTVM.

- I. *Calvini Evangelio percrescente, multi utriusque sexus Religiosi monasticum habitum abiciunt.*
- II. *De quodam Monacho Dominicano, à Calvinistis ut religionem desereret tentato.*
- III. *De quibusdam qui Catholica religione ad seducendos alios abusi sunt.*
- IV. *In primis ut populum ad idololatriam perducerent.*
- V. *An illa vera fuerit idololatria.*
- VI. *Quæ idololatria est materialis, non formalis.*

QVemadmodum morbus omnes pravorum corporis male affecti humores excitat; sic Lutheri ultima ac Calvinii rabies omnes eorum qui

exera Mundum quidem erant, nihil tamen minus quam Mundum reliquerant, affectus atq; animorum velut viscera commoverunt. Vix fama novæ hujus carnalis, ac tribus illis diis, Baccho, Cereri ac Veneri consecratæ religionis percerebuerat, quum male feriati quidam Monachi gaudio statim exsultabant, jam pro obedientia licentiam, pro continentia impudicos amplexus, pro paupertate divitias, pro carnis maceratione omne voluptatum genus sibi imaginabantur uniceq; desiderabant: eo q; tam gratæ rei nuncios obvis ulnis excipientes, abjectis cucullis, quæ cuiq; commodum erat è Monasteriis dilabebantur. *Vota hæc castitatis ac celibatû Calvinus animarum laqueos appellat, & totam antiquitatem despuisse in eo dicit. Nec perfidie accusari posse qui jugum hoc abjecerint: quum quod hominibus placet, id Deus ipse irritum esse jubet. Quod si quis ante a quam adhuc in errore & ignorantia versaretur, obligatus fuerit; eundem jam veritatis cognitione illuminatum, istis superstitionis laqueis per Dei gratiam liberum esse.* Hoc modo Calvinus in Francia, ut antea Lutherus in Germania Religiosos ad pileum vocabat: quorum etiam plurimi donec secundum citarentur non expectabant, sed ad primam vocem cucullos, lacernas, interulas laneas, cinctus cânabeos, & unâ cum veste, ut Herodorus de feminis inquit, omnem pudorem ac honestatem abijciébât, oblieti illius quod S. August. ex D. Pauli verbis demonstrat, eos qui post castitatis votum conjugia contrahunt, latam illam viam quæ ad infernum ducit, ingredi. S. Bern. de Henrico apostata loquens, eos qui relicto religioso habitu ad carnis & sæculi sordes revertuntur, canibus ad vomitum redeuntibus comparat. *Addit, eosdem quum ob criminis enormitatem cum amicis & notis conversari non audeant, collectis velut sarcinis tamquam fugitivos hinc inde oberrare, & Verbum Dei, scilicet, prædicando, victum sibi acquirere.* Ex hoc hominum genere mirum in modum nova succrevit Ecclesia, obstetricante præcipue libidine, cujus explendæ spes ut ante Monasteria pæne solitaria reddiderat, sic præsens ac paratus usus novæ religioni velut trabali clavo affigebat. Quid quæris? Ex Apostatis repente evaserunt Apostoli. Nam ut persecutio martyres, sic hæresis apostatas facit. Ex hac materia Calvinus novam sibi suâ Ecclesiam ædificavit: cujus præcipuum veluti fundamentum carnalis erat voluptas. Raro enim castum aut pudicum reperias hæreticum, S. Hieronymo teste. Inlicita ista hætenus ad cælum per carnis intra formosæ amplexum mulieris mortifi-

cationem ascendendi via, mox infinitis trita fuit vestigiis. Idem religiosi homines è Monasteriis, noctu fere egressi (tenebras enim hoc hominum genus amat) Cruces ac Calices non raro secum asportabant, non quidem ut Crucem suam portantes, Christum sequerentur, sed ut feminæ alicujus aut puellæ conjugium hoc precio sibi conciliarent, ut à quorum nuptiis initio honestiores fere abhorrebant: unde fiebat ut non indotatæ modo, sed & infames ac prostitutæ à novi Evangelii Ministris passim ducerentur. Hæc illa esca est, omnium malorum causa: qua capti homines, in perditionis abyssum præcipitantur. Ut enim vix ulli sanctiores homines reperias quam eos qui in Monasteriis constanter perseverarunt; sic nulli peiores sunt quam qui religionem deseruerunt. Hi instar lampadum sunt, claro fulgore coruscanti; quibus extinctis nihil foetidius est magisq; putidum. Nullum quidem in retrahendis fugitivis laborem intermittebant religiosorum præfati; sed quemadmodum pulli ubi semel è cavea evolaverunt, revocantis vocem nõ exaudiunt, sic desertores isti omnes superiorum admonitiones spernebât, ac conatus eludebant. Horum exemplo mox alii atq; alii utriusq; sexus instigati, catervatim abjectis cucullis novo Evangelio nomen dederunt. Vxorem sibi Monachus; Monialis maritum quasi vitæ; aut vagæ libidini totos se dediderunt. Erât qui in Monasteria ac Conventus libellos passim ac schedas injicerent, quibus solitaria vita tradgebatur. In ipsa etiam Monasteria utriusq; sexus homines nonnulli irrepserant, qui libidinû flammam sub cœnobiticarum regularum cineribus hætenus occultas ac suppressas, steru suo excitabât: adeo ut mirum sit, quomodo simplices illæ columbæ à laqueis ubique positis & dulcissima voluptatis esca cavere sibi potuerint. Vnde factum est, ut Monachi ac Moniales sicut antea sub eodem religionis fuerant iugo, sic jam eandem quocumq; vellent modo vivendi licentiam amplecterentur; ac tam inter se quam cum aliis matrimonia contraherent. Ac velut Æsopica illa vulpecula, amissa cauda, omnibus persuadere conata est, ut & ipsæ grave & inutile, uti dicebat, pòdus abijcerent; sic etiam excucullati Monachi reliquos religiosos vehementer exhortabantur, ut & ipsi ad sepem, quod dicitur, suspensis cucullis, relictaq; solitaria vita, hominum cœtibus rursus se jungerent, ac quæ cæteri, Mundi negotia obirent, Dici certe vix potest quam variaz artes excogitatæ sint quum ad horum qui Monasteria de-

serue-

seruerant, excusandam, tum ad illorum qui remāserant, accendendam libidinem. Sed, ô Deus bone! quæ quæque curæ, sollicitudines ac miseriæ inde natae sunt? sub quibus novi illi conjuges, indissolubili monstrofae copulae catena illigati, miserabiliter gemebant. Non pauci eorum paupertate oppressi, vile opificium aliquod exercere, aut ruri opus facere, magnoque labore victum sibi acquirere coacti sunt. Hinc bibliopola, circumforanei, frivolarum, paedotribæ, & qui non homines existere videntur? Ad Ministerium vero tantum disertuli assumebantur. In Monialium vero ædibus multi Ministri nidulabantur, Deo dicatarum Virginum contubernio utentes. Testatur Cæjerus, duos se Pictavi vidisse, ob raptum ejusmodi non parum periclitantes. Norum est, Barro apud Lusignanos Ministro ex Monasterii cujusdam spoliis Monialem non illepidam prædæ cessisse, quam in Vasconiam ad bellum profectus, Maupererii deposuit. Similis præda Christiano Ministro Pictaviensi obvenit. At Bello loco, itidem uni ex Galliarum Ministris, bolus ex ipsis faucibus fuit ereptus. Hos tres Curia Pictaviensis tamquam raptores & sacrilegos condemnavit. Hæc illa turunda est, hæc ambrosia, tantopere à Rabelæsi discipulis & Calvinii sectatoribus desiderata. Monialium carnem ante omnia illi experebāt, ac veluti canes, unice vestigabant ac venabantur, facile ubi præda parata sibi esset, odorati. Quem vero odorem putrida hæc ac putida vasa spirarent, non difficile judicatu est. S. Greg. de velatam Religiosam alloquens, inquit, Quod si Ananias ob pauxillum argenti violato voto mortem meritus sit, quæ poenam illa mereatur, quæ Deum non argento, sed seipsum jam servitio ejus devora, defraudet. Hos ergo laqueos tam Lutherani quam Calvinistarum Religiosis, junioribus præsertim tendebant, ac veluti Catholicæ Ecclesiæ exsuviis novellam suam exornabant, scilicet. Sed ô puleram Ecclesiam, cujus fundamenta incestibus atque adulteriis innituntur! An vero ex Agare ista ulla alia quam spuria & Ismaelitica proles nasci potest? Certe illecebræ iste O Calviniana Synagoga, columnæ tuæ sunt: hi angulares tui sunt lapides, hæc ornamenta templorum tuorum, hæc lampades tuæ quarum lumen qui sequitur, in æternas abyssi tenebras descendit: hi doctrinæ tuæ sunt præcones, hæc novi vestri tubæ sunt Evangelii, ac vox non clamantium in deserto, sed civitates inflammantium, in provinciis ferentium discordias, regna & imperia evertentium, omnem denique pacem atque obedientiam ex Christiana Republica

profligantium. O dignum æterno igne hominum genus! ut qui discordiæ omniumque malorum scintillas per totum orbem sparsistis, & tam noxia incendia conflastis, & adhuc fovetis.

Vir bonus ac literatus mihi narravit, se quum ætatis anno xx. Lutetia Dominicanorum familiæ adscriptus degeret, à Porciano Principe, novam religionem sub primis civilis belli initiis amplexo, sæpenumero rogatum, quam ob causam tot tantisque donis à Deo ornatus (erat enim nobili prognatus familia) Monachalem habitum induisset: quæ si vellet abjicere, honorificum ipsi in aula sua locum fore sciebat enim huic à fratre majore natum nihil ex patrimonio quam gladium ac pallium relictum; quæ ille eum cucullo & Breviario commutavit. Quum frustra aliquoties surdum ad ejusmodi impugnasset, forte fortuna die quodam puellam idem cubiculum ingressam esse, quæ Princeps manu arreptam ad se deduxerit, his verbis eam compellans: Quæso te amica mea, ut in hac anima Deo lucranda operam tuam mihi præstes. Nec diu moratum cubiculoque egressum, sine ullo arbitrio utrumque reliquisset. Ibi se à puella delicias ejusmodi mirifice edocta, quum verbis tum gestibus, manuū compressionibus aliisque modis tam vehementer fuisse impugnatum, ut nunquam in vita majorem tentationis impetum sustinuerit, diabolo & carne faces suggerentibus. Tandem reversum Principem, de novo rogasse, ut conditionem oblatam accipere vellet: se quidem omnia ipsius causa facturum. Tum redeunte quasi animo, se respondisse. Cum Deo super hac re se consultaturum. Re apud animum contrariis inter se affectibus distractum, omnes in partes versata, tandem se S. Pauli Apostoli consilium sequutum, quamprimum inde in Lotharingiam secessisse, & à Barensi Duce fuisse susceptum. Idem postea Theologiæ apud Santonas professor fuit, ac vitam Religiosam dignam ad extremum usque spiritum egit. Hæc narrationem prolixius aliquando recitare volui, ut intelligatur quibus artibus hæretici eos quos causæ suæ utiles fore arbitrantur, captent. Quia enim doctis & ad gravia negocia idoneis hominibus destituuntur, necesse est ut eos à nobis velut suffurentur. Suffurari vero aut ad se pertrahere vix possunt, nisi ejusmodi voluptatum delinimentis, quibus nihil blandius est atque acceptius, insecutos. Alium novi vicinū mihi Nobilem, qui ut juvenem quendam Franciscanæ familiæ monachum à religiosa vita diverteret, pro cucullo, quæ ei aufertur iusserat, thoracem ac chlamydem supponi iussit,

jussit, atque ita excucullato venustam juvenulam comitē addidit: quæ postea Crux ipsius fuit. Alium quendam ex Observantium, qui dicuntur, apud Burgalenses Ordine mulieres nonnullæ reformaræ ita sequebantur ac prensabant, ut nuda manicis ipsius brachia immitteret, multis cum suspiriis ac queretis, quod tam venustum, ut erat revera, ac valentem juvenem tam aspero habitu indutum viderent. Quin tanta erga miserum charitate afficiebantur, ut pro stramine cui aliàs incubare solebat, mollissimi sui lecti partem offerrent. Et his quidē artibus uterque ab Ecclesia fuit abstractus. Nam ejusmodi Religiosi tenui admodum filo adstricti, ægre intra claustrorum septa continentur, illud quidē mirum est, ex quatuorcentis Religiosorum millibus, à Luthero ac ceteris tam heresiarchis quàm hæreticis paucos tantum ad apostoliam fuisse pertractos. Sed & hoc admiratione non caret, quod nostro seculo tam multi, qui quum in vera sint Ecclesia, etiam in sæculo salutem suam operari, atque interim Mundi commodis uti possent, ultro voluntariæ, & perpetuæ servituti sese mancipant. In initio quidem Religiosi plerique à Calvino seducti, Monasteria non deserebant, sed eodem quo antea usi habitu, proveniibus suis fruebantur. Abbas Valentis in religioso habitu hæreseos rudimenta populo pro concione in Gallia tradebat, ut & frater ipsius Abbas Bonnevalensis. Quosdam metus, alios proventus Ecclesiasticos amittendi metus, quo minus Lutheranismum aperte profiterentur, continebat. Sacerdotes quamvis hæresin sinu foverent, Missam nihilominus celebrabāt. Sed vide hic execrabilem quorundam impietatem, sine ulla consecratione, aut verborum Sacramentalium prolatione sacra facient. Cujus impietatis Abbas Cleriacensis idēque Oleronensis Episcopus accusatus, sese purgavit, ac deinde quoties suo modo missificaret, verba consecrationis alta voce pronuntiavit, non secus atque olim factum est, ut in S. Jacobi Liturgia notari, & ex iis quæ Iustinus Martyr in II. sua Apologia scribit, colligi potest. Idem apud Æthiopes Christianos adhuc observari ajunt. Ecclesia vero morem hunc abolevit, & verba illa consecrationis à sacerdote summissa voce profertur, ut magnum hoc mysterium non ita dispalesceret, aut hac occasione profanaretur. Huic vero statuto simplicitas quorundam causam dedit. Quum enim pastores quidam verba quibus sacerdos corpus Domini nostri consecratur, memoria retinissent, & unus super prolato è pera pane eadē pronuntiasset, sta-

tim ad verba illa, *Hoc est corpus meum*, pro pane caro apparuit, sed is statim ab igne cœli delapsus fuit consumptus, illis sermonis usu per tēpus aliquod privatis. Hujus miraculi veritate cōperta, Ecclesie decreto statutum est, ut verba illa consecrationis à sacerdote summissa pronunciarētur, ne vulgo eis abutendi deret occasio. Isti vero personati Catholici multo pejus faciebant, panem non consecratum elevantes, & populo cōmunicantes. In Calvinistica Synagoga etiam hodie moris est, ut panis sine ulla benedictione, consecratione aut verborum prolatione communicantibus porrigatur. Quid, quod Calvinus verba consecrationis magica carmina & incantationes appellat? Quæ ejus affecta Viretus non minus venenato, sed novo convicio Magodā vocat. Malo Minister, quæ Lutetia post conditum illud à lanuario mense Edictum, quod Calvinismo latissimam in Gallia fenestram aperuit, concionantem non semel audivi, jaçitare solebat, se decem aut duodecim annis Missam sine ulla panis consecratione celebrasse. Equidē minus rectè facturus mihi videor, si quod jam movi dubium sive questionem indecisam relinquam: utrum scilicet populus hostiam non consecratam adorans, & ex altarum sacerdotum manibus recipiens, idololatriam committat, aut defectus hic à Deo suppleatur.

In quo illud primo considerandum est, postquàm sacerdos ab ordinario Pastore receptus aut missus est, communi omnium voce ac judicio pro legitimo ac rite ordinato sacerdote habendum, cui Ecclesiasticum ministerium secundum formam, gestus ac ceremonias ad unumquodque requisitas ac præscriptas, exercendi munus incumbat. Unde populus quantum ad legitimam sacerdotis vocationem seu missionem, nihil amplius indagare, sed eum qui à Superiori datur aut permittitur recipere tenetur præsertim si nullæ ad id munus necessariæ dotes in eo desiderentur, ipseque in externis idem fecerit, quod in officio isto quam optimè exercitati. At si idē suo arbitratu Pastores ac sacerdotes sibi eligat, unguis canis à lupi unguibus nihil discernens, culpæ expers non erit. Sic enim omnis generis homines, apostatas & alios, immo etiam qui sacerdotes nondum sunt, ad tam sacrum munus admittens, ut in Germania olim factum est, ubi à reliquo populo sublata scilicet cœlibatus lege, sacerdotes discerni vix possunt, ipse sui mali causa erit, ut qui legem atque ordinem à Deo proscriptum violant. Hanc ergo culpam sua ipsorum levitate vel credulitate potius contractam, sibi ipsis imputabunt.

Præterea si adoratio hæc facta sit cū omnibus conditionibus ac circumstantiis quæ actionem moraliter bonam, laudabilem ac meritoriam faciunt, quales sunt, locus, tempus, modus, ignorantia illa coram Deo & hominibus excusari potest, ut quæ facta sit secundum Ecclesiæ intentionem, quæ est, Christi corpus non aliter quam consecratum adorare. Hinc Theologi ad probandam omnium humanarum actionum tam bonitatem quàm validitatem, hanc regulam tamquam certum axioma tradunt: Omnes scilicet humanas actiones in materiâ debitam, aptam & convenientem, tempore ac loco opportunis incidentes, eaque forma ac modo quo par est exercitas, moraliter bonas esse ac vitio carere. Ut exempli gratia, recte dicimus, suam non alienam, ac licitis, non prohibitis diebus, messem demerere; & eleemosynam de suo, non de alieno, & ex charitate, non ex hypocrisis dare; in uno gradu nuptias contrahere, in alio abstinere; & si qua alia sunt ejusmodi, actiones bonas esse & laudabiles. Sic actio illa populi voluntaria, hostiam non consecratam quam tamen consecratam esse simpliciter credit, adorantis ac recipientis, bona est, in debitam ac requisitam materiam incidens, si non ex se, saltem ex eo quod humana potest apprehendere sapientia: quum hostia illa ceteris consecratis similis sit, & à sacerdote legitime ordinato in Catholica Ecclesia hora ordinario servitio seu sacrificio deputata, super altari consecrato, cum ornamentis gestibus, aliisque externis quibus Ecclesia in ea re uti solet ceremoniis, tractetur atque administretur. Quare actio hæc ex bona fide profecta, vitio atque errore caret, neque pro idololatria haberi potest.

VI. Idololatria verò, si qua hic est: materialis, est ut Theologi nostri loquuntur, non formalis, id est, in se quidem idololatria est, quum purus panis & vinum pro Christi corpore ac sanguine adoreretur; sed non in decepti populi intentione, qui pro suæ adorationis objecto corpus & sanguinem Christi habet, & neque hostiam quam sacerdos manibus tenet sine tacita illa & implicita conditione adorat, scilicet eorum illud tam grande mysterium ex Iesu Christi præscripto Ecclesiæque usurpata consuetudine peragendum esse. Neque est ut quis existimet, defectum hunc consecrationis à Deo occulta quadam & divina virtute suppleri: quum ut id credamus, nulla Dei promissio, neque ulla alia consecrandi formula quam quæ sacris illis ab ipso Christo prolatis verbis continetur, extet: quæ quidem verba in Sacramentis id efficiunt atque operantur quod

significant, ex ore legitimum ac rite ordinatorum sacerdotum prolata. Ex quibus sequitur, nullam hic esse consecrationem, neque ejus defectum à Deo suppleri; qui tamen fidelium actionem natura sua vitiosam supplet, & intentionem probat, sacrificii ac Sacramenti effectus ad mensuram devotionis cuique applicans. Sed jam trium illorum, Galliarum nostrarum Reformatorum vestigia prosequamur, quibus apostatae illi ac desultorii Clerici aliquantulum nos abduxerunt.

QUOMODO CALVINUS GENEVAM SE
contulerit, quæque ibidem fecerit ac
gesserit.

CAPUT DECIMUMSEPTIMUM.

ARGUMENTVM.

- I. Calvinus relicto Pictavio, in Aquitaniam ad Rufum & Fabrum proficiscitur.
- II. Gulielmus Favellus primus apud Genevates rebellionis auctor.
- III. Calvinus de hinc inde vagatus, Genevam concedit.
- IV. Tre videm Apostoli eodem ad Calvinum proficiscuntur.
- V. Calvinus rebus novis studens, Geneva ejectus.
- VI. Ratisbonam abit ad comitia imperii.

I. **D**VM duo illi præcursores, Bonus homo & Ramastator sive Consecrator, hæresi viam sternunt, & velut signo Scripturæ ex arce ostēdo, classicum contra Ecclesiam canunt, ac homines passim in Gallia, Religiosos præsertim utriusque sexus ad pileum vocant, suæque cōspirationi quâ plurimos ab antiqua Catholica simplicitate ac pietate abstractos, innectunt: Calvinus ne Pictavii, re jam quam agitabat in apertum erumpente, comprehenderetur veritus, hospitis consiliū sequitur, & Neracum ad Rufum & Fabrum, de quibus supra, proficiscitur, ut unâ cum eis sub Margaritæ Navarræ reginæ præsidio lateret. Ait Beza, bonum illum senem, de Fabro loquens, Calvinum grato ac læto animo excepisse, quasi præfagientem ab hoc Ecclesiam in Gallias restauratum iri. Illud vero non dicit, Rufum à Calvino visitatum tamquam dominum à servo, quamvis non ignoraret eundem dum per Germaniam oberrat, Calvinum ministerio usum fuisse, quod cum narrantem plures à Rufo in literis

M m

educa-

educati, non semel audiverunt. Ibi Calvinus Rufus scripta sua comunicavit, præsertim Institutiones Christianæ religionis, Enculismi conceptas atque inchoatas; simulque Ecclesiæ in pristinam puritatem restituendæ propositum ei aperuit, inquit, nihil omnino sani in Catholica superesse Ecclesia, sed vetus illud ædificium planissime esse deiciendum, ac novum instruendum. Rufus vehementer admiratus, ut ipse postea sæpe dixit, tantam tamque fenilem malitiam in animum juvenilem cadere posse, hominem ad rationem reducere conabatur, inquit, Necessarium quidem esse ut domus Dei purgeretur, verum eam non destruendam, sed fulcendam esse potius: quod nisi fiat, tamen ipsum quæ quoscunque alios qui hæc in re aliquid tentarint, ejusdem ruinis oppressum ac sepultum iri. Vidi ego schedas Rufi manu scriptas, quibus suam de Cœna sententiam exponit, longè à Calvinii opinione discrepantem: quas quidem schedas Medicus nostræ Aquitanix non incelebris, Clericæ civis patria, Rufi sumptibus puer in scholis educatus Francisco Cædali Episcopo quondam Atrensi communicavit. Hac inter dominum & famulum contentione effectum est, ut Calvinus Rufum Temporifatoris, id est, hominis inconstantis, & consilia sua temporibus accommodantis nomine traduxerit, ac librum etiam *Des Temporifatus*, Gallica lingua conscripserit, in quo dominum præcipue venenato dente impetit. Faber quamvis in Calvinii sententiam magis quam Rufus inclinaret, hominem tamen quantum poterat retinebat, metuens ne præferendum hoc ingenium omnia misceret atque everteret, eoque discedenti consulebat, ut Melanchthonis tam opiniones quam exemplum in omnibus sequeretur. His instructus consiliis Calvinus Lutetiam profectus est, sed parum tutum ibi se videns, & à rogo sibi metuens, jam tum patriæ excidium meditans, Gallia excessit, quæ ingrata scilicet, uti conqueri postea solebat, tanto homini domicilium denegare sostinebat. Argentoratum ergo profectus totum biennium Bucero operam dedit, hunc unum aptissimum perturbandi Ecclesiam instrumentum sibi fore, recte judicanti. Scripserat tum inter alia Bucerus librum *De carne Christi*: cujus similem nec à Lutero nec à Zuinglio scriptum ajunt. Hunc cupide legit Calvinus, simulque Bucero Institutiones suas comunicavit, quas ibi ac Basileæ tandem ad umbilicum ductas, Francisco I. Galliarum Regi dedicare non dubitavit.

Quemadmodum vero Lutherus laudi ac gloriæ

sibi ducebat, quod Evangelium ab ipso prolatum multarum turbarum ac seditionum causa esse diceretur, adeoque lætitia exultabat si populos ad mutuam laniationem videret inter se commisos; sic Calvinus ut & ipse quo Spiritu regeretur, testatum faceret, pro symbolo primæ Institutionum editioni præscripserat gladium undique flammis circumdatum, cum his verbis: *Non veni pacem mittere, sed gladium*. In quo nescias utrum horum uterque magis in vaticiniis suis verus, quam in suis ipsorum opinionibus vanus fuerit. Dum Argentorati desideret Calvinus id primum operam dabat, ut eos qui pœnæ metu à Galliis profugerant, consilio & auxilio juvaret deinde ubi in honore aliquo & hominum existimatione se esse vidit, omnibus quæ in tota Germania gererentur negociis immiscere se studebat. Vbi vero accepit, Ferrariæ Ducissam, è regio Gallorum sanguine ortam, veræ religionis (ita enim loquebantur) aliquem habere gustum, ad eam se contulit, omnibusque modis suasit, ut Romanæ Ecclesiæ valediceret, non tamen à Lutero præmonstratam quidem, sed nondum perpurgatam semitam, sed quam ipse à Deo singulariter ad id vocatus, totam jam complanaturus esset, ingrederetur. Hac de re etiã in secretiori Ducissæ cubiculo sermones aliquot habuit, Pontis toparcha inter alios præsentante: nec exiguam pecuniæ summam corrasit, plerisque ad præfæc illius scilicet Ecclesiæ exemplum honorum suorum partem ad novi hujus Apostoli pedes deponentibus, quæ ille deinde inter exules ac proscriptos Gallos dividebat: infirmulatus tamen postea, quod in distribuendis quatuor librarum millibus, quas Margarita Navarra regina Genevensi Ecclesiæ elemosynæ nomine miserat, mala fide versatus esset.

Vagationis pertæsus Calvinus Genevam se contulit, ubi jam antea dum cum Tilio oberrat, in quorundam notitiam se insinuarat. Ea civitas tum Sabaudix Duci rebellare incipiebat, Gulielmo Farello seditionis conatus accendente ac fovente. Hic ille est cujus supra libro III. mentionem feci, è Meldorum civitate profugus, Iudæi filius, cui Ferreau nativum nomen: homo in disputationibus atque omni sermone quovis torrente vehementior, ut qui è cathedra in illarum Periculis alicujus, fulminaret. Hic præcipuus auctor fuit mutationis quæ tum & postea Genevæ facta est, quod Basilea ejectus se contulerat. Calendarium Historicum à Lohanne Gregorio & Iacobo Stœr Anno M. D. LXXIX. impressum testatur, Anno M. D. XXXV. die XV. Augusti,

gusti, celeberrimam civitatem Genevensem, juxta veritatis Evangelicæ præscriptum, reformari cœpisse: q̄ tamen in secunda editione omissum est, ne Calvinus qui sequenti anno demũ ed venerat, hoc honore defraudaretur. Sub primam adventũ Calvinus omnibus se dabat, adeo ut couponas etiam præfertim ubi frequentes convenisse videbat, ingrederetur, ac pueros etiam, ad se colligeret, eosq; cantilenam aliquam vel rhytmos, in Ecclesiæ & Ecclesiasticorum contemptũ factos doceret. Personam vero suam tam scitè egit, ut in Dominicæ S. Trinitatis vigilia quosdam sectæ suæ homines in templum S. Petri immiserit, à quibus mox statuae & imagines confractæ fuerunt. Hic tamen tumultus tum sedatus est; sed quia sacrilegi illi primarias totius familias cognatione attingebant, rei facile judicio se subdixerunt, Farelli factione prævalente. Tandem ergo hac pervagante licentia, & non Farelli tantum sectatoribus, sed & Bernatibus aliisq; vicinis fomitem suggerentibus, & quod Anno M.D. XXVIII. cœptum fuerat urgentibus, tota civitas rebellavit. Factum est hoc Anno M.D. XXXV. uti ex sequenti patet inscriptione, quæ æneæ tabulæ ad Curiam Genevensem affixæ, insculpta visitur.

Quũ Anno Domini M.D. XXXV. prostrata Romanæ Antichristi tyrannide, abrogatisq; ejus superstitionibus, sacrosancta Christi religio hic in suam puritatem, Ecclesia in meliorem ordinem singulari Dei beneficio reposita, & simul pulsis flagitiisque hostibus urbs ipsa in suam libertatem non sine insigni miraculo restituta fuerit: senatus populusque Genevensis monumentum hoc perpetuæ memoriæ causâ fieri atq; hoc loco erigi curavit quo suam erga Deum gratitudinem testatam faceret.

Vix ortis his turbis, Petrus de Baume Genevensis Episcopus, unã cum Clero urbe excessit, qui quũ initio hominibus istis rerum novarum studiosis aditum non ut debuit, obstruxisset, eorundem conatibus oppressus errorem, licet sero, agnovit, tum scilicet quum malo remedium afferre non posset. Ut enim prævisa jacula minus feriunt, sic incauti facile dejiciuntur ac superantur. O quã multa mala ejusmodi negligentia ac seignities invexit! Ignavi homines, quas miseras in vestra ac nostra capita non concivistis? Quod si publicæ salutis curam plane ex animo ejecistis, annon privatæ respectus excitare vos debuit? Verissime enim à Solone dictum est, nullam esse feram, nullum repagulum vel obicem, quo publicum malum à privatarum ædium ingressu cohiberi possit. Sed ad Farellum

re deo, qui opera præcipue Perrini cujusdam utebatur, hominis factiosi, sed funestum exitum fortiti. Ut enim Augustus ad aram Iulii Cæsaris memoriæ consecratam, omnes conspirationis participes quos nancisci poterat, interfici jussit: sic Perrinus iste, annitente Calvino, in ipso saxo quod olim altaris usui inservierat, Calvini vero jussu ad locum reorum supplicii destinatum, deportatum fuerat, capite fuit truncatus. Ex aliis audivi, & in schedis quibusdam ipse legi, Perrinum ipsum lapidem hunc sacrum, in quo ante corpus Iesu Christi consecrari atque offerri consueverat, in locum illum infamem transportari curasse, ut maleficorũ sanguine posthac tingeretur; nequaquam tum ratus, se primam fore victimam ad altare hoc immolandam. Perrino à Calvino crimini datum, quod ad instar Sicularum vesperarum, Gallos omnes exules cum suæ factionis hominibus trucidare constituisset. Hoc ergo modo Genevensis civitas perita fuit, in qua jam lógo tempore hæresis sub Calvini vexillo triumphat: quæ olim etiam Felici V. Antipapæ, Cardinali Genevensi, pro Ecclesiæ capite se gerenti, perfugium præbuit. Eodem tempore Tiguri, quæ civitas à Geneva non longissime abest, infans natus fuit triceps, cum tribus manibus, & tribus pedibus: quod monstrum procul dubio istius ipsius de quo jam multa diximus, monstrum præfagium fuit ac figura.

III. Farellus suis diffusis viribus, ad perficiendam incœpta Calvinum Ferraria revertentem, in auxiliũ vocavit. Is invitũ se simulans, quanto magis rogabatur ut Ecclesiæ Domini instaurandæ manum admoveret, tanto magis tergiversabatur, alio se vocatum causatus. Quemadmodum vero rei magnopere expetitæ simulata repulsa animũ multo majori accendit desiderio; sic Genevenses novam Ecclesiam ac rempublicam jamdudum moliti, quanto magis Calvinus detrectabat, tanto vehementius retinere eum studebant: ut ipse dicat se invitum manere ibi coactum. Quare munus S. Scripturam interpretandi, & conciones sive exhortationes Gallica lingua faciendi sibi sumsit, à Gallicis præcipue conductus, qui partim è Lugdunensi aliisque provinciis profugerant, ut ignes quos sibi accensos sciebant, vitarent; partim ut creditorum defraudationes S. Spiritus pallio velarent. Ipse Calvinus fatetur, se Gulielmi Farelli tam consilio & exhortatione quam terribili adjuratione, immo ab ipso Deo quasi extensa manu, Genevæ fuisse revertentem. Quum enim precibus nibil proficere

se videret, imprecatione usum, hac scilicet, ut in tanta necessitate auxilium ferre recusantis studis ac vite tranquillitati, quam unice quærebat, Deus maleficere vellet. Quibus verbis territus, cæpti itineris consilium omiserit. Hic ille Farellus est, quem Calvinus collegam suum passim appellat, qui postea de Carnis resurrectione dubitare cœpit, ut ex Calvinus ad eum scripta epistola videre est. Non multo post Calvinus Catechismi sui telam exorsus, brevi eam pertexit, sumpta à Carostadio forma: quod opus Calvinus sc̄tatoribus ita placuit, ut Excellentens vulgo καὶ ἐξοχὸν appellaretur.

IV. Calvinus Genevæ latibulum fortitus, trium illorum popolarum quib⁹ merces suas per Galliã distrahas commiserat, memoriam nondum deposuerat. Quare per epistolã venire eos ad se iussit. Sic diversis viis iter ingressi ac Genevã appulsi eorum quæ à se gesta essent, Calvino rationes reddiderunt, & quæ porro spes esset, ostēderunt. Huic consilio Sanvertunianus Pictaviensis Senator quoque interfuit. Illos auditos ac de rebus omnibus diligēter instructos, Calvinus in Galliã remisit. Præcipuus eorum conatus circa scholasticam juventutem corrupendam versabatur. Norãt quippe nullibi facilius veneni huius contagionem adhærescere, nec ullibi brevi temporis spatio latius proferpere. Ad universitates quippe omnes fere confluunt qui præcipua olim in Republica munerata sunt obtenturi. Et illi quidem quamvis ex æquo mandata strenue exsequerentur, nō tamen omnes eodem utebantur successu. Bonus homo in primis juventutis in Pictaviensi Academia literis operamstantis cereos animos facile corrumpebat ac quocumque vellet steterat: quinetiam in Nobilium ruri habitantium domos irrepens, plerosq; Calvinus dogmatis inficiebat. Primi ex his erant Fajus in agro Angolismensi, Veracus in Pictonibus. Mirambellus in Santonibus. Nō idē successus eis Tolosæ fuit, ubi scholarium actiones & studia diligenter à Præceptorib⁹ observabantur. Et sane æterna laude dignissima hæc urbs est, quæ licet post Luteriam maxima civium atque advenarum frequentia abundet, & regionibus hæresi infectis undiq; cincta sit, in Catholica tamen fide cōstanter perseveravit, adeoq; ne unam quidē familiam intra muros suos habet, quæ non sub Catholice Ecclesie legib⁹ vivat. Vernovius unus ex novi Evangelii præconib⁹ dum Genevã revertitur, Chamberiaci deprehensus, cum quatuor sociis flammis fuit exustus. Ramassator post multos labores in Arvernens mor-

tuus est. Bono homine vero quid factū sit, nos fatē

V. Porro Calvinus formam à Farellō introducã, illi quæ apud Bernates est conformem, sequi nolens, omnia pro lubitu suo mutare instituit. Et velut homo erat imperiosus & intolerabilis arrogantiæ, sic in omnibus supremã sibi auctoritatē vindicabat. At conatibus ejus magistratus urbanus ac Syndici sese opposuerunt, nihil prius habentes quã ut cum vicinis suis & confederatis eandē religionis, ac præsertim in Cœna administranda formã retinerent. At Calvinus natura ferrox ac ferus etiã nemini omnino voluit cedere; eoq; Cœnã ex forma quam ipse invenerat administravit, hoc ad sui augendam existimationem pertinere existimans, si à nemine quidquam præscribi sibi pateretur. Quæ res turbas non leves in civitate excitavit; eoq; tandem res rediit, ut Curatus quidam Augustinianus quondam eremita, apostata, à Calvino Basilea accersitus, in carcerem conjectus sit. Quoniam verotum Paschatis festum instabat, Senatus Mario cuidam concionandi Cœnamq; administrãdi provinciam dedit. Sed hic Calvinus minis territus, clanculum se subduxit. Tum Farellus & Calvinus ad concionandum progrediuntur, populo tamen persuadere non potuerunt, ut novo illo ritu Cœnæ Domini participarent. Sic ergo non sine gravissima populi offensione Paschatis festum sine Paschali illa celebritate ac cōmunione abiit. Calvinus ipse dicit, quamvis natura timidus esset, coactum se nihilominus, ad sedandas istas controversias, vitam suam præsentis periculo objecisse. Mirum vero est quam in omnibus homo hic timiditas suam præseferat, ac pæne ostentet; adeo ut jam morti vicin⁹ circumstantibus Ministris non semel dixerit: *Equidem illud vobis affirmo, ò fratres, me natura timidum esse & meticulosum*. At tam scripta ejus quam ab ipso excitati motus longe aliud testatur. Sed ad magistratum Genevensem redeo: qui metuens ne Calvinus & socii monstri quid alerent, & mutationē in Republica molirentur, Farellum, Calvinum, eorūq; asseclas proseripserunt. In hoc exsilio Calvinus à Zacharia quodam vehemēter fuit oppugnatus ac prostratus. Zacharias is Belga fuit natione, Theologiae Doctor, qui Anno MDCXXXVIII. Bernæ Helvetiorum cum Calvino disputationem suscepit. Quum vero Calvinus cum Zuinglio sentire se simularet, Zacharias præsentem magistratu epistolam Calvinus manu scriptam è sinu depromptit, rogans, num manum suam agnosceret. Quum negare non posset, Zacharias epistolam illam coram omnibus

omnibus recitari iussit, in qua Zuinglius, quem jam uti virum Dei laudabat atque excollebat, mille cōviciis lacerabatur. Quæ ex re quum magnum sibi conflatum odium sciret, relicta Berna Argentoratum concessit, à Bucero iterum amice humaniter exceptus, ubi suas uterque opiniones cū Lutheri deliriis miscendo, rursus novam religionis formulam commenti sunt. Ibidem rogatus à Bucero Calvinus, Gallis quibusdam exsulibus cōcionandi munus suscepit. Hic ille cœtus est, quem primam Gallicanam vocant Ecclesiam; eo in primis notabilis, quod ex proscriptis ac fugitivis cōstabat. Ait Calvinus, eadem protestatione se à Bucero, quæ præstantissimum Christi servum appellat, eademque obsecratione qua à Farello quasi coactum, munus id suscepisse, proposito inter alia Ionæ Prophetæ exemplo, quo vehementer fuerit commotus. Sic ergo Calvinus Argentorati Dei Verbum aliquamdiu interpretatus est, eo fere modo quo Professores sive Doctores in scholis è cathedra solent; nullum tum adhuc constituto ordine (si modo in tanta confusione ullus ordini locus esse potest) nulla certa politica, quæ paullatim postea fuit introducta. Simile enim quid quale Genevæ antea, Calvinus moliri hic non audebat. Quamvis autem Bucerus non in omnibus cum ipso sentiret, liberam tamen ei quæ vellet dicendi ac docendi potestatem permittebat. Erat vero Bucerus, cujus libro II, frequens fit mentio, ex Dominicano Monacho, apostata, qui Lutheri contra Ecclesiam scriptis ac concionibus excitus, abjecto cucullo statim juvenculam laborum sociam sibi adscivit; eaque mortua, duas deinde unam post aliam superinduxit. Videmus vero plebrosque istos Reformatores ad nullam aliam rem tanta cupiditate atque ardore convolasse, quam ad incestas ejusmodi nuptias: quæ sane Reformatio longe discrepat ab ea quam S. Ioannes virginitate sua instituit, & consilio suo approbavit. Calvinus delectam Burensem, Joannis Estordeurii Leodiensis quondam civis, anabaptistæ, viduam, à se conversam, uxorem duxit, illam quidem adhuc integræ ætate & formæ florentem, sterilem tamen. Antonio vero Calvino fratri uxorem dedit Antverpiensis civis, Nicolai de Fer nomine, qui foro fraudulentè cesserat, & Genevæ, ubi Spiritus S. portam quam latissime omnibus aperiebat, tamquam ad asylum confugerat, filiam simulq; officinam ei librariam instruxit, ut tanto facilius libros suos per fratrem posset distrahere. Sed misero huic

infelix hoc evenit conjugium, filia ipsius in adulterio deprehensa, & Genevæ publice à carnifice virgis cæsa: quæ infamia Calvinum ad insaniam fere redegit. Id Beza in Præfatione super Iosue quasi leviter intendo digito innuere videtur. Quæ enim dixisset, Calvinus domum omni scortationis infamia caruisse, addit, Deum tamen ejusdem patientiam per eos qui proxima cognatione ipsum attingebant exercuisse. Idem tamen, atque adeo multo pejora Jacobo ac Davidi accidisse. Eodem infortunio Theodori Beza neptis Dionysia nomine, Cornelii cujusdam Hebraica linguæ apud Genevenses Professoris uxor, involuta fuit, tanto tamen felicior, quod sive Beza respectu & auctoritate, magistratu connivente, sive paullatim jam collapsa disciplina, à virgarum supplicio immunis fuit. Falluntur enim, qui apud Genevenses adulterii reos capitali supplicio affici putant. Ipsum Beza audiamus, qui ut Magistri sui Calvini mansuetudinem in majus extolleret, quævis, inquit, in omni bene constituta civitate adulteri morte digni judicentur, Genevæ tamen Calvino vivente, nullum simplex adulterium morte fuisse punitum.

VI. In hoc suo exsilio Calvinus ad Ratisbonensia comitia Anno M. D. XL. Argentorato unâ cū Bucero profectus, quantum poterat, sententiam suam de Cœna Domini vel occultabat, vel ambiguis verbis ita pingebat, ut quamvis cum Zuinglio idem quodammodo sentire videretur, nihilominus tamè peculiare quid saperet, & ab omnibus fere dissentiret. Quod animadvertentes Lutherani, velut agmine facto classicum cecinerunt, ac cœlū ac terrā contra ipsum inclamarunt. Hic ille fons est & scaturigo acerbissimorum dissidiorum quæ inter Lutheri & Calvini discipulos postea exititerunt: hæc illa Pandoræ pyxis est, ex qua tot probra, convicia, ac bella etiam proruperunt: quæ contentiones ut hætenus sedari non potuerunt, ita numquā sedari poterunt, quum Lutherani Calvinistas multo majori odio prosequantur quam ipsos Catholicos, ut suo loco ostendam. Hæc illa comitia sunt, quæ ad dissidia religionis tollenda, Wormatiæ inchoata, ac Ratisbonæ continuata, nullum alium exitū habuerunt, quam quod eadem vehementius deinde gliscere cœperunt: quibus, magni nominis ab utraque parte Theologi interfuerunt: Calvino interim opiniones suas sedulo occultante, ut quibus apud Lutheristas & Melanchthoniops, cum Catholicis concordiam tentantes, locū minime fore facile intelligebat: quævis animi sui sententia in responso ad

ea quæ Cardinalis Farnesius Pauli III. Pontificis nepos & Legatus à latere, coram Imperatore Carolo & Ferdinando Romanorū Rege contra Protestantes proposuit, animi sui sensa satis denudavit. Lutherani certè dicunt, Calvinū se cum ipsis sentire præ se tulisse. At Zuingliani suarum partium eum fuisse ajunt. Quidquid sit, Calvinus postquam Lutherum mortuum ac Protestantes prostratos vidit, persuasit sibi, neminem esse qui impugnare ipsum auderet. Quocirca propria factionis ducem se constituit. Idem postea sæpe dicere solebat, magnum se ex tot tamque præstantium virorum aspectu ac conversatione fructum cepisse, Melancthonis imprimis, quem mirifice laudabat; seq; inde multo animosiores ad cœpta perficienda factum. Soluto, vel abrupto potius à Protestantibus colloquio (ut supra dixi) Calvinus Argentoratum rediit, hanc laudem nactus, si Beze soli id affirmanti credimus, ut per excellentiam Theologus appellaretur, quique in Dominicæ Cœnæ negotio plusquàm ceteri unquam vidisset. Ipse tamen in Institutionibus suis sic loquitur: *Porro de modo si quis me interroget, fateri non pudebit, sublimius esse arcanum, quam ut vel meo ingenio comprehendi, vel enarrari, verbis queat. Atq; ut aperius dicam, experior magis quam intelligam. Itaq; veritatem Dei, in qua acquiescere tuis licet, hic sine controversia amplector.* Hactenus sub Christianæ humilitatis alis delitescens Calvinus. Sed jam porro audi ejusdem verba. *Nobis sufficit, inquit, Christi à carnis suæ substantia vitam in animas nostras spirare, immo propriam in nos vitam diffundere, quamvis in nos non ingrediatur ipsa Christi caro.* In Harmonia sua dicit, Verba illa, *Hoc est corpus meum.* Metonymice esse accipienda. In Commentariis vero super primam ad Corinthios planissime ait, Se in hac quæstione nullam similitudinem admittere: quamvis ipse sui oblitus, plusquam centum locis similitudine columbæ, canalis S. Spiritus, fontis, & c. utatur, & ad corporis Christi negandam præsentiam, cœli ac terræ intervallum alleger. Idem tamen in iisdem Commentariis dicit secretam S. Spiritus virtutem non tantum posse congregare, sed conjugere etiam atque unire quæ locis inter se disjuncta sunt. Quæ vertigo hæc est? quæ inconstantia? sed inter se pugnantés hominis hujus opiniones persequi nec hujus loci est, nec mei instituti. Nunc ceteras vitæ à Calvino actæ partes persequamur.

QUOMODO CALVINUS PROPRIA AUCTORITATE Genevensem Ecclesiam involavit, & Ministros inde huc illuc miserit.

CAPUT DECIMUMOCTAVUM.

- I. Calvinus & Farellus Geneva ejeti, sociorum quibuscum absentes etiam colludebant, opera revocantur.
- II. Petrum Viretum Sabaudum unum adducunt.
- III. Calvinus propria auctoritate Genevensis Ecclesiæ munus usurpat.
- IV. Calviniani Ministri missionem seu vocationem suam probare non possunt.
- V. Claudius Espenceus cum Calvino Geneva colloquitur.
- VI. Calviniani Ministri suam ipsi vocationem in dubium vocant.

Quamvis Farellus, is qui primas seditionis faces apud Geneveses accendit, & cives atque advenas contra Episcopum ac legitimū magistratum concitavit, ejusq; optio Calvinus ex urbe proscripi atque ejeti essent, suam nihilominus in eadem civitate habebant atque alebant factionem. Quamdiu enim uterq; vixit in exilio, nullā omnino occasionem intermittebant quin & per litteras & libellos assidue suos exhortarentur; illudque imprimis operam dabant, ut discordiarum semina inter cives fererent, non ignari in turbida aqua facilem esse ac copiosum plerumq; piscatum, ac per civiles dissensiones latissimam quum privatis ulciscendis injuriis totique innovandæ Reipublicæ, tum hæresi propagandæ aperiri fenestram. Qui eis conatus tāto facilius successit, quod civium alii Catholicæ religioni, alii Zuinglianae sectæ sive Bernensium Confessioni essent addicti, alii vero novā fidem meditentur: atq; adeo plerique omnes novis rebus student. At paucis absolvam, eò rem adduxit Farellus, ut senatus ac civium decreto ab exilio revocatus sit. Qui deinde Calvinū ad se vocavit, relicto Argentorato Genevam itidem profectum, quamvis quum alii tum Bucerus imprimis in retinendo eo valde laborassent. Quo vero animo atq; affectu eò redierit, ipse testatur, inquit; Se multo cum mœrore, sollicitudine ac lachrymis (quarum optimum testem Deum habeat) ad gregē à quo ante abstractus fuerat rediisse. Beza vero tā invitum revocantibus assensisse scribit, ut divini judi-

judicii metu ac minis adducere eum necesse fuerit Calvinus hic reditus incidit in xiiii. diem Septembris Anni millesimi quingentesimi quadragesimi primi: quem diem Geneveses tamquam primum Calviniani Pontificatus norant, quem Pontificatum ille rotis viginti tribus annis gessit,

II. Porro duo isti, Farellus & Calvinus, tertium quendam sibi adsciverunt, constituto velut triumviratu, quo omnia suo arbitratu circumagerent. Is erat Petrus Viretus Orbensis, Sabaudus natione, qui Monachus olim fuerat, Ordinis Carmelitarum, homo non tam disertus quam loquax: inde à Calvinino, qui neminem quam seipsum magni faciebat, *Maître de Caquet*, id est, loquacitatis magister appellatus, quem ego Lutetiae tum quum Calvinismus magno impetu in Gallia erupisset, concionantem audivi. Communitum sermone Calvini scientia, vehementia Farelli, & eloquentia Vireti iactabatur. Et sane negari non potest, Viretū hunc omnibus artibus quibus ad decipiendos simplices animos opus est, fuisse instructum Triumviratus iste deinde à reformatis auctoribus electus tripus, ipsi vero *καὶ ἐξ ὧν* Evangelii Ministri dicti sunt. Hoc certe titulo à Beza insigniuntur: qui ad æquandū, credo, Evangelistarum numerum, quartus deinde adscriptus fuit. Viretus Laufannam primum; quod oppidum est Genevæ vicinum, deinde Nemausum & Montem pessulanum missus, ac tandem in Benauniā à Ioanna Navarrae regina evocatus fuit, ubi è vita decessit. Anno M.D. LXXI Calvinus Genevā reversus, ita omnia versavit, ut brevi nō Episcopatum modo, verum etiā dominatum sibi arrogaret, res omnes tam ad religionem quam civilem administrationem spectantes, suo arbitratu disponens. Farellus Novum castellum in Bernatum ditionem profectus, Ministerque factus, Calvinō faciliorē crescendi copiā dedit, ubi decrepita plane ætate, quippe septuagenarius, tum calculi & arthritidis doloribus, perpetuis fere senectū comitibus, vexatus ac tantum non fractus, juvenulam uxorem duxit, ancillā suā filiā, superioris ætatis vigorem frustra sepe inter frigidus amplexus exoptans, atque illud usurpans,

O mibi præteritos referat, si Jupiter annos!

III. Sic ergo Calvinus propria auctoritate Pastorem se ac Ministrū Genevensis Ecclesiae constituit, licet ei tū alius legitime ordinatus præflet, quam etiam postquā ad Christianam religionē adscripta est, Catholici Episcopi eadē fide & auctoritate tenuerunt. Neque enim hæretici aut scismatici unquam

infidelē aliquā nationē convertisse leguntur. Calvinus nihilominus sine ullo diplomate, sine missione, antiquū illū Episcopatū invasit, atque ita veteri Ecclesiae novā superstruxit, Sed nos cum Cypriano quaerimus, Quomodo ille pro Pastore agnosci potest, qui vivere legitimo Pastore, ordinariā habere successione, à seipso cœpit; ac nemini successit? Nō ignorabat Calvinus quid de ipso Lutherus senserit ac dixerit, inquiens, Etiam si homines isti qui sine ulla vocatione Ministerio se ingerunt, sanctissimi essent, ex eo tamen quod non vocati se ingerunt, manifestū esse, quod ad docendum à diabolo missi sint. Eum qui hoc hominum genus audiat, diabolū audire, qui per os ipsorum non minus quā per daemoniacos loquatur. Audi quæso, quomodo amplius eisdem exagiter Lutherus. Esto, inquit, nullam illi habent vocationem, ac Spiritum Sanctum habere se dicunt, talentum vero à Domino acceptū, non esse abscondendum. Sed mi frater, bonam ego tibi mentem exopto. Etiam si enim Salomone aut Daniele sis sapientior, si tamen vocationem nullā habeas, non minus quam ab ipso inferno tibi cavebis, ut vel unum verbum proloquaris. Quod si Dominus opera tua opus habeat, omnino ille te vocabit. Sed Calvinum ipsum idem dicentem audire operæ pretium est *Ne homines, inquit, inquieti ac turbulenti (quod alias futurū erat) temere se ad docendum vel regendum ingererent, nominatum cautum est, ne quis sine vocatione publicum in Ecclesia munus sibi sumat.* Ipse nihilominus non modo se ipse ingessit, verum etiam Episcopum, adeoque caput novæ Ecclesiae constituit. Quis enim Episcopus Calvinum ordinavit? quis consecravit? qui licet ab ipsa Catholica Ecclesia sacerdotalem characterem accepisset, tamen ab ipsa deficiens, eundem perdidisset. Hoc idem iudicium Calvinus de duobus Galliae Episcopis gregis sui desertoribus tulit: qui soli post Lutheranismum è Germania in Galliam propagatum, ex sacro illo & supremæ dignitati proximo ordine defecerunt, ac tamquam monstra omnibus abominarioni fuerunt. De Onelpho Trecentensi, & Spifamio Nivernensi quondam Episcopis loquor: qui postquam Genevam profugerunt, novam ibi ordinationem suscipere coacti sunt, quasi illa à Catholica facta Ecclesia nullius esset valoris. Sed à quibus, quæso, hominibus miseri illi ex Episcopis molitores facti, de novo ordinati sunt? Nimirum à pædrotibus quibusdam, litteratoribus, ac laicis, qui propria auctoritate in Calvinī Consistorio locum aliquem occuparant.

Idem

IV. Idem omnes alii minorum, ut ita dicam, gentium Ministri passim fecerunt, qui vel sua ipsorum auctoritate Genevâ prorepentes, vel à solo quam Calvino aut aliis, qui ipsi nullam missionem habebant, missi, docendi in Ecclesia munus sibi sumpserunt, sub illo prætextu, quod domum Dei, totam, si istis credere volumus, conspurcatam ac corruptam, expurgare ac restaurare vellent. Calvino nepe in mentem non venit, Prophetas omnes maxime vigentem in populo Dei idololatria, in synagogis camen fuisse versatos (tantum abest ut eas destruere conati fuerint, ut Calvinistæ jam faciunt) uti nec id quod ipse scripserat, scilicet ab Ecclesiæ unitate discedendum non esse, etiamsi aliqua vitia & errores in eam irrepserint; modo fundamentum, quod Iesus Christus est, integrum maneat. Quamdiu enim Ecclesia est, divortium cum ea facere minime licet, quamvis sive hominum malitia, sive negligentia Pastorum sive Principum conniventia, sive denique temporis longinquitate complures in eam irrepserint abusus. At Calvinus, Donatistarum aliorumque suorum majorum ac prædecessorum exemplo, Ecclesiæ repudium aperte misit; cum illis ipsis distans, sponsam illam Christi non amplius eandem esse quam olim, sed multis novis ac rugis deformem, ac sordibus contaminatam. Hoc est quod Beza in omnibus suis scriptis ad nauseam usque inculcat. Recte tu, mi Theodore. Eodem enim jure uxorem tuam dimittere ac utres suas sibi haberet jubere poterat, postquam scilicet ex Candida illa versibus tuis tam honorifice decantata, anus edentula ac rugosa facta est; postquam narius ille genarum rubor in pallorem abiit, postquam scilicet candidæ illæ fauces nigredine contraxerunt, postquam denique omnis ille formæ decor emarcuit. At Ecclesia nequaquam desinit eadem esse Ecclesia, quæ olim durante primo illo vigore ac pulchritudine fuit; non minus quam sponsa, etiam amissa pristina quam nuptiarum tempore habuit formæ venustate, sponsa tamen atque uxor mariti manet. Sed inquis, Esto: nil tamen prohibet quo minus novum ei ornatum addamus. O egregios ornatores! Credo, ut ornatiore esset Ecclesia, caput ei amputare, ac jugulum ferire voluistis. Boni isti reformatores ejus exemplum imitari mihi videntur, qui quum vicini domum negligenter custodiri videret, eam ipse invasit, ac legitimè dominum eiecit. Aut illius, qui vicini domo ardente, non aquam, sed ligna & oleum ad restringendum scilicet incendium, apportavit. Dicitis vos,

Ecclesiarum Pastores in faciendo officio negligentes fuisse. At cur non eosdem bono vestro exemplo excitatis? Putanda arbor est; non excindenda. Everrenda domus est, non evertenda. Corrigendus homo est, non occidendus. Quis vobis invadendi propria vestra auctoritate Ecclesias jus concessit? Quod si decem aut duodecim Iurisperiti à schola adhuc recentes, Præsides alicujus Curie & Senatores comprehenderent, eisque eiecit, & assumpti Iudicum habitu, tribunal occuparent, causati Iustitiam hætenus eos non uti oportebat exercuisse, vel leges non intelligere: an recte hos fecisset diceris? Si temerarius ille fatuus, qui purpuratis illis Parisiensis Curie, quæ semper ipsius Iustitiæ templum fuit asylum, Patribus impiis & sacrilegæ manus injicere ausus est, eorum quos velut in triumphum duxerat, & Bastilianæ arci incluserat, munus usurpare voluisset, an vos Acta ejus & asseclarum tamquam regii & legitimi in regno nostro magistratu approbassetis? Quis vero unquam Prophetæ vel Apostolus sine vocatione Verbû Dei annunciare, ac Pastoris munus vindicare sibi atque exercere ausus est? Recordamini, Domini Ministri, quæ Deus ejusmodi hominibus apud Prophetam Hieremiã miniteretur, nec dubito quin, si non plane collū obduxerit vestra conscientia, divini iudicii metus animas vestras vehementer sic percussurus.

V. Theologus quidam Gallus Catholicus, Bononia Anno MDXLIIX. in patriam revertens, quum per Genevam iter faceret, atque intellexisset Calvinum Episcopi ibi munus usurpare, hominem adit & de ipsius vocatione privatim sermonem contulit, sed aliud responsum exculperet non potuit quàm id quod olim Donatistas S. Augustino dedisse ferunt; scilicet, moris quidē in Ecclesia fuisse ut Ministri ordinaria quadã via ad munus id vocarentur, sed tum quum Ecclesia esset visibilis, & ad divinæ legis normam instituta; se vero quum nequaquam talem, sed penitus corruptam ac depravatam, immò sine ulla Ecclesiæ formæ invenerint, ministerium suscipere atque ad alios vocare necessario coactos esse. Hæc eadē veterum hæreticorum vox fuit, dicentium, Totum Mundum corruptum, atque omnem sinceræ Christianæ religionis formam esse abolitã; quæ sola apud ipsos sana & integra reperitur. Ergo nullus amplius (inquit Espenæus, cujus singularis doctrina postea tam in sermonibus quam variis disputationibus enituit) nullus ergo, inquit, in orbe amplius fuit Christianus? Ergo Ecclesia id unū egit, ut infernū civibus impleret? Ergo demū

ante

ante quindecim annos Veritas urbi illuxit: Fateor, inquit Calvinus, semper fuisse fideles, sed variis locis hinc inde dispersos, non tamen sub vera & legitima quæque notas illas retinuerit, Ecclesiæ forma congregatos. Hoc quidem Calvini est effugium, ut & omnium hæreticorum, qui in Ecclesiæ invisibilitate semper sese absconderunt, neque missionem suam ullis miraculis, Mosis, Prophetarum, adeoque ipsius Salvatoris nostri & Apostolorum exemplo probarunt & confirmarunt.

VI. Scio ego in Pictaviensi synodo secunda, Anno M. D. LIX. clanculum apud Beauflæum toparchæ celebrata, quosdam qui cum Ecclesiâ jam divortium fecerant, vehementer schisma detestatos, de redeundo in gratiam cum Ecclesiâ serio cogitasse, inter quos non postremus fuit Abbas Valentia in Pictonibus, nobili Veracorum ortus familia; qui etsi religioso adhuc sive monastico habitu uteretur, Ministri tamen personam sustinebat & agebat. Et hic quidem ut primus ex Archimandritarum seu Abbatum ordine, à Calvino seductus, Ecclesiæ repudiium misit, sic primus etiam schismatis atrocitatem & sensum & publica voce detestatus est. In synodo famosus quidam Advocatus Borderius nomine, unus ex Pictaviensibus Calvini primitiis (de quibus alibi dixi) multis ac vivis rationibus toti cœtui demonstravit, nõ ita temere divortium cum Ecclesiâ faciendum, sed constanter in ea manendum esse. Inter alia sic dicebat: Nos quidem, inquit, turpissimi sacrilegii rei sumus semperque erimus, eo quod sine legitima commissione aut vocatione Ministerii auctoritatem usurpavimus: etiam si religio quæ profitemur ac defendimus, omni errore careat. Metuendum sane est ne Deus nos ut olim Core, Dathan & Abiron, qui sacrificandi muneri se ingererant, horribiliter puniat. Huic etiam Abbates Roanensis & Bonnevalensis, iam dudum à Calvino in rasmam pertracti assentiebantur: sed totum negotium ad Calvinum remissum fuit, qui silentium eis imposuit. Quamvis autem Ministri illi variis argumentis vocationem suam probare & colore aliquo pingere semper conati sint; eis tamen Catholici os rationibus longè efficacissimis occluserunt, ut Rogerio, & Tossano Aurelianensi Ministro. Ministros quosdam dicentes audivi, disputationis hujus Camarinam in ipsorum cœtibus sæpe fuisse motam; atque ibi plerosque confessos esse, quæcunque ad probandam hanc vocationem afferrentur, lycophantias esse ac nugæ meras.

At vos, o Ministri, secretiora synodorum vestra-

rum Acta inspicite, earum præcipue quæ an. M. D. LXXI. Mondiderii in Picardia, præside Matthæo Vireto; Ferti ad Jovatum, idemque Blanchii anno M. D. LXXIV. Alisi ad Ourfam anno M. D. LXXV. Luntigii in agro Briensi anno M. D. LXXVI. celebratæ sunt. Quum synodus has audis, prima hæreticorum Consilia audire te puta. Sed o cariosam antiquitatem, quæ vix quadraginta habet annos! Reliquos conventus in Aquitania & Occitania passim habitos omitto. Synodorum, iterum dico, vestrarum Acta inspicite; & in iis vel scholasticos, & quidem imorum subselliorum homines; vel caudicos, qui linguæ suæ volubilitatem in foro juridico vendere populo non poterant; vel etiam sellularios opifices, relictis officinis ac stationibus suis, assumtoque Ministri nomine, cœtui præsidentes, se se non sine pudore intuentes invicem videbitis, conscios quippe sine legitima vocatione animarum curam se suscepisse. Equidem certò mihi constat, complures alterum alteri confessos esse, Romanam Ecclesiam Jesu Christi esse Ecclesiam, ab Apostolis & iis quos illi ad opus hoc vocarunt, institutam, & legitima vocatione ac perpetua successione cõtinuatam, cujus radix & origo sit ipse Jesus Christus: eoque Ecclesiæ hujus Pastores legitimos, esse Apostolorum successores: nec ob vitia & abusus, qui fortè irrepsierint, veræ Ecclesiæ jus perdere potuisse, adeo ut eam deserere planè nefas sit. Constat sane quantopere Antonius Chandæus Sadeel alias dictus, & Capetus, primarii in Gallia Ministri, in questionibus quæ collegæ nonnulli, quibus conscientia aliquid reliquum erat, de legitima sua vocatione proposuerant, exsolvendis defudaverint. Neque enim Ecclesia ullam unquam aliam missionem seu vocationem agnovit, quam eam quæ continua Pastorû successione ab ipso Jesu Christi vocatione, auctoritate ac potestate descendit, ab ipso ut homine, in Apostolos tamquam Episcopos collata, ac deinceps de manu in manû successive sine ulla interruptione per eorundem successores continuata. Ut paucis absolvam, nulla alia in Ecclesia est legitima vocatio, quæ ea quæ facta est ab homine Pastore, qui eam ab alio acceperit ejusdem gradus & qualitatis, cum potestate eam alteri conferendi, ac cõtinuandi. Salvator enim noster potestatem hanc nõ nisi semel originaliter fundavit, & quidem quum adhuc in terris viveret, in persona S. Petri & Apostolorum, qui eam ob causam Fundamenta Ecclesiæ appellati sunt; unà cum facultate eam aliis ipsorum successoribus conferendi, qui porro potesta-

tem haberent alios eadem cum potestate ordinandi, continuata ita usque ad supremum Mundi diem successione, quoad, ut S. Paulus loquitur, omnes Christo obviabimus. Sic Salvator noster Petrum successorem instituit, Petro Linus successit, huic Clemens, & sic deinceps. Et S. Paulus Timotheum habuit successorem, hic Epaphroditum, &c. Sic alii alios, donec ad nostra usque tempora est perventum.

Hæc quidem de legitima Ministrorum Ecclesiæ vocatione breviter ac velut in transeursu dicta sunt, ut potestatis illius quam nos Pastoralem appellamus, fundamentum aliquanto melius intelligatur. Ex quibus manifestum est Prædicantes Lutheranos, Calvinistas, Zvinghianos, Anabaptistas, & omne id genus, nihilo plus esse quam personas privatas, & miseros eunuchos omni generandi aut alios ercandi vi destitutos. Quamvis enim nonnulli inter ipsos sacerdotes fuerint in Catholica Ecclesia ordinati, auctoritatem tamen manus imponendi aliosque mittendi nullam extra Ecclesiam habuerunt. Quæ quidem potestas superiori tantum, nempe Episcoporum ordini data est: adeo ut etiam si veritatem prædicarent, id unum tamen ad eos eis occludendum satis esse possit ac debeat, quod scilicet legitime vocati aut missi non sunt; eoque a nemine qui salutem suam amet audiendi.

DE PRIMIS CALVINIANÆ SYNAGOGÆ
Ministris: & quomodo ii nomina sua mutarint,
& magno numero Genevæ ac-
currebant.

CAPUT DECIMUMNONUM.

ARGUMENTUM.

- I. Calvinus Genevæ pro Episcopo se gerit, & Ministros à se ordinatos huc illic ablegat.
- II. Primis novi Evangelii Ministris nomina sua mutare iustitiam.
- III. Calvinus auctoritas Genevæ formidabilis.
- IV. Multi ad videndum & audiendum Calvinum Genevæ se conferunt.
- V. Scholares quidam studiis relictis, ad Calvinum proficiscuntur.
- VI. Qui e quovis ligno Ministros tamquam Mercenarios format.

CALVINUS voti sui cōpos factus & Genevæ, unde Farellum tamquam rivalē ac competitorē exturbat, solus Episcopi munus usurpās,

oculos animamque in primis ad miseram Galliam, matrem suam & altricem, deprædandam adjecit, miseram, inquam, Galliam, sed longè felicissimam futuram nisi monstrum hoc umquam concepisset, aut conceptum in ipso partu tamquam abortum statim exstinxisset; aut si quod ipse optabat, evenisset. Complures enim Calvini cognati & amici affirmarunt, eum puerum septennumero Naturam accusare solitum quod muliebrem sexum sibi non tribuisset: quod votum nescio an umquam in alterius viri animum ceciderit; à Platonis quidem sententia omnino discrepat, cui inter alia ob quæ gratias diis suis agebat, & hoc fuit, quod non feminam, sed masculum ipse nasci voluissent. Dum ita Genevæ desider Calvinus, omnia quæ in Gallia passim fiebant (tela enim hæc publiciarum calamitatum iam dudum cœpta erat) ad eum tamquam summum Pontificem referebantur. Hæc Delphi illi erant, unde Calvinus velut Apollinis tripodis insidens, toti Christianitati oracula reddebat. Hæc Roma illa erat, unde ille Nuncios suos & Legatos in omnes terrarum partes mittebat, ad cōsolandos præcipue ac confirmandos eos, qui opiniones ipsius etiam cū periculo defendendos suscepissent: uti ex illorum patet splendomyrologio, in quo multa passim Calvinianæ istius consolationis atque exhortationis vestigia existant. Et quemadmodum sedulus & ad rem attentus Paterfamilias singulis domesticorum ad quæ maxime idoneum quemque existimat, negocia imponit, ipse laborum adstans arbiter atque ἐργολάος: sic Calvinus exploratis singulorum suæ factionis hominum indole & viribus, hoc uni alii aliud munus demandabat, ac Ministros in omnes partes emittebat, qui velut erucæ ac locustæ brevi omnia corruerunt ac vastarunt. Novis his & adhuc docendis hominibus satis erat, si paullo disertioribus labiis instructi essent. De quibus Hieremias sic inquit: Falso Propheta vaticinantur in nomine meo. Non misi eos, & non præcepi eis: neque locutus sum ad eos. Ajunt, conquerentibus quibusdam quod juvenus Ministerio destinata genio & ocio indulgeret, nec fere ulla alia in re quam in canina aliqua comparanda facundia elaboraret, Calvinum respondisse: Sincerent bonos istos animo suo obsequi pro quibus ipse dies noctesque vigilet. Apud se istos præmâsum cibum bona copia reperturos. Ea vero erat Calvinus ambitio ut fere nō posset eos, qui nō optimas studiorum horas in libris ipsius legendis collocarent. Hinc quodam loco inquit, esse nonnullos qui suo consiliū ingenio, nemine scripturas explicā-

tem

ne audire, neque ullius Commentarios legere dignetur. Id vero Deo summopere displicere, qui nolit, ut subsidia ista negligamus, huncque despectum atque arrogantiam in nonnullis acerbe aliquando vindicet. Horum vero Ministrorum quorum opera Calvinus ad institutum suum promovendum ac perturbandam Galliam usus est, præcipui fuerunt. Antonius Rupi-Chandeus, & Massonius, quæ ille Lutetiam ablegavit, ut novi Evangelii Ministerio fungeretur, dum ipse interea Genevæ tamquam in specula sedens novæ suæ Christianitatis universam Rempublicam vericaret ac moderaretur.

II. Quemadmodum vero Aneas & socii abjectis Trojanis insignibus & armis Græcorum assumerunt, ut sub falso eorum prætextu tanto tutius latere, tantoque facilius Græcos fallere possent: sic novi isti Evangelistæ, ne nihil haberent quod novum non esset, nova suscepta à Calvino novo Apostolo missione, nova etiam nomina sibi indiderunt, ac nova insignia præ se tulerunt. Angelus Vermilius, Petrus Martyr, Jacobus Cocus, Justus Jonas, Joannes Massonius primus Parisiensis Ecclesiæ Minister, la Riviere; Joannes de Pleurs, Espoir; Claromontius primus apud Rupellanos minister, Fontanus appellari voluerunt. Fuir qui repudiato Geberri nomine de Bergeri; alius de Tréblert, pro de Roches dici voluit. Ipse ille Rupi-Chandeus Sadacl deinceps, Colonius, Batellus; le Gai, de la Pierre, idemque etiam Boisnormandus dicti sunt. Carolus de Albiac suscepto ministerio de Pleffis; Andreas Masurius, la Place, alii aliis nominibus noti fuerunt. Quin etiam magus ille Theodorus Beza, quem primum Genevam cum Candida sua venisset, eleganti & convenientis ominis nomine, Tibaldum Maium se appellavit.

Persuaserant sibi forte isti homines, quemadmodum Deus, ut inquit S. Hieronymus, servorum suorum nomina numquam mutavit quin magnum aliquod mysterium simul indicare voluerit; sic quoque hanc suorum nominum permutationem mysticè aliquid habere simplices existimatos. Aut quemadmodum Romani Pontifices suscepto Pontificatus inunere, pristino deposito nomine novum sibi sumunt, nequaquam propterea Baptismo, ut hæretici calūniantur, renūciantes, sed id indicantes, cum nova hac & suprema in terris dignitate novam se quasi naturam & virtutem accipere: sic ministri illi inunere voluerunt, se ad ministerium vocatos velut depositis veteribus exuviis, quasi novos homines repente prodire. Sed quemadmodum serpens etiam si veterem pellem deponat, non tamen serpentis naturam de-

ponit; sic isti, etiam si pristina nomina mutarint, non tamē indolem ac mores mutarunt, ne hilo quidem meliores, immo multo deteriores facti. Idem fateor institutum ab eis observari, qui religiosum Cappucinorum ordinem ingrediuntur: sed longe diversissima ratione. Cui enim non admirationi sit, homines reperiri tanto religionis ardore inflammatos, ut abjecta purpura, abjecto torque aureo, abjectis ceteris equestrium ordinum insignibus, lacernam ac cilicium sibi sumant, Mundumque cum omnibus suis rebus æternum valere jubeant? Sed facile iam illam cogitationem omitto, quam ob causam nominum hæc mutatio, quæ in secreto plerumque non verum quando ad ministerium recipiebantur, fieri solebat, à Prædicantibus introducta atque usurpata sit. Neque enim alios quoque, quos tamen multo plures possem, eandem ob causam sub censuram hoc loco vocare volo. Illud tantum addo. Quemadmodum inter animantia quædam sunt quæ pedum suorum vestigia, præsertim circa cubilia & latibula sua confundunt, ne à venatoribus perverstigentur ac deprehendantur: sic multos ex illo hominum genere hac nominum mutatione, vel prioris suæ vitæ turpitudinem, vel generis sui infamiam, tegere, vel denique periculis se subducere voluisse. Jam ad Calvinum revertamur.

Calvinus Genevæ tantam obtinebat auctoritatem, ut non modo ab omnibus, etiam ipsi Reipublicæ primoribus observaretur ac coleretur, verum etiam quasi adoraretur. Cujus rei Beza lepidum adfert exemplum ejus, qui quum morti jam vicinus esset, persuadere sibi non poterat à Deo sibi peccata remissa esse, nisi à fidei illo Dei servo, quem toties ante ac tam graviter offenderat, itidē veniam impetrasset. Idque in illius laudem Beza dicit, Calvinum vitam describens. Id vero etiam intelligi potest ex illa contentione, quæ inter Italum quendam & Sabaudum extitisse fertur, Sabaudum Calvinum non modo ad cælos usque, sed etiam supra S. Paulum efferente. Quid? Beza ipsum audiamus, quodam loco aperte profitentem, se quæ à Calvino profecta sunt, non minus recipere, & merito quidem, quam ea quæ ex Domini ore sint prolata. Hanc vero suam auctoritatem Calvinus non minus imperiose exercuit quam humiliter alii deserebant. Quæcumque vellet, fiebant; nec quidquam quod non vellet, fieri poterat. Quod si quis contra ipsum vel formam Ecclesiæ aut Reipublicæ ab ipso introductam, disciplinam præcipue Ecclesiasticam hincere auderet, statim illud audiebat:

Cornu ferit ille, cæveto.

Na 2

In quo

In quo sane si quisquam alius, Calvinus solum gererebat. Ad disciplinam illam quod attinet saepe eius tentata est reformatio, saepe alia forma proposita, Calvino semper obnitente. Unde multa ac magna turbae ac seditiones exorta sunt, praesertim anno M. D. XLVIII. M. D. LIV. M. D. LV. Beza ait, Calvinum non semel nudis se gladiis medium objecisse, ac sua tantum praesentia furibundos, ac desperatos homines revocasse. Quotiescumque ille sive in Consilio sive in Consistorio a se formato, (de quo sequente libro dicam) sententiam dicebat, nemo erat ex omnibus qui vel solo verbo contra mutire auderet, Adeo omnes non modo in sententiam eius pedibus ibant, sed ultro etiam antequam dixisset, applaudebant. Quid multis? Voci eius omnes obediebant. Satis erat hic illud Pythagoraeorum *Αυτός, έπα.* Nullum ex eius ore verbum evolabat, quod non pro ipsius Veritatis filia haberetur. Tanto opere illi omnes verebantur. Interim sub illo sanctitatis velo, invidum ille & nihil nisi vindictam spirantem animu occultabat, cuius quidem aculeos & vim multi senserunt, tum praesertim postquam ille absoluti imperii ac nullis limitibus circumscriptae potestatis dulcedinem degustavit, & degustata, imperiose usurpavit. Quod si quis opponere se ausus esset, Deum immortalem quomodo ille excandesceret! quomodo tumultuabatur! Is ipse qui tam liberali penicillo laudes ejus depinxit, ait, quum sua natura ipse esset cholericus, & ingenio miti prompto, hominum quorundam immodestia, infinita negotiorum varietate ac multitudine quae pro Ecclesia Dei quotidie sustinebat, ac tandem sub vita finem familiaribus sibi morbis, difficiliorem aliquanto ac morosiorē fuisse reddidit. Heshusius in Defensione sua affirmat, visum esse Calvinum iudicio in quo de capite alienos agebatur, assistentem, & mortis sententiam in reum ferentem. Cajerus ait, in politicis negotiis Calvino semper inter magistratus ac primores Reipublicae locum fuisse, etiam in criminalibus judiciis: eaque se ipsum gloriatum esse. At hoc in Catholica Ecclesia nequaquam permissum est, in qua Ecclesiastici iudices non modo nullam habent de capite cuiusquam statuentis potestatem, sed etiam scribis si qui adsint ex Ecclesiastico ordine, decreto quo quis mortis damnatur scribendo interesse non licet, qui vero contra faciunt, in irregularitate incidunt, & beneficiis Ecclesiasticis privantur. Alius vir erat Calvinus, qui inter magistratus suum obtinebat locum, & una cum civitatis Syndico tribunali insidebat, cum eisdem ibat, & inter praecipuos

magistratus medius, uni praetori primum locum cedebat. Sic omnes narrant qui vel Genevae educati sunt, vel Genevensium res experientia norunt. Margarita Navarra regina, Princeps benigna admodum & liberalis, quatuor Francorum, ut vocant, millia ad Calvinum Genevam miserat, in pauperes exules ac profugos Gallos distribuenda. Quae quidem ille accepit, in distributione tamen mala fide versatus est. Hac de re certior facta regina, de Calvino conquesta est. Calvinus in Consilio factu suu excusavit, & quibus potuit praetextibus palliavit. Ut vero satis sapere sibi eiusmodi excipiendos impetus esse, nec vel omnes reginas hili se facere ostenderet, insolenter admodum reginae, ad refutandam, uti dicebat, calumniam, scripto respondit, quod & coram senatu civitatis legit, eoque praesente obsignavit. Idem tamen postea aliud submisit admodum & humiliter scriptum pro illo suppofuit, ac nuncio ad reginam perferendum dedit. Hac fraude postea in apertum erumpente, Calvinus toti civitati fabula fuit, ut Bolfecus ait, qui tum Genevae vixit.

Qui Genevam ultro citroque comabant, dici non potest quam effusi in Calvini laudes fuerint, quas non pleno tantum ore, verum etiam buccinis decantabant, tan taque narrabant miracula, ut nullus esset juvenis, qui quidem emancipatus ac sui juris esset, qui non hujus tanquam alterius & novi sancti Pauli Apostoli videndi desiderio afficeretur. Tantos vero ille laudum suarum habebat praecones, ut praedicandis illis satiam non possent. Ex quo fiebat, ut plures undique Genevam, tanquam alteram Corinthum, ad novam hanc Laide confluerent. Quinetiam multi relicta patria, in illum Sabaudiae angulum commigrarunt: quam nonnulli Hierapolim, id est, sanctam Civitatem, appellarunt: ut Stephanus le Roy in suo de Martyribus, libello. Ex omni vero hominum genere nulli facilius insecuti sunt, quam pictores, horologiorum artifices, aurifabri, librarii, typographi, & quicumque in aliquo artificii genere excellebant. Ut enim tabula quanto candidior est, tanto facilius infuscatur: sic fraude haereticorum acutioris ingenii homines facilius capti sunt quam Minerva, ut dicitur, pinguioris. Omnes hi artifices, quorum vita non minus erat dissoluta quam opera licentiosa, dum colores suos terunt, dum horologiorum rotulas ordinant, dum Chimerae suas arti insculpunt, dum varia ducunt emblemata, intellectu sui acumine ipsos duolos perforare ac penetrare satagebant, ac tot animo phanta-

p̄t̄asias cōcipiebāt quot hexacontalithos colores de se reddit. Omnes elegātiores Poēt̄a huic se factiōni admiscebant. Non minus vere quam scite sapiēs ille Imperator M. Aurelius ait, lupanaria omniū formosissimis feminis, ac viris robustissimis repleti fortissimos quosq; latrones; subtilissimos, fures & impostores evadere. Eodem modo nascētem aut j̄ā vix natā h̄eresin homines acutissimi amplexi sunt, eo quod Fidei clypeo non essent armati; ac dum Ecclesiā voluerūt perdere, se ipsos perdidērūt, Dei donis nō aliter quam furiosus gladio, ad se & alios lādendos atq; interimendos usi. Inter litteratos primi fuerunt Medicinā Doctores, ut qui non nisi certissimis argumentis credere vellent. Qui postquam omnem rerum Naturalium scientiam diligēter evolvisse, nec Christianæ religionis mysteriorum causas reperire atq; enucleare possent; pleaq; nullius momēti, alia vero impossibilia esse credere cōeperunt, ut quæ intellectus sui angustiis cōprehendere nequirent. Ex quo factum est, ut non minus incertam ac fluctuantem religionē amplexi sint, quam scientia ipsorum incerta est; ac potius male sanis h̄ereticis, quam sanis Catholicis sese adjunxerint. Et sicut scarabæus neglecta rosa stercore quatit, ipsiq; Medici ex variis speciebus inter se cōmissis pharmaca sua cōponunt: sic homines isti ex variarum religionum colluvie novā aliquam sibi religionem conficiunt, tam ab aliis quā à se ipsa discrepantem. Videre adhuc est senes quosdam, quod reliquū ipsis ætatis est sine ullo religionis exercitio transigentes, quibus illa una est religio quod nullā religionem habēt. Ne tamen honestiorum aliquot ex hoc hominum genere famam hic ac memoriam ladā, quosdā qui ex lapsu surrexerunt, & ad Catholicam reversi sunt Ecclesiam, hoc loco recēsebo: inter quos est Raoullius le Maître, Henrici IV. Christianissimi regis Medicus ordinarius. Faient apud Lemovices non ignobilis Medici, mentionem omittere hic non possum: cui mors non minus felix quā infortunata vita obtigit. Hic à puero Calvinismo innutritus, quam à vitæ meta nō procul abesset suspensus est, in sine paroxysmi cujusdā febrilis, visum sibi esse angelū, æternæ damnationis reum ipsum pronunciantem, nisi h̄eresin abjureret. Quia ergo literatus erat, nec vanum hoc spectum esse facile intelligebat, rogavit, ut docti aliquot viri, & imprimis de Societate Jesu, accerserentur: cum quibus collato sermone, spacium pœnitendi nactus, h̄eresi renunciavit, librosq; à se contra Catholicam Ecclesiam scriptos, ad ignem ipse damnavit. Hic

Hic ego vos rogo Calvinista, ut vel unum Catholicum proferatis, qui in mortis articulo religionē suā mutavit. Nullum reperietis. At cōtrario plurimi ex vestris extrema sua suspitā in Catholicæ gremio Ecclesiæ reddiderunt, qui toto vitæ suæ tempore antea eandē impugnant. Sic dominus de Morlas, vir nobilitate ac doctrina præstans, postquā in Calvinistica religione consensisset, in ipso mortis articulo protestatus est, se ut Catholicum mori vellet; veniaq; petita, Religiosū hominis copiam sibi fieri petiit cui peccata confiteretur. Eodem modo Fajus extremum vitæ diem clausit, quum pridie adhuc Calvinista se professus esset. Sic centeni aliquot alii qui id fecerunt, proferri possent. Vnum adhuc exemplum non possum quin citem hoc loco, quod Anno MDCL. eodē tempore dum Caput hoc conscribo accidit, quodque ex Actis Curiaē nostræ probari potest. Homo quidam honesto loco natus, accepta mortis sententia, Ministrum qui in ultimo hoc actu sibi assisteret, accersiri jussit. Interea dū hic quæritur, Religiosus quidam ad eum venit, & consolari eum incipit. Adductus tandem Minister, Religiosum rogat ut secedat paulisper, neq; ovem suam sibi surripiat. Morem gerit ille, & in angulum cubiculi secedit. Post multa verba reus Ministrum sic alloquitur: Domine Minister, jam viginti annos vestram ego religionem sequutus sum, sed jam eam desero. Aliqua enim animum meum spes tenet, Deū mei miseritum; & S. Spiritus quem unumquemq; nostrum habere jactatis mihi dicat, religionē simplicis hujus monachi veram, vestram vero falsam esse. Quare permittite, quæso, ut eum pax in Catholica Ecclesia moriar. Sic ergo Religiosus munus hominis consolandi, à Ministro ante sibi ereptum, rursus sumpsit. Minister vero discedens, cum vilitatis coactus dixit, Deum in extremo vitæ unicuique gratiam suam inspirare prout vult. Sed cōdiverticulo redeo, porro offensurus; quomodo etiam acutissimi homines à Calvino dēcepti, sordēs eius pro atro amplexi sūt.

V. Vir quidam ex Aquitania nobilissimus mihi narravit, se quum Tolosa in Academia xysto eum sociis aliquot deambulet repentinā quandā Spiritus S. vim sensisset: non quidem illius qui in forma columbæ super Christum descendit, nec eius qui in Apostolis sub forma dispersæ lingue apparuit, sed novi cujusdam & invisibilis Spiritus, qui Calvini & Geneva nomen assidue auribus ipsorum inculcabat, & animo insinuabat; similis illius, quem Zuinglius nescire se ait, utrum albus an ater fuerit. Hic velut

æstro perciti quinque vel sex scholares, eodem accensid desiderio, collectis sarcinis, dies noctesque continuato itinere Genevam profecti sunt, desiderio tam sancti videndi, atq; audiendi hominis, pedibus alas addente. Equidem ex illis quæ ille mihi dixit, magnum illum heroem Godefridum Bullionium non tantam ex murorum Hierosolymitanorum, quantam hos ex Genevensis civitatis aspectu cepisse voluptatem credo. Quam ingressi quum audissent illa ipsa hora concionem, quam Exhortationem vocabant, haberi, curriculo ad templum properarunt, ut Calvinum è cathedra verba facientem viderent atque audirent: cujus invenustos gestus, habitum atque sermonem admirari facile intellexerunt, multa vero majora prædicari, & absentes admirari ea, quæ præsentibus contemnerent. E templo egredientem adeunt illi, salutant, & rem omnem exponunt: ac beatus sibi videbatur, qui propius eum contigisset. Tum Calvinus ad eos, Hæc, inquit, Dei sunt miracula, ô fratres, ad vineæ suæ culturam vos vocantis. Ex hoc ut & aliis fide dignissimis viris didici, in Calvino nullas singulares fuisse vel ingenii vel eloquentiæ dotes, nisi quod quotiescunq; in Catholicos debaccharetur seipso disertior videbatur. Animi certe virulentiam ipsius scripta fati testantur.

VI. Is quem mihi hæc & alii narraffe dixi, postquam tres aut quatuor circiter menses Genevæ esse commoratus, ac vix primis labiis Theologiam degustasset, à Calvino Minister fuit designatus. Et si verò felici admodum ingenio, & in bonis litteris mediocriter esset versatus; oneris tamen gravitatem diligenter perpendens, sese excusavit, Calvino nihilominus uti munus susciperet, urgente, & Apostolorum allegante exemplum, quos Deus idè elegerit, ut Mundi sapientiam confunderet. Post eum Beza quoque juvenenem urgere cœpit allato Titi & Amos Prophetæ exemplo, quorum uterq; quum juniores essent, docendi tamen in Ecclesia munus suscepissent. Difficilem Scripturæ intellectum causantem, idem Vergilianos hos versus, tamquam formalem, credo, Scripturæ textum, reposuit:

*Carpe manu namq; ipse volens facilisque sequetur,
Si te fata vocant.*

Sic illi victo Calvinus manus societatis præbuit, ac collata Ministri potestate in Lotharingiam ad novam condendam ecclesiam misit: qui tamen non multo post magno ecclesiæ Domini scandalo fuit, hospitis sui viri nobilis filiam ad parum honestam

consuetudinem pelliciens, vel potius, ut ipse aiebat ab illa pellectus. Antequam verò Genevæ discederet. Calvinij iussu nomen mutarat, Villerochum se appellans: quod postea unà cum Calvinismo deposuit, in Catholica religione mortuus. Ab hoc ego multa quæ ad infelix hoc schisma pertinent, secreta accepi. Erat enim homo multæ experienciæ ut cujus opera Calvinistæ tum quum novum Hugonotarum existeret nomen, in multis ac magnis rebus usi fuerant.

QUOMODO GENEVA CIVILIBVS Gallorum bellis creverit.

CAPUT VIGESIMUM.

ARGUMENTUM.

- I. *Geneva prima & præcipua hæreseos sedes, vel sentina.*
- II. *Ad quam tamquam asyllum omnis generis homines confuxerunt.*
- III. *Geneva per intestina Gallorum bella crevit.*
- IV. *Eadem Gallia viribus ad sui defensionem usa.*
- V. *Gallia post Turcas in auxilium vocatos multum pristini splendoris & virium amisit.*
- VI. *Plerique Principes magis de statu suo conservando quam Dei propugnando honore sunt solliciti.*

I. **G**enevensis civitatis, quæ prima parvæ suæ magnitudinis fundamenta ex variarum nationum posuit colluvie, exemplo patuit, nihil infirmum esse quod necessitatis vinculis colligetur. Ecce enim, ipso Sabaudia Duce ægre ferente, indignante Episcopo frementibus Catholicis, qui tum magno erant numero, in parva hac civitate præcipua Calvinistæ hæreseos sedes constituta, atque inde longè lateq; propagata fuit; nec Catholica ibi Ecclesia unquam potuit restaurari. Tanto studio sectarii in hac parva sua Roma conservanda elaborabant; sic inter se connexi ac constrikti, ut nemo eos posset disjungere, ut qui pleriq; omnes eadem tempestate essent jactati, & adhuc in eadem navi versarentur. Hoc asyllum erat omnium qui è Gallia, Anglia & Belgio vel ob Lutheranismum proscripti erant aut profugerant, vel ob flagitia ac suppliciorum metum sese subdixerant.

II. Falsi monetarii, falsi testes, falsi notarii, & id genus hominum, perpluribus flagitiis, sub hujus à Farello cœptæ Reformationis tectum se recipiebant. Hic impunitas colligabat flagitiosos, hic libertas servos ad pileum vocabat. Hoc fugitivis erat asyllum

asylum proditorum, incestorum receptaculum, absolutio damnatorum. Hic impudicia castitatem, virginitatem matrimonium subjugum miserat: hic superbia humilitati insultabat, simplicitati fraus, novitas antiquitati, hæresis denique religioni, hic in unam, cloacam avaritia, rapina, perfidia perjurium confluerant. De quorundam qui eò venerant aut venturi dicebantur flagitiis conquerentibus, ac ne scelerati homines reciperentur monentibus, Calvinus respondit: Sinite eos venire, nos meliores eos reddemus. Nulli finum suum claudit Ecclesia. Multi quidem simplices ac boni ceteroqui homines, ad quos alliciendo blanditiis, ad capiendos variis fraudibus utebantur, creditorum metu, ad præclaram hanc Rempublicam confugiebant; verum tamen magna peregrinorum pars vel è Iustitiæ manibus evaserant, vel fidem abnegarant. Hic omnes in ædificanda illa nova ecclesia operas suas & opes conferebant, illi præcipue qui foro cessarant, ut hoc modo bonorum suorum semissem creditoribus præceptum, sibi servarent. Ac quamvis, ut variarum nationum homines, linguis, moribus, consiliis, ac religionibus inter se dissiderent: omnes tamen in nova hac condenda Babylone unanimiter conspirabant.

III. Sic nova facta Respublica Genevensis civitas, in nostris dissensionibus concordiam tutata est, & nostris miseris crevit; ut cui nunquam etiam eorum defuerunt auxilia, qui nisi suæ ipsi quieti invidissent, merito in eius exitum conjurare debebant; usitata jam Principibus arte, qui omnia ad suum trahentes commodum, ac temporibus insidiantes, majorem conservandi sui, vel ex vicinorum damnis augendi imperii, quam divinæ amplificandæ gloriæ habent rationem. Vnde factum est ut uno contra jam dictâ civitatem aliquid moliente, statim alter patrocinium eius suscepit. Gallia regibus Sabaudia Ducis conatus semper impediendos, ne ex Helvetia militum in Galliam comeatus intercluderetur; ac simul ut is qui hostis aliquando esse posset, propiorem hostem oppositum semper haberet; nec tutum modo regnum ab invasione præstaretur, sed etiam ad vicinos ubi nondum plane spes omnis decollavit, aditus pateret. Magnū quidem Francisci I. erga Catholicam religionem fuit studium, magnus zelus: nihilominus tamen quum Sabaudia Dux Genevenses rebelles suos domare, & civitatem, quæ non religionem modo, sed & statum reipublicæ mutasset, ad obedientiam reducere statuisset; rex eius conatibus obstitit, misso Ren-

tio Cenio magni nominis duce; qui validis copiis eò profectus, Ducem re infecta obsidionem solvere cœgit.

IV. Post hæc Geneva, quam rectè Gallia incēditū dixeris, Gallia viribus subnixa, omnes hostiū minas contēpsit, & conatus elusit. Vnde novi illi cives inflati, Legatos miserunt de federe cū nostris, regibus, ut cum quibusdā Helvetiorū pagis jã fecerant, ineundo. quos Annas Momorantius Gallia Conestabilis, cujus consilio & prudentia Henrico II. rege, præcipue res administrabatur, nequaquam id è regum dignitate fore ratus, acerrimè increpitos facessere jussit, sic eos alloquutus: Abite quanto cyus, dicite egregiis illis dominis vestris Genevensibus, uti veniant interula tantum induti, cum laqueo è collo pendente, & ad regis pedes prostrati, suppliciter veniam implorent. Nimis certè viles illi sunt, quam ut cum tanto rege federe & amicitia jungantur. Hæc tum Conestabilis, Catholica religionis zelo impulsus. Sed res postea valde mutarūt: quum sæculo nostro plusquam ferreo Christiani, & Catholici quidem non hæreticorum modo, sed & infidelium amicitiam experierint, & opera sint usi. Quare mirū non est, nos contēni, ut quos ad portas Principis sui auxilia medicantes viderint. Gallia fanè accepto ad Niceam incomparabili detrimento, magno cum suo malo tum didicit, quā periculosum ac damnosum sit, eiusmodi sociis & amicis uti.

V. Monlucius Gallia Marescallus & alii in Commentariis suis non verè minus quā prudenter notarunt, quod ex illo tempore res Gallorum cœperit

In peius ruere, & retro sublapsa referri.

quum paullò antea nō respirare modo, sed & planè convalescere cœpissent. Quod quidem Venetiarum Dux Henrico III. regi è Polonia revertenti, non tam exprobat, quam ut ne ipse tale quid faceret, fidele consilium dedit, in hunc modū loquutus. Vnde tu putas, o Rex, tot tantaque mala tam in regnum quam in prædecessores tuos profuxisse, quam ex hoc amicitia & federis cum infidelibus contracti fonte? Non tu putas, tot Christianorum millia, à pirata Babarossa in auxilium ab avo tuo vocata, & religione ejurata, Mahumetismo nomen dare coacta, jã in inferno contra miseriam suam auctores, Dei vindictam implorare? Infidelium quidem opera se imperiumq; tueri licet; sed cum infidelibus fedus offensivū ac defensivum percutere, id nihil aliud est quam Deo bellum indicere, qui suo tempore de temerariis illis hominibus ultionem sumere novit, tanto graviolem quanto magis seram.

Hæc

Hæc senex ille optimus: quæ rex nihil aliud quam Status quædam, ut vocant, regulas, de regni sui defensione ac securitate allegans, bonam in partem accepit. Hujus pater Henricus II. Princeps valde Catholicus cum Protestantibus fedus iniit, eorumque patrocinium præ se tulit: quod pater ipsius Franciscus I. numquam ut faceret adduci potuit: quibus ut antiquam amicitiam, quæ inter Galliam & Germaniam, velut germanas sorores, ab antiquis usque temporibus semper fuit, ipse quoque potius conservare vellet, petentibus, respondit: Quando Dei causa agatur nullam esse amicitiam quæ non dissolvatur. Meliori sanè consilio quam Henricus filius: qui postquam Protestantibus auxilium tulisset, ii deinde Henrici prolem oppugnarunt, ac regno privare conati sunt. Sic & sequentes Gallie reges Geufis in Belgio quæ clam quæ palam favorem & auxilium præstiterunt, contra naturalem ipsorum Principem: qui plena manu aurum Peruvianum in bellum hoc dispensans, oleum incendio addidit non ægrè laturus si Ecclesia hostes etiam Gallie hostes fuissent. Scit enim bellum nostrum suam esse pacem, & lucrum suum nostrum damnum. At nec Alphonsus Hispaniæ, nec S. Ludovicus Gallie rex hoc animo fuerunt.

VI. Est hoc omnibus Principibus & eis quorum consiliis imperia administrantur vsitatum ut maximam publicæ salutis & imperii conservandi habeant rationem. Huc omnes ipsorum actiones spectant ac diriguntur, memores fortè illius antiquæ legis: *Salus populi suprema lex esto.* At in eo valde errant, immò peccant, quod publicæ utilitati etiam divinas leges cedere volunt. Vnde fit ut sæpè Dei causam desertam patiantur, tantum, ut suam defendant. Quam justas Christiani causas habent conquerendi de eo Principe, qui odio Catholicæ Regis vicini sui Fessarum regi de Laracha occupanda consilium suggessit: qui etiam causa fuit, ut eius civitatis, idemque Zaphiri prætores, crudeli martyrio sint affecti, Gallus uterque natione, uterque apostata, sed qui in eo jam erant, ut errorem suum insigni in Rempublicam Christianam beneficio seluerent atque emendarent. Multa alia huc adferre possem exempla, sed quia legisse me memini, ad eum locum in quo Augustus natus fuit nemini nisi religioso quodam cum respectu, ingredi ausum, manum de tabula tollo. Immortali certè corona dignus est Vladislaus Poloniæ rex, qui Bohemici regni coronam ideo accipere recusavit, quod populo hæretico imperare nollet. Ab hoc quam longè absunt

hujus sæculi mores! Carolus V. Imperator de Republica Christiana ceteroqui optime meritis, cum Henrico VIII. Angliæ rege schismatico fedus iniit, ut contra Galliam se munitet. Eius filius Philippus etiam Principis alicujus tum ab Ecclesia disuncti, amicitiam expetit. Quid multis? plerique Principum non tam religionem quam regionem spectant; adeoque multi rebellium res cum damno religionis promovent, & florescentes videre exoptant.

Dabis hic mihi veniam, optime Rex, magne Gallorum Monarcha: & humilimi ac fidelis tui subditi fidelem libertatem bonam in partem interpretaberis. Homines plerumque vel metu quodam id quod verum ac rectum est dicere Principibus non audent, vel ut eis adulentur, falsa dicunt. Tam hi quam illi minime digni sunt quorum Principes consiliis utantur, ut qui magis per adulatoria pictura licentiam dispensare secum studeant, quam severa historia legibus se adstringere. Et quemadmodum pictores eorum quos depingunt navos quam maxime possunt umbra quadam occultant, ut etiam acutissimorum oculos fallant, e contra vero ea que pulchritudinem aliquam habent ita in propatulo collocant, iisque coloribus depingunt, ut in omnium oculos incurrant: sic nostri sæculi plerique omnes scriptores in eorum quos laudandos susceperunt, virtutibus ac recte factis predicandis non solum nimii sunt, (quod aliquo modo ferri poterat) verum etiam que peccata sunt non silentio modo premunt, sed & commendant sæpè & ornant. At veri Historici munus est, operam dare non tam ut quos describit, excellentes ac magni, quam ipse verus videatur, nec minus vitia quam virtutes, qua laude, qua reprehensione digna observare ac notare: & ut verbo absolvam talem quemque describere, qualis est non qualis esse vult aut debet. Hanc virtutem in Livio libenter omnes agnoscunt, cujus tanta fuit existimatio, ut ab ultimis usque Gallie & Hispaniæ finibus quam plurimi gravissimi viri eius tantum videndi causa Romam venerint, quos insignita illa spectacula, vel miracula potius tantæ utriusque quorum vestigia adhuc miramur, attrahere non potuissent. Tales fuerunt etiam Thucydides, Tacitus

Suetonius

Suetonius, & plerique omnes qui nomen aliquod habent inter Historicos; quorum imitatione & exemplo ego eorum Principum de quorum vita mihi aliquamentio facienda est, bona ac mala, virtutes ac vitia describam. Hoc illud est quod Demetrius Phalereus Ptolemao respondisse dicitur, solos scilicet libros sine ullo rubore aut fūco verum libere dicere. Sed quid ego vereor, ut mihi per talem rogem liceat bonas ac religionis amantes reges merito ornare præconio, & malorum facta ac vitia perstringere? Equidem porinde peccat qui malorum mores ac facta carpere non audeat, quam qui virtutes ac recte facta debito elogio defraudat. Domitiano imperante, nemo Titum Imperatorem Humani generis delicias, nemo Caligulam

populi Romani natricem, nemo eundem Mundi Phæthontem appellare audebat. At optimo Imperatore Adriano rerum potito, velut postliminii jure restituta libertate, tam vitia quam virtutes singulorum in aperto proponere, ac prout quisque meritus erat vel laudare vel vituperare licebat. Sic tua, Rex Christianissime, clementia ac bonitas calamo meo eam dabit libertatem, veraci scriptore dignam, ut ne in Historia hujus contextu ullam vim veritati facere cogar. Vive feliciter, Rex, vive, vale, ac perenna, cum tuo & regni tui bono.

Deus de nostris annis tibi addat, tibi, inquam, cui minor cura esse debet regni quam eius qui regna & imperia dispensat ac servat.

IN SEQUENTEM LIBRUM AVCTORIS PRÆFATIO
ad Nicolaum Villarium.



FFFERO tibi non Coronam Terrulliani, Gallice à me versam; non pompam Antichristi, iusto volumine à me depictam; sed tale munus, quod ego ex omnibus Christiana Reipublica regionibus collegi, & tale opus, in quo concinando jam diu me desudasse, ipse nosti. Ex ceteris regionibus tandem multo labore defatigatus in Franciam nostram veni, cui qua possum, opitulari canor, & à vicinorum exemplis præcepta aliquot saluberrima præscribere, qua in tanta grassantis hæreseos licentia sequi debeat. Quo labore defunctus, ad novum Orbem navigare constitui, ostensurus quanta ibi Catholica Ecclesia sumserit incrementa; adeo ut Deus velut relicto hoc orbe, in illum alterum commigrare, ac perpetuam sibi sedem ac domicilium ibi eligere velle videatur. Antequam vero oram solvam; Gallia nostra, Deo annuente, duos alios adhuc libros dabo. Equidem sic sentio, meum hunc librum, in quem quacumque selectissima habui, congeffi, merito damnatum iri, nisi aliquem in eo, etiam patria mea dem locum; quæ inter omnia regna Christiana pietatis præcipuam laudem ac primum locum semper habuit; jam (pro dolor) aliqua ex parte amisit. Videbis hic diversas mutationes, & eorum conatus qui omnia susque deque miscuerunt, ordinem sine ordine, & deformem hereticorum omniaque deformantem reformationem. Mihi quidem ista scribenti tadium saepe obortum est: regulas tamen omnium quæ umquam nata sunt hæreseon maxime irregularis religionis describere visum est. Victi longis verborum ambagibus, victores brevi utuntur oratione. Sic ego in hoc libro, pro illa Mundi victrice Ecclesia loquens. Hunc vero librum sub felicibus tui nominis auspiciis exire volo: simulque omnia mea studia voluntati tuæ atque imperio offero, &c.

Oo FLO.